
BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
B
55

CYPRIANI SOARII

E SOCIETATE IESV,

DE ARTE RHETORICA LIBRI TRES.

Ex Aristotele, Cicerone, & Quinctiliano praecipuè deprompti.

Nuper ab eodem recogniti, & multis in locis locupletati.

Adiectis Tabulis LVDOVICI CARBONIS.

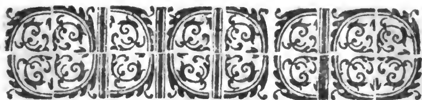

VENETIIS, M. DC. XCI.

Typis Iacobi Ferretti.

CYPRIANVS SVARIVS.

Christiano Lectori Salutem.

LONGE profectò melius, atque prudentius studijs suis consulunt, qui optimos auctores in omni disciplinarum genere legendos sibi, atque imitandos proponunt, quàm qui his neglectis, delectu omni ac discrimine remoto, quosuis cupidissimè sequuntur. Quod si quis vetera paulò altius repetere voluerit, quocunque se animo, & cogitatione conuertet, hoc ita esse comperiet: Vt enim alios omittam, qui in bonarum artium studijs liberalissimis sunt, doctrinisque versati, satis constat Plat. ingenio, doctrina & copia dicendi longè omnibus superioribus præstitisse. Ergo ex eius disciplina quot viri, quanta scientia, quantaque in suis studijs varietate, & copia, quàm admirabiles extiterunt; Atque vt alios sileam, quorum scripta temporum iniuria perierunt, illi & Aristot. summum philosophum, & Demosthenem, omnium Oratorum facile principem proculdubio debemus. Si quidem Arist.

totos viginti annos Platonem audiuit. Demosthenes verò eundem non solum audiuit, sed etiam lectitauit. Quid Ciceronem ad tantum in philosophia, & eloquentia decus euexit? An non Plat. Arist. & Demosthenes imitatio? Finis non sit, si velim eos numerare, qui ex Arist. disciplina in omni doctrinæ, & ingenij laude præstantes prodierunt. Tanti refert, quem imiteris quem legas, quem admireris. Hoc intelligentes nostræ Societatis præceptores ex eo tempore, quo iuuentutem virtute, & litteris informant, eos auctores discipulis exponunt, qui præter ceteros in suo genere floruerunt. Qua de caussa molestius etiam ferebant nullum esse librum veterum scriptorum, qui adolescentibus, discendi cupidis, primum aditum ad eloquentiam aperiret. Non quod doctrina dicendi parum Latinis litteris sit illustrata, nam & Quinct. de ea diligentissimè simul, & doctissimè scripsit, & in libris Cic. tantum est præceptorum, tantum suauitatis elegantiæ, atque doctrinæ, vt ne apud Græcos quidem aut pluribus, aut meliori bus præceptis orationis facultas sit exornata, sed quod ad primam tyronum institutionem eorum scripta minus sint accommodata. Quid enim discipulis ad hæc studia ingredientibus explicarent. Quinct. libros; sunt illi quidem, vt dixi, summa diligentia, singulari iudicio, summa etiam eruditione conscripti; at ita sunt longi, sit nonnunquam obscuri, vt maius otium, & acrius iudicium desiderent. Partitiones oratorias? at ita sunt breues, & concisæ, vt multas, & magnificas eloquentiæ opes constructas, & reconditas nimis angustè coarctent. Libros de Oratore ad Quinctum Fratrem? at in dialogo sunt scripti. Præcipuas autem in illis partes

tes

tes habent L. Craſſus, & M. Antonius, homines vt dignitate, ſic eloquentia in Romana Rep. maximi, qui minora illa, ſed diſcendentibus in primis neceſſaria, celeriter tranſigunt; quæ verò ſunt à vulgari intelligentia magis remota, ea, non facilè dixerim, ornatius ne, an copioſius proſequantur. Huc accedit, quod cum, Craſſus perfectum, Antonius communem informat oratorem, magnis altercationibus (qui Dialogorum eſt mos) in contrarias partes differitur, quod mediocriter quidem eruditis, qui iudicij iam aliquid habent, non ſolum magnam & ingenuam delectationem, ſed mirabilis etiam vtilitatis fructum affert, tyronibus non item, qui diſputationis vim, atque incitationem aſpiciunt, veſtigia, ingreſſumque vix intuentur. Duos de inuentione libros puero ſibi inchoatos, & rudes Cic. excidiſſe affirmat, propterea quod nec orationis expoliendæ, & conformandæ rationem docent, nec inuidendi fontes ab Ariſt. demonſtratos aperiunt. Itaque multa in eis præcepta ſunt, quæ editis poſtea libris idem Cicero improbauit. Libri verò ad Herennium; à quocunque illi ſit ſcripti; ſimilem inueniendi viam demonſtrant, & quædam de ſtatu; multa de verborum, & ſententiarum continent ornamentis, diuerſa ab his, quæ Cic. & Quinctiliano eiſdem de rebus tradiderunt. Topicorum liber tantummodo declarat vim ab Ariſt. inueniam ad reperiendum in omni ratione argumentum, & quoniam ad Trebatium Iuriſconſ. ſcriptus eſt, exempla habet ex intima iuris ſcientia deſumpta; quæ vſque eo ſunt difficilia, vt ſua obſcuritate multos ab eius libri lectione reijciant. In Oratore verò ad Brutum, quæ ſit optima ſpecies, & quaſi figura dicendi, Cicero

a 3 diſer-

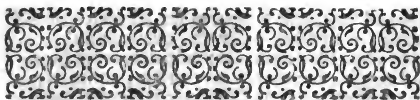
disertissimè exponit. Sed cum ad Brutum scriberet, vulgaria præcepta permulta, quę discendi studiosis vehementer conducunt, breuiter percurrit, vel penè præterit, quæ verò de orationis numero mirabiliter præcipit, vt adeuntibus ad eloquentiam vtilia sint, ordinem alium, & exemplorum lumen desiderant. His de causis cupiebant nostri præceptores, vt omnes eloquentiæ partes explicatæ definitionibus, exemplis illustratę, ex Aristotelis sententiæ Ciceronis vero, & Quint. non sententiam solum, sed plerumque etiam verbis aliquo libro, & via, & ordine comprehenderentur. Futurum enim existimabant, si id fieret, vt discipuli simul cum vulgaribus Rhetoricæ pręceptis illa magis recondita de argumentorum locis, de amplificatione, de orationis forma, & numero, perciperent. Quam ego prouinciam cum eorum voluntate suscepissem, quibus libenter vitæ meæ rationes commisi, his tribus libris dicendi præcepta, quantum exiguæ ingenij mei vires efficere, & consequi potuerunt, complexus sum, vt iuuarem adolescentes ad legendos Arist. Cic. & Quinct. doctissimos libros, quibus eloquentiæ fontes continentur. Neque vero ignoro multa horum, quæ à veteribus sunt tradita, ab his, à quibus defendi æquius erat, editis etiam libris oppugnari. Sed cum à multis, qui singulari doctrina sunt præditi, eadem defensa sint mihi consilium fuit, de his, quæ tot doctissimorum sæculorum approbauit consensus, nihil sine ratione mutare; imò vero te Christiane lector vehementer oro, atque obsecro, vt hanc libidinem temerè contradicendi veteribus scriptoribus de animo tuo penitus euellas, ne ad eius perniciem longius deinde serpat. Nam simul atque cupiditas

hæc

hæc ad ingenium tamquam fax ad materiam adhæsit , incredibile dictu est , quæ continuò excitet incendia . Illud etiam tibi persuadeas velim , nos nihil magis cupere ; quam vt virtute , & litteris maximè sis ornatus , vt Christo Iesu , qui est parens , & salus vitæ nostræ , gratus sis , & iucundus .

IN LIBROS
DE ARTE
RHETORICA
AVCTORIS PROEMIVM.

Ationis & orationis tanta est similitudo, ut Græci, qui non intelligendi solum, sed loquendi etiam principatum tenuerunt, uno utramque vocabulo, Latini, Græcorum prudentiæ æmuli, eodem penè nominarint. Est enim oratio quasi rationis imago quædam. Rationem in mente, cui regnum totius animi tributum est, Deus Optim. Max. posuit, orationis sedem idem summus opifex in celsissima ac nobilissima corporis parte collocauit: ratio est sicut lux quædam lumenque vitæ: oratio est rationis decus, & ornamentum: ratio regit ac moderatur proprium animum: oratio flectit etiam alienos: rationis est species admirabilis, eam tamen intus latentem orationis pulchritudo declarat. Ita quod lumen est soli principi ac moderatori luminum reliquorum, idest oratio orationi domina ac regina rerum omnium. Hinc nimirum fit, ut summi illius rectoris mundi huius bonitatem, sapientiam, vim, & postatem suspiciendam, admi

admirandamque hominum generi vt rationis, sic orationis vis & natura cogat confiteri. Quid enim admirabilius esse potest, quàm cogitationes, tam multas, tam excellentes, tam varias, atque multiplices orationi commendari? Orationem verò exceptam aere quasi vehiculo incredibili claritate breuissimo temporis spatio ad quamplurimos peruenire? ac postremo per tenuissimos aurium meatus singulari opere artificioque perfectos in alienos animos introire, atque in eis tam perfectè, tam insigniter imprimere speciem suam, vt mœrentes consoletur, torpentes excitet, afflictos erigat, inani lætitia elatos cohibeat & in quemuis denique motum auditorem impellat? Quòd si orationis tanta præstantia est, non potest non maxima esse dignitas Rhetoricæ, qua ornandæ orationi doctrina continetur. Eadem enim hominis ratio, quæ cæteras artes inuenit, dicendi quoque artificium illustrauit. Nam primo terram peruagata non modo eius formam, situm, fœcunditatem, sed eorum etiam, quæ in ea gignuntur, varietate, vsum, naturamque cognouit. Tum mare ingressa profundum, & immensum, quot genera, quamque disparia degentium in eo belluarum inuestigauit? Ex in siderum ornatum, & pulchritudinem admirans, cognitio prius aere, & his, quæ ex eo generantur, in cœlum vsque penetrauit. In quibus rebus tam multis, tam varijs, tam disiunctis, tam abditis, atque obscuris inuestigandis, si tanta fuit rationis sagacitas, & solertia, in expolienda oratione, quæ eius comes, & interpres est, non minori profecto fuit curæ. Hic est eloquentiæ ortus hæc nobilitas hæc cum ratione coniunctio. Qua de causa vehementer vigilandum est ijs, qui sapientiæ flagrant studio, enitendumque omni cura, ac diligentia; vt Rhetorica, Dialecticaque præceptis optimè cognitis, ad reliquarum artium fastigium contendant. Quam viam iucundam, facilem, breuem, &c. quasi compendiariam, non modo non asperam atque arduam, aut

aut longam esse comperient. Quod vt facilius consequantur, hi tres libri artificium dicendi à veteribus traditum breuiter explicabunt. Et in primo quidem libro, qui de inuentione est, sed cum argumentorum loci sunt explicati simul cum his, quæ ad permouendos animos ex ijsdem locis eruuntur; Præcepta etiam quædam sint exposita ad exornationem, & deliberationem accommodata. In secundo verò, qui dispositionis præcepta continet, de orationis partibus de statu, iudicatione, & ea controuersia, quæ ex interpretatione scripta existit. Præterea de Ratiocinatione, Enthymemate, Inductione, & Exemplo agitur. Et quoniam frequens mentio facta est ab antiquis auctoribus Epicherematis, Soritis, Dilemmatis, eorum vis explanatur. Tertius denique liber docet orationis ornatum, qui est in verbis, vel simplicibus, vel coniunctis. Itaque de verbis nouis, de inusitatis, de tropis, de luminibus verborum, & sententiarum de origine, causa, natura, & vsu orationis apta, ac numerosa, tum ad extremum de memoria, & pronunciatione in eo differitur. Sed quò maior vtilitas ex eloquentia percipi possit, Christianis præceptis diligenter ea purganda est. Vt enim bonus agricola vitem, quæ situescit, & in omnes partes nimia funditur, ferro coercens, tum fructu latiorem, tum aspectu pulchriorem, reddit, sic eloquentia si amputetur errorum inanitas, in quos delapsa est vitio hominum diuinas leges ignorantium, suam admirabilem speciem recuperabit. Excidatur igitur mentiendi licentia quam seuerè diuinis præceptis interdictam oratori, Quinctilianus & antiqui Rhetores concedunt; amputetur procacitas, & vitium illud teterrimum lacerandi alios probris, contumelijs, maledictis, cui vtinam ne Demosthenes, & Cicero tantopere indulsissent; resecetur arrogantia, & inanis laudis appetitus, qui aciem animi perstringit, intelligatur iniquum esse tenebras auditoribus offundere, ne verum perspiciant, & suffragium atque senten-

sententiam dicendo corrumpere , quod à Græcis , & Romanis oratoribus est factitatum . His tot , tantisque delectis maculis , continuo existet illa diuina , & cœlestis Christianæ eloquentiæ pulchritudo , quæ tanto erit præclara magis , & eximia , quanto diligentius ad omnium hominum vtilitatem conferretur , & ad laudes celebrandas Dei Opt. Max. qui sermonem homini dedit ad societatem , & coniunctionem cum hominibus tuendam . Hæc est illa Christiana eloquentia qua Gregorius , & Basilius nobilissimum per amicitiæ , doctrinæ , sanctitatis plurimum præstiterunt , & Iuliani amentissimi , & profligatissimi hostis religionis impetus omnes fregerunt . Hac excelluit Athanasius vir sanctissimus , quem nec sæuissima periculorum tempestas , nec humanorum commodarum aura potuit vnquam de suo cursu dimouere , quin Arij impium , & conscelera tum comprimeret furorem . Hoc floruerunt Chrysostomi , Ambrosij , Augustini , Hieronymi , Cypriani , qui Christianæ Reip. fuerunt lumen longè clarissimum . Vt alios quamplurimos omittam , quorum est copia digna Christiani nominis gloria . Hos tales , ac tantos viros , qui volet imitari , colat Christianam eloquentiam , quæ ex diuinarum rerum cura , & contemplatione , ex Christi Iesu , amore , ex maximarum denique artium studijs efflorescit.

I N-

INDEX

EORVM, QVÆ VNOQVOQVE

Capita singulorum Librorum continentur.

LIBRI PRIMI

Capita.

De

Libri Secundi Capita.

Libri Tertij Capita.

De

FINIS.

DE

DE ARTE RHETORICA

LIBER I.

Quid sit Rhetorica, quod eius officium, & finis. Cap. I.

Hetorica est vel ars, vel doctrina dicendi. Ars, est quæ dat rationes certas, & præcepta faciendi aliquid, quæ habent ordinem, & quasdam errare in faciendo non patientes vias. Esse autem eloquentiæ artem perspicuum est: cum enim rerum minimarum sine arte nulla fit, hominum est parum considerare iubeantium, credere maximarum rerum nullam esse artem. Dicere est ornatè, genuiter, & copiosè loqui. Rhetoricæ officium est, dicere appositè ad persuasionem, & finis persuadere dictione. Vt enim gubernatori cursus secundus, Medico salus, Imperatori victoria, vt moderatori Reip. beata ciuium vita proposita est, vt opibus firma copijs locuples, gloria ampla, virtute honesta sit, sic oratori nihil aliud propositum est, nisi vt dicendo persuadeat.

Arist. li. I. Rhet. c. I. Decla. or. Quin. l. 2. cap. 18.

Quid sit ars.

Offic. 2. Rhet. est ars Ar. I. l. Rhe. ca. 8. De inuen. of. & finis. Rhe. Cic. l. 1. de Repit. est autem is locus l. 8. ep. ad Att.

De vtilitate, dignitateque Rhetorica. Cap. II.

DIgnitas eloquentiæ, vel ex eo intelligi potest, quod in omni libero populo, maximeque in pacatis, tranquillisque ciuitatibus præcipuè semper floruit, semperque dominata est. Quid enim aut tam iucundum cognitu, atque

Eloquentia dignitas.

auditu, quam sapientibus sententijs, grauibusque verbis ornata oratio, & perpolita: aut tam potens, tamque mangificum, quam hominum animos vnius oratione conuertit? Quid admirabilius quam res splendore illustrata verborum? Oratoris est in dando consilio de maximis rebus cum dignitate explicata sententia, eiusdem, & languentis populi incitatio, & affrænati moderatio. Eadem facultate fraus hominum ad perniciem, & integritas ad salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentius? quis a vitijs acrius reuocare? quis vituperare improbos asperius? quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatem vehementius frangere accusando potest? quis mœrorem leuare mitius consolando? Ac ne plura, quæ sunt penè innumerabilia, dicantur breui; statuendum est, perfecti oratoris moderatione, & sapientiæ non solum ipsius dignitatem, sed & priuatorum plurimorum, & vniuersæ Reip. salutem maxime contineri. Quo maior igitur est eloquentiæ vis, hoc est magis probitate iungenda, summaque prudentia: quarum virtutum expertibus si dicendi copiam tradiderimus non eos quidem oratores fecerimus, sed furentibus quædam arma dederimus.

Oratoris & in Rep. & iter priuatos magna, & præclara munera.

Eloquentia cum probitate iungenda est.

De materia Rhetorica. Cap. III.

Artis materia est, in qua omnis ars, & ea facultas, quæ conficitur ex arte versatur: vt si medicinæ materia dicamur morbos, ac vulnera, quod in his omnis medicina versetur. Item quibus in rebus versatur ars, & facultas oratoria, eas res materiam artis Rhetoricæ nominamus. Sed hoc interest inter alias artes, & eloquen-

De ora. 5. Quid artis materia sit De inuen. Quin. li. 2. cap. 22. Quid inter artium ce-

quentiam; nam cæteræ ferè artes seipsæ per se tuentur singulæ; benedicere autem, quod est scienter, & peritè, & ornatè dicere, non habet definitam aliquam regionem, cuius terminis septa teneatur. Omnia quæcumque in hominum disceptatione cadere possunt bene sunt ei dicenda qui hoc se posse profitetur, aut eloquentiæ nomen relinquendum est. Quam opinionem non solum Romanæ eloquentiæ parens Cic. sed philosophorum etiam facile princeps Plato, & Arist. multo ante secuti sunt, materia enim oratori ad dicendum subiecta, quæstio est.

terarum, & Rhetor. materiam interfit. De ora. 8.

Oratoris materia est quæstio in Phædro.

De quæstione. Cap. IV.

QVæstionum duo sunt genera, alterum infinitum, quod Græci Thesin. Cic. propositum vocat: alterum certum, & definitum, quod hypotesin illi, Latini vel causam vel controuersiam solent appellare. Propositum est, in quo aliquid generatim quæritur hoc modo; expetenda ne sit eloquentia? Causa est, quæ certis personis, locis, temporibus, actionibus, negotijsque cernitur hoc modo. An Socrates iure fuerit ab Atheniensibus damnatus. Propositi duo sunt genera: cognitionis alterum cuius scientia est finis, vt, an solis magnitudine multis partibus terra superatur alterum actionis, quod refertur ad afficiendum quid, vt si quæratur, quibus officijs amicitia colenda sit. Causarum tria sunt genera, iudicij, deliberationis, exornationis, quæ, quia in laudationes maximè confertur, proprium habet ex eo nomen laudationis.

Quæstionum duo genera. In par. Topic. Propositum quid sit. De ora. 2. Quid sit causa. Topic. Propositi duo genera Cic. in Topic. in par. Quin. 14. cap. 15. Causarum tria genera,

De exornatione, deliberatione, & iudicio. Cap. V.

De inuen. 2. Exornationis partes, tẽpus, & finis. Arist. li. 2. Rhet. c. 4. In par. De inuen. 1. Deliberationis partes tempus & finis Ar. 2. Rhe. cap. 3. Cic. Or. 2. Iudicij partes, tẽpus, & finis. In partitio. De inuen. 1. Quin. li. 5. cap. 3.

IN exornatione duæ sunt partes, laus, & vituperatio. Tempus tum præsens, tum præteritum. Spectat autem orator honestatem præcipuè cum vituperat, mouetque auditores ad delectationem, deliberatio continet in se suasionem, & dissuasionem, tempus vero futurum. Finis, quem sibi proponit orator in suadendo, est dignitas, mouetque deliberantem ad spem maximè, in dissuadendo contra indignitatem spectat, & in reformidationem pertrahit. Iudicium, in quo præteritum tempus maximè valet habet in se accusationem, & defensionem, eius finis iustorum, & iniustorum quæstione continetur, & ad sæuitiam aut clementiam iudex est incitandus.

Quomodo hypothesis ad thesin reuocanda sit. Cap. VI.

Consulatio est pars causæ in Tob. Quin. l. 3. cap. 5. Ci. de Ora. t ore 3. Ornatissimæ sunt ora

CVm consulatio sit quasi pars causæ quædam, & controuersi (inest enim infinitum in definito) debet orator causam ad infiniti generis quæstionem transferre, quod vt exemplo pateat, finita est. An Aristotelis philosophia sit perdiscendæ eius quasi pars quædam est illa infinita. An philosophia sit perdiscenda, ad quam orator finitam transferet. Sunt .n. ornatissimæ orationes, eæ, quæ latissimè vagantur, & à priuata ac singulari controuersia, se ad vniuersi genis vim explicandam conferunt, & conuertunt, vt ij, qui audiunt, natura, & genere, & vniuersa recognita, de singulis rebus statuere possint, Quod

vt

vt facere possit orator excellens, à proprijs personis, & temporibus semper: si potest, auocat controuersiam, & ad vniuersi generis orationem traducit. Sic Cic. cum de Archiæ poetæ facultate, summaque doctrina dicere instituisset, de humanioribus litteris, & poeticæ laudibus, quę vniuersis generis oratio est, ornatissime disputauit.

tion. qua vniuer. generis vim explicant in orat. Pro Archia.

De partibus Rhetoricæ. Cap. VII.

QVinque sunt partes, & quasi membra eloquentiæ: inuentio, dispositio, eloquutio, memoria, pronunciatio. Oportet enim primum inuenire quid dicas, inuenta disponere, deinde ornare verbis, post memoriæ mandare, tum ad extremum agere. Inuentio est cogitatio rerum verarum, aut verisimilium quæ quæstionem probabilem reddant. Dispositio est rerum inuentarum in ordinem distributio. Eloquutio est idoneorum verborum, & sententiarum ad inuentionem accommodatio. Memoria est firma orationis perceptio. Pronunciatio est ex rerum, & verborum dignitate, corporis, & vocis moderatio. Nec audiendi quidam, qui iudicium sextam esse partem voluerunt, adeo enim tribus primis partibus est permistum: (nam nec inuentio sine eo, nec dispositio, neque eloquutio fuerit) vt pronunciatio quoque vel plurimum ab eo mutuetur. Nec inuenisse credendus est, qui, non iudicauit. Quod similiter in alijs partibus: quibus iudicium permistum est, existimare debemus. Hinc apparet quam præclarè res, quam etiam difficilis eloquentia sit, quæ ex quinque rebus constat, quarum vnaquæque, est ars ipsa magna re per sese.

Quinque Rhet. partes. De ora. 2. Quin. li. 3. cap. 3. De inuen. 1.

Iudicium nō est Rhetoricæ pars Quin. 8. orat. 3. Non est existimandus inuenisse qui sine iudicio inuenit. Declar. Orat.

Quare quinque artium concursus maximarum, quantam vim, quantamque difficultatem habeat, existimari potest. Sunt igitur quinque Rhetoricæ partes omnino: At inuenire, disponere, eloqui, memoria complecti pronunciare opera sunt oratoris.

Opera oratoris. Quin. li. 3. c. 3.

Quibus eloquentia comparetur, ac, primum de Natura. Cap. III.

Eloquentia natura arte, & exercitatione comparatur. De inuen. lib. 1. Quin. li. 3. cap. 5. De Ora. 2.

ELoquentia, quæ quinque supradictis constat partibus natura, arte, & exercitatione comparatur. Imitationem enim vel arti vel exercitationi subijcere possis. De quibus singulis, quoniam maximi sunt momenti, & ponderis, aliquid dicendum est. Natura igitur primum atque ingenium ad dicendum, vim affert maximam. Nam, & animi, & ingenij, celeres quidem motus esse debent, qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum ornandumque sint vberes, & ad memoriam firmi, ac diuturni. Quæ accendi, ac commoueri arte possunt, inferri quidem, & donari ab arte non possunt omnia: sunt enim dona naturæ. Illa etiam naturæ sunt, quæ cum ipso homine nascuntur, linguæ solutio, vocis sonus, latera, vires conformatio quædam, & figura totius oris & corporis. Quæ tamen ab arte limari possunt, & quæ bona sunt fieri meliora doctrina, & quæ non optima, aliquo modo acui, & corrigi possunt. Neque homines adolescentes, si quid naturale forte non habent, dicendi studium relinquat, magni enim facere debent illam ipsam, quamcumque habuerint, mediocritatem in dicendo.

Naturæ dona fiunt arte meliora.

De

De Arte. *Cap. IX.*

CVm natura, quæ optima est ars iungi debet, quæ à natura profecta est. Notatio enim naturæ, atque animaduersio peperit artem. Habet igitur ars hanc vim; non vt aliquid, cuius in ingenijs nostris pars nulla sit pariat; & procreet; verum vt ea, quæ sunt orta iam in nobis, & procreata, educet atque confirmet. Qua propter studiosè colenda est, vt quæ viam & rationem dicendi doceat; & si enim magnis ingenijs præditi quidam dicendi sine arte copiam sunt consecuti ars tamen dux est certior, quam natura.

Notatio naturæ peperit artē. De orat. 2. Quin. li. 2. cap. 20. Ars studiosè colenda est. Ars certior est dux natura.

De exercitatione. *Cap. X.*

IN præstanti natura, quam ars expoliuit, exercitatio absolutionem perfectionemque dicendi consumat. Cum enim ad naturam eximiam, & illustrem accesserit ratio quædam, conformatioque doctrinæ, tum illud nescio quid præclarum, ac singulare solet existere. Quo circa inter est permagni, studium, & ardorem quemdam amoris assumere, sine quo cum nihil quidquam egregium, tum, certe eloquentiam nemo vnquam assequetur. Ex hoc ardore nascitur diligentia, quæ, vt in omnibus rebus, sic in dicendi facultate plurimum valet. Hæc præcipuè colenda est nobis: hæc semper adhibenda: hæc nihil est, quod non assequatur.

Exercitatio dicendi perfectionē consūmat. De ora. li. 1. cap. 18. Cicer. pro Archia. De Ora.

De imitatione. *Cap. XI.*

ET si ad illud genus oratorum præstantium, magnificum, atque præclarum natura ipsa aliquem ducit, tamen ea non satis proficere

2. De Ora.

potest, nisi eodem studio, atque imitatione intendat, atque ita dicere consuescat, vt tota mente illos, atque omni animo intueatur. Ergo hoc sit primum in præceptis meis, vt demonstremus quem imitemur, atque ita, vt, quæ maximè excellant in eo, quem imitabitur, ea diligentissimè persequatur. Nihil enim aliud causæ est cur ætates extulerint singulæ singula prope genera dicendi, nisi quod semper fuit aliquis cuius se similes plerique esse vellent. Hanc igitur similitudinem, qui imitatione, assequi volet, tum exercitationibus crebris, atque magnis, tum scribendo maxima prosequatur. Intuendi sunt etiam non solum oratores, sed etiam actores, ne mala consuetudine ad aliquam deformitatem, prauitatemque veniamus. Quoniam de Rhetoricæ definitione, dignitate, fine, officio, & materia dictum est, quotque sint eius partes explicauimus, & naturam artem, exercitationem, imitationem ad eloquentiam consequendam, necessarias esse ostendimus, sequitur, vt de singulis eius partibus differamus.

De institutione. *Cap.* XII.

In par.

QVoniam igitur primum oratoris munus est inuenire dabit operam, vt inueniat, quemadmodum fidem faciat eis, quibus volet persuadere: & quemadmodum motum eorum animis afferat, Fidem facit orator argumentis, mouet incitando, aut ad metum, aut ad cupiditatem: tot enim sunt motus genera, partes plures generum singulorum. Cum enim omnis animi commotio ex opinione boni alicuius, aut mali nascitur, lætitia, & cupiditas ex opinio-

Orator facit fidem argumentis.

Motus quatuor sũt genera Ci. Tus. 4.

nione boni nascuntur, ægritudo, & metus in malorum opinione versatur. Est igitur ægritudo sine molestia, opinio recens præsentis mali, in quo demitti, contrahique animo rectum esse videatur. Voluptas, opinio recens boni præsentis in quo efferri rectum videatur. Metus, opinio impendentis mali, quod intolerabile videatur. Cupiditas opinio venturi boni, quod sit ex vsu iam præsens esse, atque adesse. Opinio autem, quæ in omnes superiores definitiones includitur, est imbecilla assensio. In proposito fidem solum facit orator, in causa vero fidem & motum, de quo mox dicemus.

Quid inuentio, quid argumentum, & argumentatio. Cap. XIII.

INuentio est excogitatio argumenti. Argumentum est probabile inuentum ad faciendam fidem: vel aliter, est ratio rei dubiæ faciens fidem: Fides verò est firma opinio, vt si velis fidem facere, eloquentiam esse expetendam, ex cogitesque illud argumentum, nimirum esse artem bene dicendi: possis hoc modo argumentationem concludere. Ars bene dicendi est expetenda, ea est eloquentia, est igitur eloquentia expetenda. Est autem argumentatio argumenti explicatio, qua dialectici pressius, & religiosius, oratores ornatius, & liberius vtuntur. Locus autem est sedes argumenti. Aristoteles enim proposuit quosdam locos, ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inueniretur. Qui nihil aliud esse videntur, nisi notæ quædam quibus admonemur, quid in ipsis peruestigare debeamus.

Quid sit inuentio quid argumentum. In part. In Top. In part. In part. Quid sit argumentatio. Dialectici pressius quã oratores argumẽtatione vtuntur. Topic. De Orat.

Quo-

Quotuplicia sint argumenta. Cap. XIV.

Argumenta vel insita sunt, vel assumpta. In Topic. In part.

ARgumenta partim in eo ipso, de quo agitur hærent, quocirca insita dicuntur partim extrinsecus assumuntur, quæ remota vocantur; quoniam absunt, longèque ab eo, de quo agitur, disiuncta sunt: vt si dicas eloquentia esse expetendam, quod bene dicendi sit ars, ratio est insita in eo, de quo agitur, eloquentia enim est ars bene dicendi. Sin expetendam dicam quod Aristoteli, vel Ciceroni, Platoni ita visum sit, ratio erit remota: auctoritas enim illorum virorum non est in ipsa eloquentia, quæ suaptè natura esset expetenda sine illorum commendatione.

De numero locorum. Cap. XV.

Loci argumentorum insitorum sunt sexdecim. In Topic. In par.

Argum. assumpta sunt sex Lib. 3. c. 1.

LOci, vnde argumenta insita eruuntur, numero sunt sexdecim. Alia enim ducuntur a definitione, alia à partium enumeratione, alia à notatione, alia coniugata appellantur, alia ex genere, alia ex forma, alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex contrario, alia ex adiunctis, alia ex antecedentibus, alia ex ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex causis alia ex effectis, alia ex comparatione maiorum aut parium, aut minorum. Argumenta extrinsecus assumpta Quinctiliano sunt sex præiudicia, fama, tormenta, tabulæ, iusiurandum, testes.

De definitione. Cap. XVI.

Definitionum multa sunt genera.

DEfinitio est oratio quæ id, quod definitur, explicat, quid sit: vt, Virtus est recta animi

mi affectio, Rhetorica est doctrina dicendi. Definitionum multa sunt, & genera, & praecepta, sed ad huius libri institutum ea nihil pertinent, tantum est dicendum, qui sit definitionis modus. Sic igitur veteres praecipiunt. Cum sumpseris ea, quae sunt circi, quam definire velis, cum alijs communia, eo vsque persequi, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri possit: vt hoc, Rhetorica est ars: commune adhuc, multa enim genera sunt artium vt grammatica, dialectica: vnum adde verbum: Dicendi, iam à communitate res disiuncta videbitur, vt sit explicata definitio: Rhetorica est ars dicendi. Haec facultas definiendi debet esse in eloquente, vt definire rem possit; est enim explicanda saepè verbis mens nostra de quaque re, atque inuolutae rei notitia definiendo aperienda est. Definitio enim quasi inuolutum euoluit id, de quo quaeritur, sed id non faciet tam pressè, & angustè, quam in illis eruditissimis disputationibus fieri solet: sed cum explanatius, tum etiam vberius, & ad commune iudicium, popularemque intelligentiam accommodatius. Sic Cicero quid sint optimates definit, cum ait: Sed genus vniuersum (vt tollatur error) breui circumscribi, & definiri potest. Omnes optimates sunt, qui neque nocentes, nec natura improbi, nec furiosi, nec malis domesticis impedit. Argumentis à definitione talis est formula. Ius ciuile est aequitas constituta is, qui eiusdem sunt ciuitatis, ad res suas obtinendas; eius autem aequitatis vtilis est cognitio, vtilis est ergo iuris ciuilis cognitio. Saepè etiam definiunt & oratores, & poetae per translationem verbi ex similitudine cum quan-

In Topic. Quint. l. 5. cap. 20.

Quid sit definitionis modo.

Facultas definiendi necessaria est oratori

In Orat.

Orator definet vberius, & explanatius quàm Philosophus.

Pro Sest.

Optimates qui sint.

In Topicis.

Oratores, & poetae saepè defi-

dam

niunt per translatio-nem. dam suauitate, quos licet imitari: vt si adolescentiam florem ætatis, senectutem occasum vitæ velis definire.

De partium distributione. Cap. XVII.

In Topic. Quin. l. 5. cap. 10. ARgumento à partium distributione sic est vtendum, nullam vt partem relinquamus. Vt si velis demonstrare, calliditatem non esse virtutem, à virtutis partibus, quæ quatuor sunt, Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia, sic possis ostendere: Omne quod honestum est, id quatuor partium oritur ex aliqua, aut enim in *In off. 1.* perspicientia veri; solertiaque versatur: aut in hominum societate tuenda, tribuendoque suum cuique, & rerum contractarum fide: aut in animi excelsi, atque inuicti magnitudine, ac robore: aut in omnium quæ fiunt, quæque dicuntur ordine, & modo in quo inest modestia, & temperantia: calliditas ex nulla illarum partium oritur, non est igitur virtus.

Notatio à Gracis Etymologia dicta oratorib. & poetis est familiaris.

De Notatione. Cap. XVIII.

In Topic. Quin. l. 1. cap. 10. in Topic. ETymologia, quæ verborum originem inquirit, à Cicerone dicta est notatio. Ea sæpè vtuntur Oratores, & poetæ, vt Ouidius.

Est via sublimis cœlo manifesta sereno.
Lactea nomen habet candore notabilis ipso.

Et alibi.

A senibus nomen mite senatus habet.

Alio loco.

Nam quia ver aperit tunc omnia densaque cedit.
Met. lib. 1. *Frigoris asperitas, fœtaque terra patet.*
Fast. lib. 5. *Aprilem memorant ab aperto tempore dictum.*

Ano.

Anotatione sumitur argumentum, cum ex vino; minis elicitur, hoc modo: Si consul est qui con sulit patriæ, non igitur Piso consul, qui eam euertit.

vnde sena. tus dictus. Fast. lib. 4. April. vnde.

De Coniugationis. Cap. XIX.

Arg. à notatione vis huius exempli est in orat. in Pisonem.

COniugata dicuntur, quæ sunt ex verbis ge neris eiusdem. Eiusdem autem generis verba sunt, quæ orta ab vno variè commutantur, vt sapiens, sapienter, sapientia. Ex hac verborum coniugatione huiuscemodi argumento vsus est.

In Topic. Quin. l. 4. cap. 10.

Ouidius.

Aurea nunc verè sunt sacula, plurimus auro veni honos.

Et Iuuenalis.

Summum crede nefas animum præferre pudori. *Satyr. 8.*
Et propter viam viuendi perdere causas.

Cicero etiam, Cum enim esset omnis causa illa mea consularis, & senatoria, auxilio mihi opus fuerat, & consulis, & senatus. Est & illud elegans in primis. Homo sum, humani a me nihil alienum puto. Cic. lib. de oratore secundo hoc vtitur exemplo. Si pietati summa tribuenda laus est, debitis moueri, cum Q. Metellum tam piè lugere videatis.

In Pisoni.

Terent. in heaut.

De genere, & forma. Cap. XX.

Quid genus sit.

GEnus est quod duas, aut plures partes sui ipsius communione similes amplectitur. Partes, quas genus amplectitur, formæ dicuntur, vt, Virtus est genus. plures enim formas quatuor scilicet complectitur, Prudentiam,

In Top. De ora. 1. Quin. l. 5. cap. 1.

Iu.

Iustitiam, Fortitudinem, & Temperantiam, quas sunt similes virtutis communione: vt prudentia enim, sic iustitia, sic fortitudo sic temperantia virtus est. Hinc perspicuum fit, quid sit forma, est enim pars generi subiecta: Argumentum à genere sic tractatur. Virtutis laus omnis in actione consistit, prudentiæ igitur laus omnis in actione consistit. Ex forma autem. Quod iustitia est, vtique virtus est.

Quid forma sit. De Ora. 1. Arg. à genere. Officio 1. Arg. à forma. Quin. l. 5. cap. 10.

De similitudine, & dissimilitudine. Cap. XXI.

Similitudo est quæ traducit ad rem quampiam aliquid ex re dispari simile: ex ea sumitur argumentum hoc modo: Cicero. Sed nimirum, vt quidam morbo, & sensus stupore suauitate cibi non sentiunt, sic libidinosi, auari, facinorosi, veræ laudis gustum non habent.

Quid similitudo sit. In Topic. Auctor. ad Her. lib. 1. Argu. à similitudine. Phil. 4. Trist. li. 1. ele. 4. Argumentum à dissimilitudine 2. de or. Phil. 3.

Ouidius.

Scilicet vt fuluum spectatur in ignibus aurum:
Tempore sic duro est inspicienda fides.

Ex dissimilitudine siue differentia, ducitur hoc modo argumentum. Si barbarorum est in diem viuere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent. Eodem pertinet illud eiusdem Ciceronis: dies enim affert, & hora potius, nisi prouisum est, magnas sæpè clades: certus autem dies non vt sacrificij, sic consilij expectari solet. Quasi diceret dissimilia sunt sacrificium, & consilium: non igitur sicuti sacrificij, sic certi, & stati dies debent esse consilij.

De Contrarijs . Cap. XXII.

Contrariorum genera sunt quatuor, aduersa, priuantia, quæ inter se conferuntur, & contradicentia. Aduersa sunt quæ in eodem genere plurimum differunt, vt virtus, vitium, quæ cum, animi habitus sint, plurimum tamen inter se dij ferunt, & bellum pax; sapientia, stultitia, ex quibus argumenta talia existunt. Si Stultitiam, fugimus, sapientiam sequamur, & bonitatem, si malitiam. Hinc illud Drancis apud Virgilium. *Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes*. Per inde enim est, atque hoc bellum nobis perniciosum, pax igitur expetenda est. Cicero quid cum fateantur satis magnam vim esse in vitijs ad miseram vitam; nonne fatendum est, eamdem vim in virtute esse ad beatam vitam? Contraria enim contrariorum sunt consequentia. Priuantia sunt habitus, & eius priuatio, vt lux tenebræ vita, mors scientia, inscitia, humanitas, inhumanitas, præpositio enim in, priuat verbum ea vi quam haberet, si, in propositum non fuisset. Ex his ductum est illud Cic. in Malodiana. Eius igitur mortis sedetis vltores, cuius vitam si puteris per vos restitui, posse nolitis: Tertio loco sunt ea quæ inter se conferuntur, vt duplum, simplum, datum, acceptum, miles, & imperator, docere, & discere. Ex hoc loco est illud Cic. ex quo profectò intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria, & item hoc. Non igitur periculum est, ne quis putet in magna arte, & honesta turpe esse docere alios id, quod ipsis fuerit honestissimum discere, Huc pertinet Vigilianum illud.

Contrariorum genera sunt quatuor Arincide appo. Cic. in Top.

Aduersa quid sint

Argumenta ab aduersis. To. Lib. 11. Æn. Tu. 5.

Priuantia quid sint.

Topic. Pro Mil.

Argum. à priuantib.

Pro Marcello.

Argu. ab his quæ inter se conferuntur. In Orat. Lib. 8.

Æn. lib. 8. *Arma rogo genitrix nato.*

Top. Negantia sunt valdè contraria aientibus.

Vltimo loco sunt negantia, valdè contraria aientibus: vt si hoc est illud non est ex quibus necesse est alterum verum esse, alterum falsum.

De adiunctis. Cap. XXIII.

In Topic. Quin. l. 5. ca. 10. adiuncta quid sint. Latissimè patent adiuncta.

Adiuncta sunt ea, quæ cum re sunt coniuncta vt locus, vt tempus, vt ea, quæ rem circumstant: vt vestitus, & comitatus hominem circumstant, & apparatus, colloquia, pedum crepitus, strepitus hominum, rubor, pallor, ceteraque quæ suspicionem possunt mouere. Latissimè itaque patent adiuncta, nam, & quæ in homini sunt siue animo, siue corpore, vt virtus, vt vitia, vt oris vel pulchritudo, vel deformitas: aliaque innumerabilia comprehendunt. Ab his sumit argumentum Cicero pro Milone, cum ait. Videamus nunc, id quod caput est, locus ad insidia ille ipse, vbi congressi sunt, vtri tandem fuerit aptior, & multa deinceps: & paulo post. Videte nunc illum primum agredientem è villa subito cur: vesperi? quid necesse est, tardè? quid conuenit, præsertim id tempori; & pro Cornelio. Hunc quisquam incredibili quadam, atque inaudita grauitate, virture, constantia, præditum fœdera scientem neglixisse, violasse, rupisse, dicere audebit? loquitur autem de Pompeio.

Argu. ab adiunctis C. pro Mi.

Laus Pompeij Cic. pro Corn. Bal.

De antecedentibus, & consequentibus. Cap. XXIV.

Ar. 2. Topic. c. 2.

Antecedentia sunt ea, quæ sic antecedunt consequentia, vt cum ipsis necessario cohæ-

hæreant: qua ratione ab adiunctis distinguuntur. Coniuncta enim nunquam necessario cohærent cum his, quibus adiuncta sunt Argumenti ab antecedentibus talis est formula. Ortus est sol, igitur dies est consequentia vero sunt quæ rem necessario consequuntur: ab eis: ducitur argumentum, cum ratio rei dubiæ faciens fidem sumitur à consequentibus, hoc modo, Dies est, igitur ortus est sol. Ex hoc loco est illud Ciceronis in Antonium. Luculentum tamen ipse plagam accepit, vt declarat cicatrix. Ostendit enim, quoniam cicatrix magna esset, vulnus quoque fuisse magnum.

Quomodo antecedentia ab adiunctis distinguantur. C. in Top. Consequētia quid sint. Aris. 2. Top. 3. C. in Top. Phil. 7.

De repugnantibus. Cap. XXV.

Repugnantia, neque certa lege, neque numero inter se diffident: qua ratione à contrarijs, atque dissimilibus discernuntur: Exempli gratia, amare, & odisse contraria sunt: amare vero, & nocere, & lædere, & conuincijs insectari, repugnantia sunt. Argumenti à repugnantibus talis est formula. Amat illum, igitur non insectatur illum conuicijs. Hortensius non erat aduersarius Ciceronis aut obtrectator, semper enim est alter ab altero adiutus, & communicando, & monendo, & fauendo.

Repugnantia differunt à contrarijs, & dissimilib. In Topic. Quin. l. 5. cap. 10.

De causis. Cap. XXVI.

Quid causa sit. In Topic. C. de fato. Quin. l. 5. cap. 10.

Causa est, quæ sua vi efficit, cuius est causa, vt vulnus mortis, cruditas morbi, ignis ardoris. Eius quatuor sunt genera; finis, efficiens, forma, materia. Finis est, cuius gratia fit aliquid, vt domus finis est vsus, belli pax,

Gen. causarum sūt

quatuor finis quid sit. pax, hominis beata vita. Ab eo ducit argumentum hoc modo Cic. contra Epicureos. Hi non viderunt, vt ad curfum equum ad arandum bouem, ad indagandum canem, sic hominem ad duas res, vt ait Aristoteles, intelligendum, & agendum esse natum, quasi mortalem Deum; contraque vt tardam aliquam, & languidam pecudem ad pastum, & procreandi voluptatem, hoc diuinum animal ortum esse voluerunt: quo nihil mihi videtur absurdus; Huius enim loci hæc vis est. Homo natus est ad intelligendum, & agendum, non igitur ad pastum, & voluptatem est ortus.

Arist. li. 2. Physi. c. 3. Homo ad intelligendum, & agendum est natus. De finib. 2.

Efficiens causa quid sit. In lib. de seneꝭt. Argum. à causa efficienti.

Efficiens causa est, à qua aliquid est, vt Sol diem efficit toto cœlo luce diffusa: Ab ea est illud Ciceronis contra senectutis vituperatores. Caret epulis, aiunt, extructisque mensis, & frequentibus poculis: caret ergo vmolentia, cruditate, & insomnia. Cuius loci vis in eo est, quod vbi causa de re est effecta, quæ ex illa oriuntur, nullo esse modo possint. Et Nisus, vt Euryalum seruet, se auctorem cædis profitetur.

Æn. lib. 9.

Me me adsum, qui feci in me conuertite ferrum.
O Rutuli mea fraus omnis, nihil iste nec ausus
Nec potuit.

Forma quid sit. Arist. 2. Phys. c. 3. Forma vel artificiosa est, vel naturalis. Argum. à forma.

Forma est ratio rei, & nota, per quam res est id, quod est, & à rebus alijs distinguitur, vt Animus est hominis forma: huc enim causa est, cur homo sit, eumque a rebus alijs distinguit. Sic domus, sic nauis, sic ignis, sic terra, cæterarumque rerum sua forma est, vel artificiosa, vel naturalis. Ab ea dicitur argumentum hoc modo. Animi hominum immortales sunt, homines igitur ad æternitatem, immortalitatem-

remque beatæ vitæ adspirare debent. Materia est, ex qua, & in qua res sunt, vt statuæ, æs, argentum pateræ, corpus hominis. Ex materia sic sumitur argumentum. Corpus hominis mortale est, ab eius igitur societate, & contagione immortalis animus reuocandus est. Ex hoc loco, Regia solis apud Ouidium, Arma. Æneæ apud Virgilium, multa signa quæ sustulerat Verres à Cic. describuntur. Ex his causarum generibus tanquam ex fonte non modo in causis, sed in omni scribendi genere magna argumentorum suppetit copia. Licebit igitur diligenter eo cognito non modo Oratoribus, & Philosophis quorum est proprius, sed historicis etiam, & poetis multa; & varia, & copiosa ex eo facilè depromere.

Argum. à materia. C. de Na. Deo. lib. 1. Li. 2. Met. lib. 8. Locus à causis in omni scribendi genere suppeditat magnam copiam act. V. in Ver.

De effectis. Cap. XXVII.

Eff. quid sint, & eorum gene. In To. Q. lib. 5. c. 10.

Effecta sunt ea, quæ sunt orta causis. Eorum vt causarum, quatuor sunt genera, est enim suus effectus, & efficienti, causæ itemque formæ, ac materiæ. Quæ autem sint singularum causarum effecta, cognitis causis, intelligitur: vt enim quod effectu est, quæ fuerit causa demonstrant: sic causa effectum indicat: Nam si finis belli pax est, bellum eius pacis, quæ bello quæritur effectus est: eodemque modo dies solis effectus est, & homo corporis, ac animi, quorum illud materia eius est, hic forma. Ab effectu sumitur hoc modo argumentum. Ex virtute laus, at ex voluptate nascitur infamia, sequenda est igitur virtus, & voluptas refutanda. Eodem illud pertinet: si

Effect. cognit. causis, & causa cognitis effect. facilè intelliguntur. Arist. c. 2. post c. 17. C. in Top. Arg. ab effectu. De ora. lib. 2.

ærarij copijs, & ad belli adiumenta, & ad ornamenta pacis vtimur, vectigalibus seruiamus.

De comparatione. Cap. XXVIII.

Argum. à maioribus ad minora.

Locus à comparatione simplex quidem est, sed tripliciter tractatur: à comparatione nimirum maiorum, vel minorum, vel partium. A comparatione maiorum ducitur argumentum cum contendimus, vt id, quod in re maiori valet, valeat in minori.

In Topic. Quin. l. 5. cap. 10. In Topic. Æn. 1. In orat. pro Arch.

Virgilius.

O passi grauiora, dabit Deus his quoque finem.

Ab hoc loco dicitur illud Cic. est ridiculum, ad ea, quæ habemus, nihil dicere, quærere, quæ, habere non possumus: & de hominum memoria tacere, litterarum memoriam flagitare; & cum habeas amplissimi viri religionem integerrimi municipij iusiurandum, fidemque ea, quæ deprauari nullo modo possunt, repudiare, tabulas, quas idem dicis solere corrumpi desiderare. Perinde enim est, atque hoc: certiora testimonia in causa habemus, non sunt igitur à nobis tabulæ postulandæ. Idem pro eodem: Saxa, & solitudines voci respondent: bestiæ sæpè immanens cantu flectuntur, atque consistunt: nos instituti rebus optimis, non poetarum voce moueamur? A minoribus ad maiora ducitur argumentum, vt id, quod in minore valet, valeat in maiori. Cic. in eadem oratione. Ergo ille corpus moti (loquitur autem de Roscio) tantum sibi amorem conciliarat à nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus, celeritatem-

In or. pro Arch.

Arg. à minorib. ad maiora. In Top.

temque ingeniorum negligemus: idem enim est, ac si diceret: omnes Roscium Comoedum, cuius leuius erat artificium magni faciebant; nos Archiam summum poetam negligemus? Idem in Anton. L. Brutum regem superbum non tulit. D. Brutus sceratum, atque impium regnare patietur Antonium. *Phil 2.*

Ouidius.

Vt corpus redimas ferrum patieris, & ignes
Arida nec sitiens ora lauabis aqua;
Vt valeas animo, quidquam tolerare negabis,
At pratium pars hac corpore maius habet.

Et Horatius. *In Epist. l. 2. ad Lollium arg. à paribus.*

Vt ingulent homines, surgunt de nocte latrones,
Vt te ipsum serues non expergisceris?

Parium autem comparatio nec elationem habet, nec submissionem, est enim æqualis. Multa autem sunt, quæ æqualitate ipsa comparantur, quæ ita ferè concluduntur. Si consilio iuuare ciues, & auxilio æqua in laude ponendum est: pari gloria debent esse ij, qui consulunt, & ij qui defendunt. Huc pertinet illud eiusdem Cic. in Verrem si finem edicto prætoris afferunt Cal. Ian. cur non initium quoque edicti nascitur a Cal. Ian. & in alia oratione: Cur eadem resp. quæ me in amicos inflammare potuit, inimicis placare non possit. *In Topic. Consilio iuuabant. Iuris consulti, auxilio Orat. act. 3. De Prou. cons.*

De argumentis remotis. Cap. XXIX. *Arg. remota arte tractantur. In part. In To. Q. l. 5.*

ARgumenta, siue remota, siue assumpta non eo dicuntur sine arte, quod ita sunt: sed quod ea non parit oratoris ars, sed foris ad se dela-

Test. nomine comprehenduntur argu. remota.

delata tamen arte tractat. Ea Cicero in Top. testimonij nomine complectitur. Testimonium enim in eo loco dicit id omne, quod ab aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem, sed ad intelligendum erit facilius si cum Quinctiliano in praeiudicium, rumorem, & famam, tormenta, tabulas iusiurandum, & testes ea diuidamus. Quae, vt ipsa per se carent arte, ita summis eloquentiae viribus, & alleuanda sunt plerunque, & refellenda. Quare genus harum rerum, quae ad oratorem deferebantur; meditatum in perpetuum ad vsum similium rerum, veteres oratores habebant. Nunc, translatis ab oratoribus ad iuris consultos iudicijs, vt veterum oratorum scripta intelligamus, cognoscenda sunt.

In Topic. Argu. remota sunt praeiudicia rumor fama, tormenta, tabula, iusiurandum, & testes. Q. lib. 5. à c. 1. vsque ad 7.

De praiudicijs, & testibus: *Cap.* X X X.

Praiudiciorum tria sunt genera. In par. Q. lib. 5. c. 2. & 7.

Ceteris quatuor omissis, quae facilè intelliguntur, de praeiudicijs, & testibus dicamus. Praeiudiciorum eis omnis tribus in generibus versatur. Rebus, quae aliquando ex paribus causis sunt iudicatae, quae exempla rectiuis dicuntur; iudicijs ad ipsum causam pertinentibus, vnde etiam nomen ductum est, qualia in Milonem à senatu facta dicuntur: aut cum de eadem causa est pronunciatum. Veteres oratores, & pro testibus, & contra testes magno labore dicebant, vt è pluribus Ciceronis orationibus, maximèque oratione pro Flacco apparet. Nunc iudiciorum mutata ratio facit, ne is labor sit necessarius, & vt de rumore, fama, tormentis, & iureiurando pluribus agendum non sit.

Cic. pro Mil.

Ora. olim magno labore dicebant pro testibus & contra testes.

De

De vsu, & vtilitate locorum. Cap. XXXI.

HOs locos multa commentatione, atque meditatione paratos atque expeditos, qui volet in dicendos excellens esse, habere debet. Atque, vt quæque res ad dicendum erit suscepta, tum denique scrutari locos ex quibus argumenta eruat, quæ quidem ei, qui mediocriter ea modo consideravit, studio adhibito, & vsu, pertractata esse possunt. Est enim vtilissimum nosse regiones, intra quas venere, & peruestiges, quod quæras. Vbi eum locum omnem cogitationem sequeris si modo visum rerum percalluetis, nihil te effugiet, atque omne quod erit in re occurret, atque incidet. Vt enim, si aurum cui, quod esset multifariam defossum commostrare aliquis vellet, satis esse deberet, si signa, & notas ostenderet locorum, quibus cognitis ille ipse sibi foderet, & id, quod vellet, paruo labore, nullo errore inueniret: sic has argumentorum notas indicare satis est, quæ illa quærenti demonstrant, vbi sint Reliqua, cura & cogitatione eruuntur.

Loci multa medit. parari esse debent.
De ora. 2. in To. Q. l.5.cap.10.
Loci sunt argumentorum nota.

Qui modus in argumentis ad hibendus.
Cap. XXXII.

NEc vero imprudenter quisquam vtetur hac copia, sed omnia expendet, & seliget. Non enim semper, nec in omnibus causis, ex ijsdem argumentorum momemta sunt: Iudicium ergo adhibebit, nec inueniet solum, quid dicat, sed etiam expendet. Nihil enim feracius ingenijs, his præsertim, quæ disciplinis exculta sunt: sed vt segetes fæcundæ, & vberes, non solum fruges, verum herbas etiam effude-

Arg. sunt seligenda in orat. in par.
Nihil feracius ingenijs, qua sunt disciplinis exculta.

Ex locis interdum leuia quædam, aut causis aliena, aut non vtilia gignuntur. Ex locis, & ad proban dum, & ad mouendum materia petitur.

runt inimicissimas frugibus, sic interdum ex illis locis, aut leuia, quædam, aut causis aliena, aut non vtilia gignuntur. Quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur. Illud autem intelligendum est, ex his locis, & ad faciendam fidem, & ad asserendum motum adiutorium animis materiam petit. Sed quia difficile est, etiam si locorum naturam cognoueris, ex illis ea, quæ ad mouendos animos valent, eruere: de affect. mouendis separatim dicamus, illud iterum monentes, nihil planè esse siue ad docendum, siue ad mouendum accommodatum, quod ex his supradictis fontibus non fluat.

De affectibus. Cap. XXXIII.

Maxima vis oratoris in affectib. mouendis. In ora. Q. l. 6. cap. 3. in par.

Qui loci maximè ad mouendum valeant.

MAxima vis existit oratoris in hominum mentibus permouendis, quod amplificatione fit. Est .n. amplificatio grauior quædam argumentatio, quæ motu animorum conciliet in dicendo fidem Ea, & verborum genere conficitur, & rerum. Quæ verba in amplificatione ponenda sint, tunc dicemus, cum ad elocutionis præcepta venerimus. Rerum amplificatio sumitur ex eisdem locis omnibus, quibus illa, quæ dicta sunt ad fidem: maximeq; definitiones valent conglobatæ, & consequentium frequentatio, & contrariarum, & dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictio, & causæ, & ea, quæ sunt orta de causis, maximèque similitudines, & exempla; fictæ etiam personæ, si muta denique loquantur.

De amplificatione à definitionib. conglobatis. C. 34.

Hist. laus per amplificatio.

A Definitionibus conglobatis est illa Ciceronis amplificatio. Historia vero, testis temporum,

porum lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis, qua voce alia nisi oratoris, immortalitati comendatur? Est & illud ex eodem loco in primis illustre exemplum eiusdem pro Sestio. Ignari, quid grauitas, quid integritas quid magnitudo animi, quid denique virtus valeret; quæ in tempestate sæua quieta est, & lucet in tenebris, & pulsa loco, manet tamen, atque hæret in patria splendetque per se semper nec alienis vnquam sordibus obsolescit? Vbi sunt quinque quasi definitiones, tum historiæ, tum virtutis, conglobatæ: raro adhibetur ab oratore definitio ad amplificandum, quæ genere declaretur, & proprietate.

à definitionibus conglobatis.

Definitio quæ genere, & proprietate declaretur rarò ad amplificãdum adhibetur Aũ. 3.

De amplificatione à consequentium frequentatione. Cap. XXXV.

A Consequentium frequentatione est illa in Verrem amplificatio. Constitue nihil opis esse in hac voce. Ciuis Romanus sum, iam omnes prouincias, iam omnia regna, iam omnes liberas ciuitates, iam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maximè pètiuit, ciuibus Romanis ista defensione præcluseris.

De amplificatione à contrariorum rerum conflictione. Cap. XXXVI.

A Rerum contrariarum conflictione est illa amplificatio Ciceronis in Antonium. Tam autem erat excors, vt tota in oratione tecum ipse pugnares; vt non modo non cohærentia inter se dicere, sed maximè disiuncta, atque contraria; vt non tanta mecum, quanta tecum tibi esset contentio. Vitricum tuum in tanto *Phil. 2.*

to fuisse scelere fatebare, pœna affectum querebare; ita, quod proprium meum est, laudasti, quod totius senatus est, reprehendisti: nam cum comprehensio sonitruum mea, animaduersio Senatus fuerit homo disertus non intelligit eum, quem contra dicit, laudari à se: eos apud quos dicit, vituperari. Et in eisdem oratoribus. O spectaculum illud non modo hominibus, sed vndis ipsi; & litoribus luctuosum cedere patria seruatorem eius manere in patria perditores? Et in Catilinam. Hoc vero quis ferre possit; inertes homines fortissimis insidiari stultissimos prudentissimis, ebriosos sobrijs, dormientes, vigilantibus? Ex hoc loco etiam est illud eiusdem in Pisonem, & Gabinium: Qui latrones igitur, si quid vos Consules, qui prædones, qui hostes, proditores, qui tyranni nominabuntur? Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna maiestas Consulis non capiunt angustiæ pectoris tui, non recepit leuitas ista; non egestas animi, non infirmitas ingenij sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam personam, tam grauem tam seueram.

Brutum vocat seruatorem. Antonium vero proditorem. Phil. 10. Orat. 2. In Pis.

De amplificatione à dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictione. Cap. XXXVII.

Pro Ros. Com.

A Dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictione sumpta est eleganter amplificatio Ciceronis. Quo in re mihi ridicule es visus esse inconstans: qui eundem, & læderes, & laudares: & virum optimum & hominem improbissimum esse diceres; eumdem tu, & honoris causa appellabas, & virum primarium esse dicebas, & socium fraudasse arguebas.

De

De amplificatione à causis cognobatis, & his quæ sunt orta de causis. Cap. XXXVIII.

CAusæ etiam, & ea quæ sunt de causis orta, multum valent ad amplificandum, si conglobentur: Cicero multas, & varias causas, propter quas multi essent ab eo alieniores, iunxit hoc modo. Cum alij me suspicione periculi sui non defenderent, alij vetere odio bonorum incitarentur, alij inuiderent, alij obstere sibi me arbitrarentur, alij vlcisci dolorem suum aliquem vellent, alij rem ipsam publicam, atque hunc bonorum statum otiumque odissent, & ob hasce causas tot tanquam; varias, me vnum deposcerent. Orta vero de causis ad amplificandum adhibuit contra M. Antonium Doletis tres exercitus. PR. interfectos? interfecit Antonius: Desideratis clarissimo ciues? eos quoque vobis eripuit Antonius Auctoritas huius ordinis afflicta est? afflixit Antonius: omnia denique, quæ postea vidimus mala (quid autem mali non vidimus,) si rectè ratiocinabimur, vni accepta referemus Antonio. Ex hoc loco Mezentij immanem crudelitatem auget Euander apud Virgilium.

In Orat. Pro Sest.

Phil. 2. Tres exercitus pop. Rom. in bello ciui. li Cæsaris, & Pompeij sunt interfecti.

Quod memorem infandas cædes? quid facta tyranni
Effera? Dij capiti ipsius generique reseruent.
Mortua, quin etiam iungebat corpora viuis,
Componens manibusque manus, atque oribus ora.
Tormenti genus, & sanie taboque fluentes
Complexu in misero, longa sic morte necabat.

Lib. 8.

De amplificatione à similitudine, atque exemplo. Cap. XXXIX.

In Ver. act. 7. Cicero Verris auaritiam, quæ multorum bona deuorauerat, exemplis exaggerauit his verbis. Non enim Charybdim tam infestam, neque Scyllam nautis, quam istum in eodem freto fuisse arbitror. Virgilius etiam ex hoc loco pulchritudinem Æneæ pulcherrimis versibus amplificauit.

Æn. 1.
Restitit Æneas, claraque in luce refulsit.
Os, humerosque deo similis, namque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenque iuuentæ
Purpureum, & latos oculis adflarat honore.
Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo.
Argentum, Pariusve lapidis circundatur auro.

Idem mirificè expressit vim, qua Æneas in Turnum hastam coniecit.

Æn. 10.
Cunctanti telam Æneas fatale coruscat.
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto.
Eminus intorqueat; murali concita numquam
Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tacta
Dissultant crepitus; volat atri turbinis instar.
Exitium dirum hasta ferens.

10. Mil. Ab exemplis vero est illa Ciceronis amplificatio pro Milone. Quamobrem vteretur eadem confessione Titus Annius, qua Hala qua Nasica, qua Opimius, quæ Marius, qua nosmetipsi. Et in Catilinam. An vero vir amplissimus. P. Scipio, Pontifex maximus Tiberium Gracchum mediocriter labefactantem statum Reip. priuatos interfecit: Catilinam vera orbem terræ cæ-

Orat. 1.

de,

de, atque incendijs vastare cupientem nos Consules perferremus? nam illa nimis antiqua praetereo, quod Q. Seruilius Hala Sp. Melium, nouis rebus studentem, manu sua occidit.

De fictis personis, & mutis rebus. Cap. XL.

Cicero in oratione pro Cælio. Appio Cæco vita olim functo sermonem attribuit. Illa etiam oratio ad permouendos animos magnam vim habet: cum mutis personis sermonem damus, vt Cicero fecit contra Catilinam. Etenim si mecum patria, quæ mihi vita mea multo est carior, si cuncta Italia, si omnis Respub. loquetur. M. Tulli, quid agis? & ea, quæ sequuntur. Eamdem etiam in eadem oratione cum Catilina loquentem facit eleganti oratione, cuius initium est. Nullum iam tot annos facinus extitit, nisi per te: nullum flagitium sine te. Fecit & Lucanus eamdem cum Iulio Cæsare loquentem; priusquam illi Rubiconem fluuium, qui dirimit Galliam ab Italia, transiret. *Vt ventum est parui Rubiconis ad vndas Ingens visa duci patriæ trepidantis imago Clara per obscuram vultu mæstissima noctem, Turrigeros canos effundens vertice crines, Cæsarie lacera, nudisque astare lacertis.*

Magnam vim habens ad animos permouendos, cum mutis personis sermonem damus.

Lib. 1.

Et gemitu permista loqui; Quod tenditis vltra?
Quo fertis mea signa viri? si iure venitis; Si ciues, huc vsque licet.

Quæ sint ad amplificandum adhibenda.
Cap. XLI.

Ad amplificandum adhibenda sunt quæ magna habentur. *Duplex est genus rerum magnarum.* *Genera sunt ad amplificãdum tria.* *Maximè mouentur homines honestate virtutum, quæ ad cõmunionem hominum valent.* *Quæ petuntur è locis.* *Ad amplificandum magna esse debent.*

SI causa patitur, ea sunt ad amplificandum adhibenda, quæ magna habentur: quorum est duplex genus. Alia enim magna natura videntur, alia vsu. Natura, vt cœlestia, vt diuina, vt ea, quorum obscuræ causæ, vt in terris; mundoque admirabilia, quæ sunt: ex quibus similibusque, si attendas, ad augendum multa suppetunt. Vsu habentur magna, quæ videntur hominibus, aut prodesse, aut obesse vehementius: quorum sunt genere ad amplificandum tria. Nam, aut caritate mouentur homines, vt Dei, vt patriæ, vt parentum: aut amore, vt fratrum, vt coniugum, vt liberorum, vt familiarium: aut honestate, vt virtutum, maximeque earum, quæ ad communionem hominum, & liberalitatem valent. Ex his, & cohortationes sumuntur ad ea retinenda, & in eos, à quibus ea violata sunt, odia incitantur, miseratio nascitur, proprius locus augendi in his rebus, aut amissis, aut amittendi periculo. Quamuis enim neque ad probandum, neque ad amplificandum adhiberi quidquam potest, quod ex locis petitum non sit: tamen ea ipsa, quæ petuntur è locis ad amplificandum magna esse debent. Sic fecit Cicero in Catilinam cum ait. Quapropter de summa salute vestra, & populi Romani P. C. de vestris coniugibus, ac liberis: de aris, ac focis: de fanis, ac templis; de totius vrbis tectis, ac sedibus; de imperio, de libertate,

tate, de salute Italiæ, deque vniuersa Reip. decernite diligenter, vt instituistis, ac fortiter. Pleraque omnia sumpta sunt è loco ab adiunctis, sed sunt vsu magna. Virgilius etiam, cum Iulij Cæsaris deplorat mortem, à rebus natura magnis, quas ad locos supradictos referre tamen possis, amplificationem duxit. *In Catilin. Orat. 4.*

Ille etiam extincto miseratur Cæsare Romam,
Cum caput obscura nitidum ferrugine, texit,
Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem. *Georg. 5.*

Quam vsque ad libri finem elegantissimè prosequitur.

Quid in amplificatione seruandum.
Cap. XLII.

Nihil in amplificatione nimis enucleandum est. Minuta est enim omnis diligentia, hic autem locus grandia requirit. Illud est iudicij, quo quaque in causa genere vtamur augendi, in illis enim causis, quæ ad delectationem exornantur, ij loci tractandi sunt, qui mouere possunt expectationem, admirationem, voluptatem. In cohortationibus autem bonorum, ac malorum enumerationes, & exempla valent plurimum, in iudicijs accusatori ferè, quæ ad iracundiam, reo plerumque, quæ ad miserationem pertinent: nonnumquam tamen accusator misericordiam mouere potest, & defensor iracundiam.

Minuta est omnis diligentia. In par.

Quo genere amplificationis vtendũ in exornatione in cohortationibus bonorum, & malorum enumeratio per amplificationem tractanda est.

Cur

Cur quædam inuentionis præcepta ad causarum genera dentur accomodata: & de dignitate exornationis. Cap. XLIII.

ETsi ex supradictis fontibus omnes ad omnem orationem manat inuentio: tamen veteres oratores de generibus causarum, vt discentium minuerent laborem, seorsum præcepta tradiderunt. De præceptis autem exornationis in primis dicendum est. Nam & latum genus est saneque varium, vt quod ad laudandos claros viros, & ad improbos vituperandos susci-piatur; ad aliorum etiam, vel animalium, vel carentium anima laudem, vel vituperationem adhibeatur vt Cicero laudes Pompeij in Oratione pro lege Manilia. Siciliæ in actionibus in Verrem: studiorum vero hnmanitatis in oratione pro Archia poeta exornauit. Accedit etiam ad eius commendationem, quod nullum est genus orationis, quod aut vberius ad dicendum, aut vtilius ciuitatibus esse possit, aut in quo magis orator in cognitione virtutum, vitiorumque verse-tur. Conficitur autem genus hoc dictionis ad animi motus leniter tractandos, magis, quam ad fidem faciendam, aut confirmandam accommodatæ. Proprium enim laudis est res amplificare, & ornare. Quam ob causam Aristoteles, & postea Cicero, & Quinctilianus idoneam maxime inter omnia genera causarum existimauerunt ad scribendum exornatione.

Laus generis demonstrat. *De ora. 1. Quin. l. 3. cap. 9. Act. 4.*

Animi motus leniter in exornatione tractantur. Arist. li. 1. Rhe. ca. 8. & Qu. l. 3. cap. 9.

Exornatio maxima idonea ad scribendum.

Ex

Ex tempore præterito quomodo laus ducatur. Cap. XLIV.

Laus hominum, cuius cognita præcepta facile ad res alias transferentur, diuiditur in tempora, quodque ante eos fuit, quoque ipsi vixerunt: in his autem, qui vita functi sunt, etiam quod est insecutum. Ante hominem patria, ac parentes, maioresque erunt, quorum duplex tractatus est; aut enim respondisse nobilitati, pulcrum erit, aut humilius genus nobilitasse factus. Illa quoque interim ex eo, quod ante ipsum fuit tempore trahentur, quæ responsis, vel oraculis, vel signis futuram claritatem promiserint, vt in Diuo Ioanne Baptista, multisque alijs viris sanctissimis.

Laus virorum in duo tempora diuiditur, Laus mortuorum in tria tempora diuiditur. Q. l. 3. c. 9. Dupliciter tractatum laus eorũ quæ ante hominem sunt.

De tempore, quo vixit is, qui laudatur. Cap. XLV.

Ipsius laus hominis ex animo, & corpore, & extra positis peti debet. Externa sunt, vt educatio, opes, diuitiæ, propinqui, amici, potentia, gratia, ceteraque huiusmodi. In corpore vero sunt hæc, forma, vires, valetudo, & his similia. Qui hæc habuerit laudabitur, quod bene illis sit vsus: si non habuerit, quod sapienter caruerit: si amiserit, quod moderatè tulerit: & quamuis, & corporis, & fortuita, quæ dicuntur bona, in se veram laudem non habeant, quæ haberi virtuti vni putatur, tamen quod ipsa virtus in earum rerum vsu, ac moderatione maximè cernitur, tractanda etiam in laudationibus hæc sunt; in quibus est summa laus, non ex-

Laus hominis ex animo, & corpore, & reb. externis petenda est. Q. li. 3. c. 9. C. de ora. Virtus in externarũ rerum vsu ac moderatione maximè cernitur.

In part. Inter bona corporis forma excellit. Æn. 5. Cæterarũ rerum leuior animi semper vera est laus. Q. l. 3. c. 7. Virtus, aut scientia cernitur, aut actione. In par. Prudentia quid sit. Officio 1. Dialec. & ora. quasi ministra sunt, & comites sapientiæ. In par. Eloquentia est, copiosè loquens sapientia.

extulisse se in pecunia, non se prætulisse alijs propter abundantiam fortunæ: vt opes, & copiæ, non superbiæ videantur, ac libidini, sed bonitati ac moderationi facultatem, ac materiam dedisse. Inter corporis vero bona, forma, quæ virtutem significat, facile laudatur, quod elegantissimè Latinus poeta his verbis significauit.

Tuetur fauor Euryalum, lacrymæque decoræ,
Gratior, & pulchro veniens in corpore virtus.

Sed horum omnium leuior, at animi semper vera est laus: quæ quoniam à virtute proficiscitur, de illa nunc dicendum est.

De animis bonis, & virtute, quæ scientia cernitur. Cap. XLVI.

Virtutis duplex est vis: aut enim scientia cernitur virtus, aut actione. Nam quæ prudentia, quæque grauissimo nomine sapientia appellatur, hæc scientia pollet vna: quæ vero moderandis cupiditatibus, regendisque animi motibus laudatur, eius est munus in agendo. Prudentia est rerum expetendarum, fugiendarumque scientia. Sapientia autem virtutum omnium princeps, est diuinarum humanarumque rerum scientia. Sunt autem aliæ quasi ministræ, comitesque sapientiæ; quarum altera, quæ dialectica dicitur, quæ, sint in disputando vera, atque falsa distinguit, & indicat; altera est oratoria. Nihil enim est aliud eloquentia, nisi copiosè loquens sapientia, quæ ex eodem hausta genere quo illa, in disputando vberior est, atque latior, & ad motus animorum,

vul-

vulgique sensus accommodatior. Studia etiam omnium bonarum artium ad hunc locum pertinent.

De virtute, quæ in actione consistit,
Cap. XLVII.

Virtus, quæ in actione posita est, tres habet partes, Iustitiam, Fortitudinem, & Temperantiam. Iustitia est virtus, quæ in hominum societate tuenda, tribuendoque suum cuique, & rerum contractarum fide versatur. Illa erga Deum religio, erga parentes pietas, vulgo autem bonitas, creditis in rebus fides, in moderatione animaduertendi lenitas, amicitia in beneuolentia nominatur. Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio, cuius est liberalitas in vsu pecuniæ. Temperantia est rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animi firma, & moderata dominatio. Custos vero virtutum omnium, dedecus fugiens, laudemque maximè consequens, verecundia est.

Tres sunt partes virtutis in actione posita. Arist. l. 1. Ru. c. 9. Iust. sit of. 1. Iust. pa. In par. Fortitudo quid sit. De inu. 2. Temperãtia quid sit. Verecundia est custos virtutum omnium. In par.

Quomodo laus ab hoc loco sit ducenda.
Cap. XLVIII.

Et quoniam singularum virtutum sunt certa quædam officia, ac munera, & sua cuique virtuti laus propria debetur: erit explicandum in laude iustitiæ, quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum huiusmodi aliquo officio is, quis laudabitur, fecerit. Huc spectat

Singularum virtutum sunt certa quædam officia.

Phil. 5. illa Ser. Sulp. laus apud Ciceronem. Nec vero silebitur admirabilis quædam, & incredibilis, & penè diuina eius legibus interpretandis æquitate, explicandis scientia. Omnes, qui ex omni ætate hac in ciuitate intelligentiam iuris habuerunt, si vnum in locum conferantur, cum Ser. Sulpicio non sunt comparandi: neque enim ille magis iuris consultus, quàm iustitiæ fuit. Itaque, quæ proficiscebantur à legibus, & à iure ciuili, semper ad facilitatem æquitatemque referebat; neque constituere lites actiones malebat quam controuersias tollere. Itemque in ceteris res gestæ ad cuiusque virtutis genus, & vim, & nomen accommodabuntur. Gratissima autem laus eorum factorum habetur, quæ suscepta videntur à viris fortibus sine emolumento, ac præmio, quæ vero etiam cum labore, & periculo ipsorum, hæc habent vberrimam copiam ad laudandum, quod & dici ornatissime possunt, & audiri facillime. Ea enim denique virtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa alijs, ipsi autem laboriosa, aut periculosa, aut certè gratuita, Drances apud Virg. ita Æneam alloquitur.

Res gestæ ad cuiusque virtutis nomen, & vim sunt reuocandæ.

Quæ virtus præstantis viri sit.

Æn. 15. *O fama ingens, ingentior armis,*
Vir Troiane, quibus cœlo te laudibus æquem?
Iustitiane prius mirer, bellìne laborum?

Hinc Seruium Sulpicirum mirificè Cicero laudat; quod difficillimo Reip. tempore, graui periculosoque morbo affectus, auctoritatem Senatus, salutemque populi Romani vitæ suæ præposuerit, contraque vim, grauitatemque morbi contenderit, vt ad castra Antonij, quo Senatus cum miserat, perueniret. Magna etiam

Phil. 9.

illa laus, & admirabilis videri solet: tulisse casus sapienter aduersos, non fractum esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatem. Sic Cicero Milonis in graui, ac difficili tempore vultum semper eundem, & vocem, & orationem stabilem, ac non mutatum commendat, & eius infractum, & excelsum animum extollit. *Magna est laus tulisse casus sapienter, aduersos.*

Sumendæ autem res erunt, aut magnitudine præstabiles, aut nouitate primæ, aut genere ipso singulares, eiusmodi rerum plenæ sunt orationes Ciceronis pro lege Manilia, & pro M. Marcello, in quarum altera Cn. Pompeium, in altera Iulium Cæsarem laudat: neque enim paruæ, neque vsitatæ, neque vulgares admiratione, aut omninò laude dignæ videri solent. *Quæ res in laudatione ponendæ.* Est etiam cum ceteris præstantibus viris comparatio in laudatione præclara. Sic apud Virgilium Augustus Cæsar cum ijs comparatur, quorum erant illustres victoriæ.

Nec vero Alcides tantum telluris obiuit. *Li. Æn. 6.*
Fixerit æripedem ceruam licet, aut Erymanthi,
Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu:
Nec qui Pampineis vigor iuga flectit habenis.
Liber agens celso Nisæ de vertice tigres.

Et in Cic. Philippicis M. Antonium cum Tarquinio superbo comparat, & D. Bruti, qui regnare non patiebatur Antonium, beneficia in Rempub. maiora esse docet, quam L. Bruti, à quo Tarquinius expulsus est. *Phil. 3.*

De tempore; quod finem hominis insequitur. Cap. LXIX.

Quæ sint laudanda, in tempore quod finẽ, hominis insequitur Liberi parentibus, vrbes condit, inuenta inuentorib. laudem afferunt.

NEc mors eorum, quorum vita laudabitur, silentio præteriti debebit: si modo quid erit animaduertendum, aut in ipso genere mortis, aut in ijs rebus, quæ mortem erunt consecutæ. In tempore autem, quod finem hominis insequitur, insunt habiti post mortem honores: decreta virtutis præmia? res gesta iudicijs hominum comprobatæ. Afferunt etiam laudem liberi parentibus, vrbes conditoribus, leges latoribus, artes inuentoribus, nec non instituta quoque auctoribus. Hinc est illud Ciceronis de Ser. Sulpicio. Quanquam nullum monumentum clarius Ser. Sulpicius relinquere potuerit, quam effigiem morum suorum, virtutis, constantiæ, pietatis ingenij filium cuius luctus, aut hoc honore vestro, aut nullo solatio leuari potest. Et in alia oratione: Romulum, qui hanc vrbem condidit, ad Deos immortales beneuolentia, famaque sustulimus. Ouidius laudem eorum, qui astrorum scientiam inuenerunt, his elegantissimis versibus celebrauit.

Q. l. 2. c. 9.

In Catil.

Fast. l. 1.

Felices animæ, quibus hæc cognoscere primum,
Inque domos superum scandere cura fuit.
Credibile est illos pariter vitijsque, locisque
Altius humanis exeruisse caput.
Non venus, & vinum sublimia pectora fregit,
Officiumque fori, militiaque labor.
Nec leuis ambitio, perfusaque gloria fuco,

Ma-

Magnarumue fames solicitauit opum.
Admouere oculis distantia sydera nostris.
Ætheraque ingenio supposuere suo.

Omnis ordo supra dictus vituperatione constabit tantum in diuersum: id quod orationibus Ciceronis in Pisonem, in Vatinium, in M. Annium, maximèque ex secunda Philippica animaduertere licet. *Q. l.2.c.9.*

De laude vrbium. Cap. L.

LAudantur vrbes similiter atque homines. Nam pro parente est conditor, & multum auctoritatis affert vetustas, & virtutes, ac vitia circa res gestas, eademque in singulis. Illa propria, quæ ex loci positione, ac munitione sunt. Ciues illis vt hominibus liberi, decori. Ad hunc locum pertinet illud Virg. de Vrbe Roma. *Vrbes similiter atque homines laudantur. Q. l.3.c.7.*

En huius, nate, auspicijs illa inclita Roma *Æn. 6.*
Imperium terris, animos æquabit olympo.
Septemque vna sibi muro circumdabit arces.
Felix prole virum.

Item etiam poeta Italiæ laudes elegantissimè celebrauit ex his locis, in secundo libro Georgicorum.

De deliberatione. Cap. LI.

QVæ tradita sunt exornationis præcepta, multum ad sententiam dicendam valent, quia plerumque eadem illic laudari, hic suaderi solent. In deliberando finis est dignitas, ad *Exornat præcepta multis cōferunt ad del. Ar. l.1. cap.9.*

Q.l.3.c.10. De orat. 2. *Tria sunt spectanda in suadendo vel dissuadendo.* quem omnia referuntur in consilio dando, sententiæque dicenda, sunt autem, & in suadendo, & in dissuadendo tria primum spectanda, quid sit, de quo deliberetur, qui sint, qui deliberent qui sit qui suadeat.

Quin. l. 3. c. 10. Ari. li. 1. ca. 6. & 7. Q. lib. 3. c. 10. Phil. 7.

De re, qua deliberatur. *Cap. LI.*

REm de qua deliberatur, aut certum est posse fieri, aut incertum. Si incertum, hæc erit quæstio sola, aut potentissima sæpe, enim accidit, vt prius dicamus ne si possit quispem fieri, esse faciendum: deinde fieri non posse. Cum autem de quo quæritur coniectura est: vt, Aut ex Alexander terras vltra Oceanum sit inuenturus. Sic ait Cicero. Pacem cum M. Antonio esse nolo: quia turpis est, quia periculosa, quia non esse potest. Quæ tria diligentissimè in oratione explicat, Quædam, & fieri posse, & futura: esse credibile est: sed aut alio tempore, aut alio modo. Partes suadendi in vniuersum sunt tres; prima est vt doceamus effici posse, id quod suademus, secunda deinde honestum esse, postremo vero esse vtile. In primis itaque videndum est an effici possit id, quod suademus, nam si quid effici non possit, deliberatio tollitur quis, & honestum vtile sit, videndum etiam est quam facile possit: nam quæ per difficilia sunt, perinde habenda sunt, ac si effici non possint, & cum de necessitate attendemus, & si aliquid non necessarium videbitur, videndum tum erit, quam sit magnum quod enim permagni interest, pro necessario sæpe

Q.l.3.ca. 10. *Partes suadendi sunt tres.* *Si quid effici non potuit deliberatio tollitur.* Arist. Rh. l.1. cap. 4. Cic. de or. 2. Lib. 28.

sæpe habetur, est apud T. Liuium præclara P. Scipionis oratio, in qua, & posse Hannibalem in Africa vinci demonstrat: & ad dignitatem populi Romani, famamque apud reges, gentesque externas pertinere, non ad defendendum modo Italiam, sed ad inferenda etiam Africæ arma, videri Romanis animum esse: & in primis esse vtile requiescere aliquando diu vexatam Italiam, vri populatique inuicem Africam.

De his qui deliberant. Cap. LII.

DIuersi sunt deliberantium animi: & siue consultent plures, siue singuli, in vtriusque differentia est. Quia, & in pluribus multum interest: senatus fit, an populus; Romani, an Galli, & in singulis, Cato, an Cicero Cæsar, an Pompeius deliberet. Proinde intuenda sexus dignitas, ætas, sed mores præcipuè discrimen dabunt. Duo enim sunt hominum genera, alterum indoctum, & agreste, quod ante fert semper vtilitatem honestati; alterum expolitum, quod rebus omnibus dignitatem anteponit.

Multum interest qui deliberet.

Quin. l. 3. cap. 10.

Præcipuè intuendi mors eius qui deliberat.

De prima parte suadendi. Cap. LIII.

SI honestatis pulcritudo cerni oculis posset, mirabilis sui amores excitaret. Sed quoniam genus hominum, ad honestatem natum malo cultu, prauisque opinionibus corruptum est, diligenti cohortatione opus est: Et honesta quidem apud honestos suadere, facillimum est, si vero apud turpes recta obtinere conabimur, ne videamur exprobare diuersam vitæ sectam,

In par. Magna est honestatis pulchritudo Arist. Eth. lib. 1. Offic. 1.

In part. Facile est honesta-

oa,

cauendum est. Et animus deliberantis non sola virtutis commendatione permouendus, sed laude vulgi opinione, & secutura vtilitate, aliquando vero magis obijciendo aliquos, si diuersa fecerint, metus. Nam præter id, quod his leuissimi cuiusque animos facillimè terretur, nescio an naturaliter apud plurimos plus valeat malorum timor, quàm spes bonorum. Genus est enim eiusmodi, inquit Cicer. quod vestros animos excitare, atque inflammare debet, in quo agitur populi Romani gloria, quæ vobis à maioribus, cum magna in omnibus rebus, tum summa in re militari tradita est, agitur salus sociorum, atque amicorum, pro qua multa maiores vestri magna, & grauia bella gesserunt, aguntur certissima populi Romani vectigalia, & maxima, quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli requiretis. Sola virtutis commendatione incendit militum animos Cato apud Lucanum, ac aggrediendum iter difficillimum, & periculosissimum.

apud honesto obtinere. Q. l. 3. cap. 30.

Leuissimi cuiusque animus facillimè terretur.

Pro lege Manilia.

Lib. 4.

O quibus vna salus placuit, mea castra secutis,
Indomita ceruice mori, componite mentes.
Ad magnum virtutis opus, summosque labores.

Quam orationem pulchra illa claudit sententia.

Serpens sitis ardor, arena.
Dulcia virtuti. Gaudet patientia duris.
Lætius est, quoties magno sibi constat, honestum.

Quæ officia quibus anteponenda.

Sæpè etiam controuersia inter hominum sententias in illo est vtrum sit honestum. Affirmant autem viri sapientissimi omne officium, quod ad coniunctionem hominum, & ad tuendam societatem valet, anteponendum esse illi officio, quod cognitione, & scientia continetur. In ipsa

autem

autem communitate sunt gratus: ex quibus cuique præstet, intelligi potest, vt prima Deo Optimo Max. secunda patriæ, tertia parentibus, deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur, ex quibus atque similibus intelligimus, quo modo hanc suasionis partem, quæ ad honestatem pertineat, tractare debeamus.

Facilè, magnum, iucundum ad vtilitatis quæstionem pertinet.

De vtilitate. *Cap.* *L IV.*

AN sit autem facilè magnum, iucundum, sine periculo, ad quæstionem pertinet vtilitatis, suasor itaque vel omnia hæc, vel eorum pleraque interesse in eo, quod suadat, ostendet. Ilioneus his verbis alloquitur Latinum regem apud Virgilium.

Arist. l. 1. Rh. 1. c. 6. Qu. l. 3. c. 10. Æn.

Dij sedem exiguam patrijs, litusque rogamus.
Innocuum, & cunctis vndamque auramque parentem:
Non erimus regno indecores, nec vestra feretur.
Fama leuis, tantique abolescet gratia facti.

Qui vero dissuadet, ille difficile, paruum, iniucundum, periculosum monstrabit. Hoc modo Fabius Maximus apud T. Liuium, ne P. Scipio in Africam traijciat, contendit, cum Hannibal hostis in colum exercitu quartumdecimum annnm Italiam obsideat. Nam nunc quidem præterquam quod, & in Italia, & in Africa duos diuersos exercitus alere ærarium non potest, præterquam quod vnde classes, tueamur, vnde commeatibus præbendis sufficiamus nihil reliqui est, periculi tandem quantum adeatur, quem fallit? Deinde grauiter, & sapienter difficultates multas, & pericula commemorat, quæ futura sint, nisi consul vterque in Italia retineatur.

tur. Eodem etiam modo propositis duobus vtilibus, vtrum sit vtilius controuersia est. Cum autem species vtilitatis cum honestate certat, qui vtilitatem defendet, enumerabit commoda pacis, opum, potentiæ, vectigalium, præsidij, militum, vtilitatesque ceterarum rerum, quarum fructum vtilitate metimur, itemque incommoda contrariorum. Ex his locis Catilina apud Sallustrum ad nefarium facinus, quod ille maximum atque pulcherrimum vocat, conuiratos hortatur: Vobis inquit est domi inopia, foris æs alienum, mala res, spes multo asperior: denique quid reliqui habemus præter miseram animam? Quin igitur expergiscimini en illa, quam sæpe optastis, libertas: præterea diuitiæ, decus, gloria in oculis sita sunt. Curio similiter apud Lucanum specie vtilitatis Iulium Cæsarem ad ciuile bellum hortatur.

De ora. 2.

Sal. de Catil.

Lib. 1.

Bellantem geminis genuit te Gallia lustris,
Pars quota terrarum facili si prælia pauca
Gesseris euentu, tibi Roma subegerit orbem.

Qui ad dignitatem impellet; maiorum exempla, quæ erunt, vel cum periculo gloriosa colliget posteritatis immortalem memoriam augebit, vtilitatem ex laude nasci defendet, semperque eam cum dignitate esse coniunctam. Hæc autem exercitatio defendendi speciem vtilitatis contra honestatem, in qua vna vera est vtilitas, ad scholarum exercitationes vtilis est nam, & iniquorum ratio noscenda est, vt melius æqua tueamur.

Vtilitas semper cũ dignitate coniuncta est.

Quin. l. 5. cap. 10.

De

De eo, qui suadet. Cap. LV.

Multum etiam refert, quæ sit persona dicentis: suadere enim aliquid, aut dissuadere grauissimæ est personæ, Nam, & sapientis est, consilium explicare suum de maximis rebus, & honesti, & diserti, vt mente prouidere, auctoritate probare, oratione persuadere possit. Nunc, inquit Cic. cum, & auctoritatis in me tantum sit, quantum vos honoribus mandandum esse voluistis, & ad agendum facultatis tantum, quantum homini vigilanti ex forensi vsu prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certe, & si quid in dicendo consequi possum, ijs ostendam potissimum, qui ei quoque rei fructum suo iudicio tribuerunt. Ante acta vita si illustris fuit, aut clarius genus, aut ætas, aut dignitas affert expectationem: videndum est, neque dicuntur, ab eo qui dicit, dissentiant. Hoc egregiè seruauit Virgilius in Latino rege, quem sic dicentem introducit.

Suadere aliquid, aut dissuadere grauissima est persona.
De ora. 2.
Quin. l. 2. cap. 10.
Pro lege Man.
Quin. l. 2. cap. 10.

Olli sedato respondit corde Latinus.
O præstans animi iuuenis quantum ipse feroci
Virtuti exsuperat, tanto me impensius æquum est
Consulere, atq; omnes metuentem expendere partes

Æn. l. 12

At his contraria submissorem quemdam modum postulant. Nam quæ in alijs libertas est, in alijs licentia vocatur: & quibusdam sufficit auctoritas, quosdam ratio ipsa ægrè tuetur.

Que-

Quædam in deliberatione obseruanda.
Cap. LVI.

Addicendum probabiliter mores ciuitatis, sunt cognoscendi.

Ar. l. 1. h. c. 8. de or. à Q. l. 1. cap. 10. Minori apparatu apud sapientes dicendum.

Concio capit omnem vim orationis.

Exemplorum maxima est vis ad suadendum. Aris. lib. 1. Rhet. c. 3. Q. l. 4. cap. 10. Cl. in par.

Experimētum est velut quodā rationis testimonium.

AD consilium de repub. dandum, caput est nosse Rempublicam, ad dicendum, vero probabiliter nosse mores ciuitatis: qui quia crebro mutantur, genus quoque orationis est sæpe mutandum. In senatu minori apparatu dicendum est. Sapiens enim est consilium, multisque alijs dicendi relinquendus locus, vitanda etiam ingenij ostentationisque suspicio. Concio capit omnem vim orationis & grauitatem varietatemque desiderat, maximaque pars orationis admouenda est ad animorum motus. Hoc videre est in quibusdam Cic. orationibus contra M. Antonium in senatu habitis, quæ, cum sint elegantes, & disertæ: nullum tamen apparatum habent. At oratio pro lege Manilia, & orationes de lege Agraria multo magnificentius habent, & ornatius dicendi genus. Vis autem ad suadendum exemplorum est maxima, aut recentium, quo notiora sunt, aut veterum quo plus auctoritatis habent. Plerumque enim videntur respondere futura præteritis, habeturque experimentum velut quoddam rationis testimonium. Suadet Fabius Maximus in senatu, ne P. Sulpicio Hannibale in Italia relicto, in Africam traijciat; Dies me deficiat, inquit; si res, imperatoresque temere, in hostium terras transgressos, cum maximus cladibus suis exercituumque suorum enumerare velim. Deinde vetus affert Atheniensium exemplum, qui classe in Siciliam transmissa, rempublicam suam in perpetuum afflixerunt. Et nouum M. Attilij qui in ea ipsa Africa annis

ante

ante quadraginta in prælio, victus, & captus est. Sequebatur, vt ea, quæ iudicijs accommodata sunt, explicarentur: sed quia, & iudiciorum mutata ratio, vt ea præcepta parum sint necessaria, efficit, & ex orationibus Ciceronis, & locis supradictis, tum etiam his, quæ de partibus orationis dicentur, facilè cognosci possunt: sequitur vt de secunda parte Rhetoricæ dicamus.

DE

DE ARTE RHETORICA

LIBER II.

De Dispositione. Cap. I.

LIBER hic secundus dispositionis praecepta continebit, quae oratori perutilia sunt, & maximè necessaria, quid enim diligenter argumenta inuenisse conferet nisi pari diligentia, quae inuenta sunt, collocentur? excellentis ducis virtus non magis in diligendo fortissimo, & strenuissimo quoque milite ad bellum, quam in instruenda ad pugnam acie cernitur, & si quam in corporibus nostris aliorumue animalium partem permutes, atque transferas, licet debeat eadem omnia, prodigium fit tamen, & artus etiam leuiter loco moti, perdunt, quo viguerunt vsum, & turbati exercitus sibi ipsi sunt impedimento, sic oratio carens hac virtute, & tumultuetur necesse est, & sine rectore fluitet, nec cohaereat sibi: multa repetat, multa transeat, velut nocte in ignotis locis errans: nec initio, nec fine proposito, casus potius quam consilium sequatur. Quapropter hic liber dispositioni seruiat. Est autem dispositio rerum inuentarum in ordinem distributio. Cuius in infinita quaestione ordo est ferè idem, qui expositus est locorum. In definita autem ad-hi-

Quin. l. 7. in praefat.

De inue.

In part.

In proposito qui ordo dispositionis sit seruandus.

Cur in cau

hibenda sunt illa etiam, quæ ad motus animorum pertinet. Atque eo fit, vt vtamur Exordio, Narratione, Confirmatione, Peroratione. Hæ sunt enim quatuor orationis partes, per quas inuenta distribuimus. Quarum duæ valent ad rem docendam narratio, & confirmatio, ad impellendos animos duæ, principium, & peroratio, de quibus sigillatim dicendum est.

sa orationis partibus vtamur.

In part. Duæ partes orat. valent ad rem docendam ad impellendos animos duæ de inuent.

De Exordio. Cap. II.

EXordium est oratio animum auditoris idoneè comparans ad reliquam dictionem, in fieri tribus maximè rebus inter auctores plurimos constat, si beneuolum, attentum, docilem auditorem fecerimus: quorum primus locus, id est, vt amice audiamur, est in personis nostris, auditorum aduersariorum, è quibus initia beneuolentiæ conciliandæ comparantur, aut meritis nostris, aut dignitate, aut aliquo genere virtutis, & maximè liberalitatis officij, iustitiæ, fidei, contrarijsque rebus in aduersarios conferendis, & cum auditoribus aliqua coniunctionis aut causa, aut spe significanda; Cicero pro C. Rabirio perduellionis reo. Me cum amicitiæ vetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ vitæ perpetua consuetudo, ad C. Rabirium defendendum est adhortata: tum vero vt id studiosissimè facerem, salus Reipub. Consulare officium, Consulatus denique ipse mihi vna vobiscum cum salute Reipub. commendatus coegit. Hæc autem accuratè in eo exordio, & ornatè explicat. In oratione vero pro P. Sylla sic ait: Quamquam ex huius incommodis magnam animi

Quid sit exordium

Q. l.4.c.1. Auditori exord. beneuolus docilis, & attentus fieri debet.

In part. Quomodo concilietur auditoris beneuolentia.

molestiam capio: tamen in ceteris malis facilè patior oblatum mihi tempus in quo boni viri lenitatem meam, misericordiamque notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam agnoscerent: improbi ac perditi eius, edomiti atque victi, præcipitante Repub. vehementem me fuisse atque fortem, conseruatam mitem, ac misericordem faterentur. Et pro Cn. Plancio, suam cum iudicibus coniunctionem significat his verbis. Nunc autem vester, Iudices conspectus, & confessus iste reficit, & recreat mentem meam, cum intueor, & contemplor vnumquemque vestrum: video enim hoc in numero neminem, cui mea salus curæ non fuerit, cuius non extet in me suum meritum, cui non sim obstrictus memoria beneficij sempiterna. Itaque non extimesco, ne Cn. Plancio custodia meæ salutis apud eos obsit, qui me ipsum maximè saluum videre voluerunt. At in oratione pro P. Quinctio vim aduersariorum,

In par. & gratiam in inuidiam vocat: & C. Aquilium, eosque, qui in consilio adsunt, orat, atque obsecrat multis iniurijs iactatam, atque agitatam æquitatem in eo tandem loco consistere atque confirmari patiantur. Intelligenter autem vt audiamur, & attentè, à rebus ipsis ordiendum est: sed facillimè auditor discit, & quid agatur intelligit: si complectare ab initio genus naturamque causæ, si definias, si diuidas, si neque prudentiam eius impedias confusione partium, nec memoriam multitudine. Sic exorditur Cicero pro A. Cluentio: Animaduertite, Iudices, omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes; quam distributionem ait certum sibi esse in defensione seruare, vt omnes

Quomodo fiat auditor docilis.

Pro A. Cluen.

nes

nes intelligant se nihil nec subterfugere voluisse reticendo, nec obscurare dicendo. Vt attentè autem audiamur, trium rerum aliquam consequemur? nam aut magna quædam proponemus, aut necessaria, aut coniuncta cum ipsis apud quos res agetur. Luculenter hunc locum Cicero tractauit in exordio nobilissimæ orationis pro domo sua: Quod si vllo tempore magna causa in sacerdotum populi Rom. iudicio, ac potestate versata est: hæc profectò tanta est vt omnis Reip. dignitas, omnium ciuium salus, vita, libertas, aræ foci, dij panates, bona, fortunæ, domicilia, vestræ, sapientiæ, fidei potestatique commissa, creditaque esse videantur; Verum ex his, quæ proposita sunt, aliud atque aliud pro varietate causarum desiderari palam est.

Pro domo sua.

Quin. l. 4. cap. 1.

De generibus causarum. Cap. III.

GEnera porrò causarum, plurimi quinque fecerunt, honestum, humile, dubium vel anceps, admirabile obscurum. Sunt quibus rectè videatur adijcit turpe, quod alij humili, vel admirabili subijciunt. Admirabile autem vocant, quod est præter opinionem hominum constitutum. In ancipiti maximè beneuolum iudicem, in obscuro docilem, in humili attentum parare debemus, nam honestum quidem, ad conciliationem satis per se valet: in admirabili. & turpi remedijs opus est, & in eo quidam exordium in duas diuidunt partes, principium, & insinuationem, vt sit in principijs recta be-

Quinque causarum sunt genera.

Q. l. 4. c. 1. Cic. lib. 1. de inuen.

Genus admirabile.

Ad Her. l. 1. C. de inuent. lib. 1.

D 2 ne-

Insinuatio quando sit necessaria. Q. l. 4. c. 1. ad He. l. 1. Cic. de inuen. l. 5.

neuolentiæ, & attentionis postulatio, quæ quia esse in turpi causæ genere non possit, insinuatio surrepat animis maximè vbi frons causæ non satis honesta est, vel quia res sit improba, vel quia hominibus parum probetur. Et quidem quibus aduersus hæc remedijs sit medendum consilium ex causis sumetur: Illud in vniuersum præceptum sit; vt ab ijs, quæ lædunt, ad ea quæ pio sunt refugiamus. Si causa laborabimus persona subueniet; si persona causa. His etiam de causis insinuatione vtendum est: si aduersarij oratio auditorum animos occupauerit: vel si dicendum apud fatigatos est quorum alterum, præmittendo nostra probationes, & aduersas eludendo vitabimus: alterum, & spe breuitatis, & ijs, quibus attentum fieri auditorem docuimus. Vrbanitas etiam opportuna reficit animos, & vndecumque petita auditoris voluptas leuat tædium.

Vrbanitas opportuna reficit animos.

Exordia debent esse apta verbis, & instructa sententijs. Arist. l. 3. Rh. ca. 24. de ora. 2. Q. l. 4. c. 1.

Cuiusmodi exordia esse debent.
Cap. IV.

Exordia semper cum accurata, & acuta, & instructa sententijs, apta verbis, tum causarum propria esse debent. Prima est enim quasi cognitio, & commendatio oratoris in exordio, quæ continuo eum, qui audit, permulcere atque allicere debet. Maxima autem copiam exordiorum ad auditorem, aut alliciendum, aut incitandum ex ijs locis trahitur, qui ad motus animorum conficiendos inerunt in causa: quos tamen totos in exordio explicari non oportebit, sed tantum impelli primo auditorem leniter, vt iam inclinato, reliqua incumbat oratio.

In exord. leuiter est alliciẽdus aut incitandus auditor.

De

De vitijs exordij. *Cap. V.*

HÆc autem sunt vitia certissima exordiorum, quæ summoperè vitare oportebit: vulgare, commune, commutabile, longum, separatum, translatum, contra præcepta. Vulgare est, quod in plures potest accommodari, vt conuenire videatur. Commune est, quod nihilominus in hanc: quam in contrariam partem causæ potest conuenire. Commutabile est, quod ab aduersario potest leuiter mutatum ex contraria parte dici. Longum est, quod pluribus verbis, aut sententijs, vltra quam satis est producitur. Oportet enim vt ædibus, ac templis vestibula, & aditus, sic causis proportione rerum principia præponere. Separatum est quod non ex ipsa causa ductum est, nec sicut aliquod membrum annexum orationi. Translatum est, quod aliud conficit, quam causæ genus postulat, vt si quis docilem faciat auditorem, cum beneuolentia causa desiderat, aut si principio vtatur, cum insinuationem res postulet. Contra præcepta est, quod nihil eorum efficit, quorum causa præcepta de exordijs traduntur, hoc est, quod eum, qui audit, nec beneuolum, nec attentum, nec docilem reddit, aut, quo profectò nihil peius, vt contra sit facit.

Septẽ exordij sunt vitia. *De inuen. l. 1. ad He. l. 4. cap. 1.* *Exord. vulgare.* *Commune, commutabile,* *Longum.* *Separatum.* *Translatum.* *Contra præcepta.*

De exordio quadam in genere iudiciali. *Cap. VI.*

Ari. l. 3. R. 14. De or. 2. Quin. l. 4. ca. 1. De ora. 2. Ex causa vi. scrib. ex-

DIctum est de exordio in communi, restat vt breuiter, si quid in singulis generibus in exordiendo proprium est, adijciamus. Et, vt à iudicijs incipiamus, veteres oratores dili-

-dia in genere iudiciali sũt tamen de Laus iudicum est cum causa iungenda. Non semper exordio vtendum. In iud. Arist. Rh. l. 3. c. 14. Q. l. 4. c. 1. Cic. de ora. 2. In exornatione principia sunt maximè libera Rh. ad Al. ca. 11. & Q. li. 3. c. 10. In deliberatione principia, vel nulla sunt vel breuia. In par. Q. l. 5. ca. 10.

genter id curabant, vt in genere iudiciali ex ipsis visceribus causę sumerent exordia; iudicem conciliabant non tantum laudando eum, sed laudem eius ad vtilitatem causæ suæ coniungentes, alii gando pro honestis dignitatem illi suam, pro humilibus iustitiam, pro infelicibus misericordiam, pro læsis seueritatem, & similiter cetera, metum nonnunquam amouebant, vt Cicero pro Milone, ne arma Pompeij contra se disposita putarent laborauit: nonnunquam adhibebant, vt idem in Verrem facit. Dabant etiam operam, ne ostentarent in principijs curam. Non semper autem exordio vtebantur, sed in honestis, in paruis etiam, atque frequentibus causis ab ipsa re omisso exordio incipiebant.

De exordio in exornatione, & deliberatione. Cap. VII.

PRæter ea, quæ de exordio dicta in genus demonstratiuum facilè transferri possunt, illud est notandum: exordia in eo esse maximè libera, vt Aristoteles existimat. Nam, & longè à materia duci, & ex aliqua re vicina possunt. In deliberatione vero sæpè nulla, vel breuia esse debent. Non enim simplex vt ad iudicem venit orator, sed hortator, atque auctor. Quare cum principio vtetur, proponere, qua mente dicat, quid velit, quibus de rebus dicturus sit debet; hortarique ad se breuiter dicentem audiendum.

De narratione. Cap. VIII.

Narratio debet esse Breuis, a-

NArratio est rerum explicatio, & quædam quasi sedes, ac fundamentum consti-

suendæ rei. Oportebit autem eam tres habere res, vt breuis, vt aperta, vt probabilis sit per qua efficitur, vt auditor intelligat, meminerit, credat. Erit autem breuis narratio, si constet simplicibus verbis, & semel vnaquæque res dicatur, tum etiam si reciderimus omnia quibus sublatis neque cognitioni quidquam, neque vtilitati detrahitur. Non tamen inornata debet esse breuitas, alioqui si inducta. Erit autem perspicua, si verbis vsitatis si ordine temporum conseruato; si non interrupto narrabitur. Probabilis autem erit si personis, si temporibus, si locis ea quæ narrabuntur consentient: si cuiusque facti; & euenti causa ponetur, si testata dici viuebuntur, si cum hominum opinione, auctoritate, si cum lege cum more, cum religione coniuncta; si probitas narrantis significabitur, si antiquitas, si orationis veritas, & vitæ fides. Ciceroni vehementer placet vt iucunda, & iuuis sit narratio, eamque suauem esse narrationem ait, quæ habet admirationes, expectationes, exitus inopinatos, & quæ interpositos motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus, lætitias, cupiditates.

perta, & probabilis. Arist. li. 3. Rhe. c. 16. in part. de Inu. lib. 1. ad He. li. 1. Q. l. 4. c. 4. In part. Q. li. 4. c. 2.

Breuitas narrationis non sit inornata. In part.

Narratio iucunda sit & suauis. In par. & 2. de or. & Quinct. li. 4. c. 1.

Quando narratione vtendum sit. Cap. IX.

IN iudicijs quando vtendum esset, aut non esset narratione; id erat consilij, nec, enim si nota res esset, nec dubium erat, quid gestum esset, narratio adhibebatur, nec si aduersariui narrauerat, nisi si refellebatur. In exortatione verone ratio non erit vlla quæ necessario consequatur exordium: sed si qua inciderit, cum

De ora. 2.

aliquid eius, de quo loquemur, nobis narrandum sit cum laude aut vituperatione; præceptio narrandi de hoc loco petitur. Nec multum sanè sæpè in deliberatione narrandum est: est enim narratio præteritarum rerum, aut præsentium: suasio autem futurarum. Priuata certè delibera-tio narrationem numquam exiget eius dumtaxat rei, de qua dicenda sententia est, quia nemo ignorat id de quo consulit: extrinsecus possunt pertinentia ad deliberationem multa narrari. In concionibus sæpè est etiam illa, quæ ordinem rei vocet, necessaria. Nunc ad confirmationem transeamus.

Arist. Rh. in c.16. C. in parti. Q.l.3.c.8.

De Confirmatione. Cap. X.

SEquitur confirmatio, in qua suggerenda sunt firmamenta causæ coniuncta, & infirmandis contrarijs, & nostris confirmandis, namque vna in causis ratio quædam est eius orationis, quæ ad probandam argumentationem valet: ea autem, & confirmationem, & reprehensionem quærit. Sed quia nec reprehendi quæ contra dicuntur, possunt, nisi tua confirmes, neque hæc confirmes, nisi illa reprehendo; idcirco hæc, & natura, & tractatione, & vtilitate coniuncta sunt. Tota autem spes vincendi, ratioque persuadendi in hac parte posita est. Nam cum argumenta nostra exposuerimus contrariaque dissoluerimus, absolutè nimirum erit à nobis oratoris muneri satisfactum, vtrumque igitur poterimus commodè facere, si constitutionem causæ cognouerimus.

Arist.3.R. c.17. De ora. 2. De inu. l. 1 ad He. lib. 1.

Quid

Quid sit status. Cap. XI.

STatus est quæstio, quæ ex prima causa cum cõflictione nascitur, vt sit intentio accusatoris: Sylla coniurasti cum Catilina: depulsio vero defensoris: non coniuraui; Ex hac prima conflictione nascitur illa quæstio: coniurauerit ne Sylla cum Catilina: quam quæstionem, vel statum, vel constitutionem oratores appellant. Status autem appellatio dicitur ducta vel ex eo, quod ibi sit primus causæ congressus, vel quod in eo causa consistat. *Vnde dictus sit status.*

Quot sint status. Cap. XII.

CVm tria sint, quæ in omni disputatione quærantur, sit nec ne, quid sit, quale sit: fit vt constitutiones quoque tres sint. Prima coniecturalis, in qua sit nec ne quærimus, vt sit nec ne insidiatus Miloni Clodius? secunda autem nominis vel finitionis, cum quid sit aliquid, & quo nomine afficiendum inuestigamus: vt fuerit ne Iulius Cæsar rex, an tyrannus, an dictator: tertia, in qua de vtilitate, honestate, æquitate differtur, deque his rebus, quæ his sunt contrariæ: vt, rectè ne fecerit Romulus cum fratrem interfecit. Eius constitutionis partes sunt duæ, quarum vna absoluta, altera assumptiua nominatur, absoluta est, cum id ipsum quod factum est, vt aliud nihil foris assumatur, rectè factum esse dicemus; ea est eiusmodi: pater filium verberauit, is iniuriarũ cum patre agit, pater nihil aliud defendit, nisi licere filium à patre verberari. Assumptiua est, cum aliquid nessario foris assumitur, vt rectè factũ esse *C. in Top. & in part. Q. l. 3. c. 8.*

ali-

aliquid confirmemur: vt Milo damnatus, nisi foris assumat, á Clodio sibi esse factas insidias. Hæ tres constitutiones, & in exornatione, & in deliberatione, & in iudicio reperiuntur.

De ratione, firmamento, & iudicatione.
Cap. XIII.

Ratio affertur à reo Ci. in par. ad He. l. 1. de inu. l. 1. & Q. li. 3. c. 5. 15. Firmam. est quo ratio rei labefactatur.

Rationem appellant oratores eam quæ affertur à reo depellendi criminis causa: qui nisi esset, quod defenderes, non haberet: firmamentum autem quod contra ad labefactandam rationem refertur; sine quo accusatio stare non potest. Ex rationis autem, & firmamenti conflictione, & quasi concursu, quæstio exoritur quædam, quam iudicationem appellant, in qua, quid deueniat in iudicium, & de quo disceptetur, quæri solet, hoc modo: Orestes cum confiteatur se interfecisse matrem: nisi attulerit rationem, peruenit defensionem, ergo affert eam: Illa enim inquit, patrem meum occiderat. Tum contra rationem defensoris firmamentum ab accusatore subijcitur hoc modo; Sed non abs te occidi tamen, neque indemnatam pœnas pendere oportuit. Ex coniunctione rationis, & firmamenti iudicatio constituitur, hoc modo. Cum dicat Orestes, se patris vlciscendi causa, matrem occidisse? rectum ne fuerit: à filio sine iudicio Clitemnestram occidi? Ergo hac ratione iudicationem reperire conuenit, ad quam omnem rationem totius orationis conferri opportebat. Nam primus status diffusam habet quæstionem: rationem vero, & firmamentorum contentio adducit in augustum disceptationem. Ea in coniectura nul-

C. in par. In coniectura eadem, & prima constitutio, &

nulla est nemo enim eius quod negat factum ratione aut potest, aut debet, aut solet reder. Itaque in his causis eadem, & prima quæstio, & disceptatio est extrema.

indicatio est extrema.

Quo statu quæstio, quæ in scripto exigit, contineatur. Cap. XIV.

SÆpè ex scripti etiam interpretatione existit contentio, quod quatuor modis potest contingere. Aut enim defenditur non id scriptum dicere, quod aduersarius velit sed aliud: id autem contingit cum scriptum ambiguum est, vt duæ differentes sententiæ accipi possint: cum opponitur scripto voluntas scriptoris, cum scripto scriptum contrarium affertur, aut ex eo, quod scriptum est, aliud quoque, quod scriptum non est dicimus; ita sunt quatuor genera, quæ controuersiam in omni scripto facere possunt: ambiguum, discrepantia scripti, & voluntatis, scriptura contraria, ratiocinatio. Ambiguum hoc modo. Testamento quidam iussit poni statuam auream hastam tenentem; quæritur, an tuam hastam tenens aurea esse debeat, an hasta aurea in alterius statua materiæ. Ex discrepantia vero scripti, & voluntatis eiusmodi oritur controuersia. Lex est. Peregrinus si murum ascenderit, capite puniatur: cum hostes murum ascendisset peregrinus eos depulit: petitur ad supplicum, ille voluntatem allegat scriptoris. Ex contrarijs scripturis hoc modo exiguo contentio: lex est. Vir fortis optat præmium, quod valet, & altera lex: Magistratus ab arce ne discedito?

Ex discrepantia, & voluntatis.
Idem l. 7.
Contraria leges.
Idem li. 7. cap. 9.

Magi-

Magistratus qui fortiter egit, optat hoc præmium, vt ab arce liceat discere: lex illi posterior opponitur, ipse vero priore se tuetur. In ratiocinatione vero queritur: an vbi propria lex non est, simili sit vtendum: vt, lex est. Lanas Tarento vehere non liceat; quidam oues vexit, & si nulla lex certa est, quæ factum eius nominatim prohibeat, tamen illa, quæ similis est, accusatur. Itaque ex eo quod certum est, id quod incertum est, ducit controuersia: quod quoniam ratiocinando fit, nomen etiam ratiocinationis accepit. Hæc quatuor controuersiarum genera, quæ in scripto nascuntur, semper in qualitatis statum cadere cum Cic. debemus existimare: vt in primo genere status sit, vtram æquum sit ex dissentientibus sententijs accipi: in secundo vero, verba ne plus, an sententia valere debeant: in tertio, vtram legem sequi sit iustius: in quarto, oporteat ne legem similem ad factum, quod venit sine lege in iudicium, accommodare.

De inuen. lib. 1.
Quin. *l. 3. cap. 13.*

Quomodo Status tractetur. Cap. XV.

De ora. 2. vtilissimũ est locus in mente, & cogitatione defigere.

IVdicatio cum est constituta, proposita esse debet oratori, quo omnes argumentationes repertæ ex inueniendis locis conijciantur, quod satis est ei, qui videt, quid in quoque loco lateat, quique illos locos tanquam thesauros aliquos argumentorum notatos habet. Quibus in mente, & cogitatione defixis, & in omni re ad dicendum positas excitatis, nihil erit, quod in vllo dicendi genere oratorem possi effugere. Diligenter tamen ordinem, collocationemque argumentorum attendet,

Quomodo argumenta debeant collocari.

tendet, & curabit, vt firmissimum quodque sit primum: dum ea, quæ excellant, seruentur ad extremum, si quæ erunt mediocria (nam vitiosis nusquam esse oportet locum) in mediam turbam conijciantur. Reliquum nunc est quando de argumentorum locis, & causarum constitutionibus dictum est, vt rationem, qua expoliuntur ab oratore argumenta, quorum propria sedes est in confirmatione, accuratè docemus.

Vitiosis argumentis nusquã locus esse debet.

De Argumentatione. Cap. XVI.

ARgumentatio est argumenti vel explicatio, vel artificiosa expolitio; Sed ea conficitur cum ex locis, de quibus superiore libro dictum est, aut certa aut probabilia sumpseris, ex quibus id efficias, quod aut dubium, aut minus probabile per se videtur, dubijs enim probari dubia, quomodo possunt? Pro certis autem habemus primum, quæ sensibus percipiuntur, vt quæ videmus, audimus, deinde ea, quæ communi hominum opinione atque sententia sunt comprobata vt, afficiendos esse honore parentes: præterea, quæ legibus cauta sunt quæ persuasione, si non omnium hominum, eius certè ciuitatis, aut gentis, in qua res agitur: in mores recepta sunt, si quid inter vtramque partem conuenit, si quid probatum est denique cuicunque aduersarius non contradicit. Probabilium autem genera sont tria, vnum firmissimum quod ferè accidit, vt, liberus à parentibus amari, alterum velut propensius qui eum qui recte valeat, in crastinum peruenturum eum, tertium tantum

Arist.l.1 2. Rh. cap. 6. C. in part. & li. 1. de inuen.

Quid argumentatio sit. Q. li. 5. ca. 12. Idem li. 5. cap. 10.

Qua habeatur pro certis.

Probabilium genera sunt tria.

tum

tum non repugnans, in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit. Ad probandum vero id quod est dubium hoc modo id quod probabile est, potest adhiberi. Sit dubium, an Catilina coniurarit; sumatur illud quod credibile est: Homines oris alieni magnitudine oppressos, eos denique egentes, & sumptuosos, facile adduci, vt coniurent. Iam id quod dubium erat, efficitur probabile: Catilinam coniurasse. Sed hæc oratores non tenuiter, more dialecticorum, sed copiosissimè expoliunt. Dicitur autem illa argumenti expolitio argumentatio. De cuius quatuor partibus, ratiocinatione, entymemate, inductione, & exemplo breuiter, & enucleatè disseramus.

C. de inu. lib. 1. Quin. li. 5. cap. 14. Ad Here. lib. 2.

De ratiocinatione. *Cap. XVII.*

Ratiocinatio, quàm, & syllogismum, & epicherema Græci vocant, constat propositione, cum qua eius ratio iungitur, deinde assumptione, & eius probatione, postremo complexione. Propositio est, per quam breuiter locus is exponitur, ex quo omnis vis oportet re-manet ratiocinationis. Propositionis vero approbatio est, per quam breuiter, id quod expositum est, rationibus firmatum probabilius, & apertius fit. Assumptio, per quam, id quod ex propositione ad ostendendum pertinet assumitur. Assumptionis approbatio, per quam id quod breuiter sumptum est, rationibus firmatur. Complexio, per quam id quod conficitur ex omni argumentatione breuiter exponitur, hoc modo. Sit propositio: Melius gubernantur ea, quæ consilio geruntur, quam quæ sine consilio

Epichere-ma Græcis appellatur.

Propositio quid sit.

Propositionis approbatio.

Assumpt. approbatio.

Complexio.

lio administrantur : deinde subijciatur ratio. Exercitus enim is, cui præpositus est sapiens imperator omnibus partibus commodius regitur, quam is qui stultitia, & temeritate alicuius administratur. Assumptio deinde ponitur: Nihil autem omnium rerum melius quam omnis mundus administratur. Assumptioni probatio adiungitur: Nam, & signorum obitus, & ortus definitum quendam ordinem seruat, & annuæ commutationes non modo semper eodem modo fiunt, verum ad vtilitates quoque rerum omnium sint accommodatæ. Tertio loco inducenda est complexio, quæ id infert, quod est superioribus partibus cogitur, hoc modo. Consilio igitur mundus administratur. Hæc vberius, & doctius dicuntur in oratione sed præcipiendi ratio hanc simplicem, & apertam breuitatem requirit.

Cic. de inuen. Q. lib. 3 cap 14.

Quot sunt partes ratiocinationis.
Cap. XVIII.

Nihil refert siue tripartitã siue quinque partitam ratiocinationẽ esse putemus.

EX supradictis, manifestum est, nihil referre siue tripartitam, siue quinque partium putes esse hanc argumentationem. Commodior tamen illa partitio videtur esse, quæ in tres partes distributa est, quod fit si propositionem, & eius rationem vnam partem existimemus: alteram vero assumptationem, & eius exornationem: ac si separes propositionem à ratione, & assumptionem ab exornatione, quinque partes distributa erit. Cum propositio ex se intelligitur, sine ratione assumenda est. Assumptio etiam cum perspicua est, nullius approbationis indiget. Quod si & proposito, & assumptio perspicuæ sint, vtraque approbatione prætcrita ratiocinationem confitiemus

Rectius existimatur ratiocinatio esse tripartita quam quinque,

partita Cicer. de inu. lib. 1. mus hoc modo. Summoperè virtus expetenda est: At prudentiam esse virtutem in confesso est: Summoperè igitur prudentia expetenda est. Vitare autem similitudinem, quæ satietatis est mater, poterimus non semper à propositione ordientes, sed interdum à complexione, ab assumptione nonnunquam.

Similitudo quæ societatis mater est in argumentatio, vitetur C. in pa. & l. 1. de inu.

De Enthymemate. *Cap.* XIX.

Enthymema est sollogis. pars vel syllogism. imperfectus. Arist. l. 1. Rh. cap. 4. Q. l. 5. cap. 10 & 14.

ENthymema est imperfectus syllogismus; vel, vt alij definiunt, syllogismi pars. Ratiocinatio enim tripartita est: ex tribus igitur partibus si vna prætereatur, bipartita fit argumentatio, quæ est enthymema: vt. Omnes artes sunt expetendæ, igitur expetendæ est eloquentia intelligitur enim assumptio. Propositione vero præterita fit enthymema, hoc modo. Eloquentia est ars: igitur est expetenda. Optimum autem videtur enthymema, quod fit expugnantibus quod etiam solum enthymema quidem vocant: non quod non omnis argumentatio bipartita proprio nomine enthymema dicatur; sed, vt Homerus propter excellentiam commune poetarum nomen efficit apud Græcos suum: sic, cum omnis argumentatio bipartita enthymema dicatur: quia videtur ea, quæ ex contrarijs conficiatur acutissima; sola propriè nomen commune possidet. Eius generis est illud, Cic. Eius igitur mortis sedetis vltores cuius vitam si puteris, per vos restitui posse, nolitis? Et illud Miciplæ ad Iugurtham apud Sallustium. Quem alienum fidum inuenies, si tuis

Optimum est enthymema expugnantibus Q. l. 5 cap. 14. C. in Top.

Pro Mil.

In Iugur.

hostis

hostis fueris? Enthymemate sæpius vtuntur oratores, quam ratiocinatione: quod mouit Aristotelem, vt enthymema syllogismum oratorium esse diceret. Enthymema Quinctilianus commentum, aut commentationem interpretatur, quo nomine cum possint omnes animi cogitationes significari, argumentatio bipartita significatur. Alij propterea credunt bipartitam argumentationem enthymema appellatam, quod in animo manet condita illa pars, quæ silentio est præterita.

De Inductione. *Cap.* XX.

INductio est oratio, quæ rebus non dubijs captat assensionem auditorum, quibus assensionibus facit, vt illis dubia quædam res propter similitudinem earum rerum, quibus assenserint, probetur; vel Inductio est argumentatio, quæ ex pluribus collationibus peruenit, quo vult, hoc modo. Quod pomum generosissimum? puto quod optimum: & equus? qui velocissimus; & plura in eumdem modum: deinde id cuius rei gratia illa proposita sunt; Ita hominum, non qui claritate nascendi, sed qui virtute maximè excellet, erit generosissimus. Hoc genere argumentationis plurimum Socrates vsus est, propterea quod nihil afferre ad persuadendum volebat, sed ex eo, quod sibi ille desiderat, qui cum disputabat, aliquid confitere malebat? quod ille ex eo, quod iam concessisset, necessario approbare debebat. Sed in oratione perpetua dissimile est. Etenim sibi ipsi respondet orator. Poetæ vehementer inductione delectantur: Virgilius inducit Æneam

Inductione Socrates plurimum vsus est.

Arist.l.1. Mer. c.14. de inuen.I.

à Sybilla petentem, vt iter doceat ad patrem, oratione fictis illa quidem fabulis plena, sed qua nihil esse possit, vel blandius, vel magis artificiosum; in qua hæc est inductio.

Li.6.Æn. *Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus.*
Theriaca fretus cithara, fidibusque canoris;
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itaque reditque viam toties; Quid Thesea? magnum
Qui memorem Alciden? & mi genus ab Ioue summo.

Sed maximè omnium eam frequentauit Ouid: apud quem, & multa, & præclara sunt exempla: nos vno erimus contenti. Ostendit is ad consolandam vxorem hoc inductione asperas res, & tristes, segetem, ac materiam esse gloriæ. Trist.l.4.

Materiamque tuis tristem virtutibus imple.
Ardua per praeceps gloria vadit iter.
Hectora quis nosceret felix si Troia fuisset?
Publica virtutis per mala facta via est.
Ars tua Tiphy iacet, si non sint in aquore fluctus.
Si valeant homines, ars tua Phabe iacet.
Qua latet inque bonis cessat non cognitas rebus.
Apparet virtus, arguiturque malis.

Quæ fiat in hoc genere cauenda. Hoc in genere duo sunt diligenter cauenda. primum vt illud quod inducemus pro similitudine, eiusmodi sit vt sit necesse concedi. Deinde vt illud, cuius confirmandi causa fiet inductio simile ijs rebus sit, qua res quasi non dubias ante induxerimus.

De

De exemplo. *Cap.* XXI.

EXemplum est inductio inperfecta, vel, quod idem est, Inductio Rhetorica. Cicero pro Milone. Negant intueri lucem esse fas ei, qui ab se hominem esse occisum fateatur. In qua tandem vrbe hoc homines stultissimi disputant? nempè in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij fortissimi viri; qui nondum libera ciuitate, tamen populi Rom. comitijs liberatus est: cum sua manu sororem esse interfectam fateretur. Aliqui Aristotelem, summum in omni scientia virum, temerè ausi sunt reprehendere, quod exemplum genus argumentationis fecerit, sed magnus ille vir, & acuta mente præditus, maius quiddam perspexit: nimirum exemplum esse argumentum quidem à similitudine, sed in argumentatione positum, efficere nouum argumentationis genus, quod à ratiocinatione, & inductione sine controuersia differt. Enthymema autem esse non potest cum in enthymemate semper generale aliquid, vel ponatur, vel intelligatur: in exemplo vero ex vna re singulari alia inducatur. Vnde fit, vt si quartum argumentationis genus; quod ea ratione ab inductione separatur, qua enthymema à syllogismo disiungitur.

Exemplum est inductio imperfecta.

Arist. Rh. 1. c. 2. & l. 2. cap. 20. Quin. l. 1, cap. 11.

Rectè Ar. exemplum argumentationis partem esse dixit.

Locis supradictio, & l. 2. prior. c. 24. & lib. 1. post cap. 1.

Exemplum ex vna re singulari, aliam inducit.

De Epicheremate. *Cap.* XXII.

QVamuis argumentationis partes omnes sint iam expositæ, tamen operæ precium fuerit quid Epicherema, quid Sorites quid Dilemma sit, explicare: nam auctores, & quidem grauissimi, eorum mentionem fecerunt. Ea vbi

explicata fuerint, faciliè intelligetur, cur nouæ argumentationis partes non debeant existimari. Epicherema igitur Græci aliquando argumentationem vocant, nonnumquam eam argumentationis partem, quam Cicero ratiocinationem appellauit, de qua paulo ante dictum est. Aliquando etiam epicherema vocant breuiter comprehensam ratiocinatione, cuius omnes partes in vnam conferuntur, hoc modo: Sine causa dominum seruus accuset? Similis enim est locus apud Ciceronem pro rege Deiotaro, quem seruus apud Cæsarem accusabat: En crimen, en causa, cur regem fugitiuus, dominum seruus accuset. Vbi vehemens argumentum epicheremate inclusum, & inuolutum est: erit autem absoluta ratiocinatio, si hoc modo euolueris. Sine causa non debet dominum seruus accusare: hic mendicus est seruus Deiotari; non igitur debet sine causa dominum accusare.

Quin. li. 5. cap. 14.

De Sorite. *Cap.* XXIII.

SOrites, contra multas argumentationes aceruatim conuoluit, atque complectitur; vnde nomen etiam inuenit. Cicero scripsit de eo in libro de diuinatione his verbis: Si necesse sit, inquit, Latino verbo liceat acerualem appellare: sed nihil opus est: vt enim ipsa philosophia, & multa verba Græcorum, sic Sorites satis Latino sermone tritus est. Pulchrum inprimis est eius exemplum apud eundem Ciceronem: Atque si etiam hoc natura præscribit, vt homo homini quicumque sit, ob eam ipsam cau-

Lib. 2. Nisi sorites esset latino sermone tritus posset aceruali appellari. 2. & 3. off.

causam, quod is homo sit, consultum velit: necesse est secundum eandem naturam omnium vtilitatem esse communem quod si ita est, vna continemur omnes, & eadem lege naturæ: idque ipsum si ita est, certè violare alterum lege naturæ prohibemur: verum autem primum, verum igitur, & extremum. Sed apertissimè concludit Sorites ille, qui est in quinta Tusculana, propositum erat ostendere, quod esset honestum, id solum esse bonum: id autem sic demonstrat; Et enim quidquid sit, quod bonum sit, id expetendum: quod autem expetendum, id certè approbandum: quod vero approbandum, id gratum, acceptumque habendum: ergo etiam dignitas ei tribuenda est: bonum igitur omne laudabile, ex quo efficitur, vt quod sit honestum, id sit solum bonum. In quo Sorite cum per sex quasi gradus ad complexionem perueniatur, quinque ratiocinationes sunt. Sed hoc argumentandi genus sæpè solet esse fallax, atque captiosum, dum enim minutatim, & gradatim multa adduntur, periculosissima respondenti tela texitur retexere igitur oportet, & seorsum singula considerare: sic facilius vniuersa frangentur: In hos disputandi genere frequentes fuerunt Stoici: & Zeno, qui eorum inuentor, & princeps fuit; sed maxime omnium illo delectatus dicitus Chrysippus, vt Socrates inductiones,

Vulgo appellatur argumentatio à primo ad vltimum.

De Dilemmate. *Cap.* XXIV.

De inuen. li. 1. Or. 1. quid sit dilemma.

De inuen. lib. 1.

Dilemma est, in quo vtrum concesseris reprehenditur. Cicero patriam cum Catilina sic agentem inducit: Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe, si verus ne opprimar, sin falsus, vt tandem aliquando timere desinam. Et in Epistola ad Quinctum fratrem. Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas, sin autem exorabiles, summa leuitas. Dictum est autem dilemma, quod ita vtrinque premat, ac vrgeat, vt ex alterutra parte capiat aduersarium: quamobrem cornutus etiam syllogismus vocatur, sic enim argumentationis cornua in eo disponuntur, vt qui alterum effugerit, in alterum incurrat, Cicero complexionem appellat, Ea si vera est, numquam reprehendetur, sin falsa duobus modis diluetur, aut conuersione, aut alterius partis infirmatione. Cum viderem, inquit Varro apud Ciceronem, philosophiam Græci litteris diligentissimè explicatam, existimaui, si qui de nostris eius studio tenerentur, si essent Græcis litteris eruditi, Græca potius, quam nostra lecturos, sin à Græcorum artibus, & disciplinis abhorrerent: ne hæc quidem curaturos, quæ, sine eruditione Græca intelligi non possunt: Itaque ea scribere nolui, quæ nec indocti intelligere possent, nec docti intelligere curarent. Hoc dilemma deinde Cicero in eum conuertit, hoc modo: Immò vero, & latina legent, qui Græca non poterunt, & qui Græca poterunt, non contemnunt sua: Veterum scriptis celebrata est conuersio ea, qua

Dilemma Cic. est cõplexio.

De inuen. lib. 1.

Complexio falsa duobus modis diluitur.

In Acad.

Euathlus discipulus Protagoræ præceptoris dilemma elusit. Alterius partis infirmatione reprehenderetur, si diceret Cicero: Et si doctis minus esset necessarium, tamen indoctis latinè scribendo consuli debere. Non est autem, cur quisquam existimet complexionem genus esse argumentationis à quatuor illis, de quibus supradixi, diuersum. Est enim ratiocinatio imperfecta, quæ à duobus partibus contrarijs ducitur: cui si assumptionem subiunxeris, efficies ratiocinationem perfectam, hoc modo. Si implacabiles sunt iracundiæ: summa est acerbitas sin autem exorabiles, summa leuitas: Sed vel implacabiles sunt iracundiæ, vel exorabiles: igitur illis summa est acerbitas, vel summa leuitas.

Gellius li. 5.c.10.

Quomodo ex dilemmata fiat ratiocinatio perfecta.

De Confirmationem. Cap. XXV.

EXpositis generibus argumentationum reliquum est, vt rationem, qua refutandæ, ac reprehendendæ illæ sunt ostendamus. Refutatio dupliciter accipi potest. Nam, & pars defensoris tota est posita in refutatione, & quæ dicta sunt, ab aduersario debent vtrinque dissolui, & hæc est propriè reprehensio, quam cum confirmatione, vsu, & natura, & tractatione, coniunctam esse diximus. Est autem reprehensio, per quam argumentando aduersariorum confirmatio diluitur, aut infirmatur, aut eleuatur. Hæc fonte inuentionis eodem vtetur, quo vtetur confirmatio: propterea quod quibus ex locis aliqua res confirmari potest, ijsdem potest ex locis infirmari. Quare inuentionem, & argumentationum expoliatione

Refutatio dupliciter accipi potest.

Qu. lib. 5. cap. 13.

sumptam ex illis, quæ ante præcepta sunt, hanc quoque in partem orationi transferri oportebit. Sed vt facilius ea, quæ contradicentur diluere aut infirmare possimus; obseruare debemus, aut totum esse negandum, quod in argumentatione aduersarius sumpserit, si perspicuè falsum erit: vt pro Cluentio Cicero eum quem dixerat accusator, epoto poculo, concidisse negat eodem die mortuum: aut redarguenda esse ea, quæ pro verisimilibus sumpta sunt; primum dubia sumpta esse pro certis; deinde etiam in perspicuè falsis eadem posse dici; Tum ex ijs, quæ sumpserint non effici, quæ velint. Accedere autem oportet ad singula; sic facilius vniuersa frangentur.

Quomodo sint argumentationes oratoriæ tractandæ. Cap. XXVI.

Arist.li.4. Rh.ca.27. Q.l.5.c.14.

Oratio non debet syllogismorum, & enthymematum turba esse conferta. Locuples, & speciosa vult esse eloquentia. In argumentando varietas

IN oratione insunt aliquando, & ratione nationes breuiter conclusæ & aperta entymemata, & inductiones, atque exempla subtili quadam, & breui oratione comprehensa, quod vt reprehendendum non est ita diligentissimè est curandum, ne syllogismorum, & enthymematum turba conferta oratio fit; dialecticis enim disputationibus, quam oratorijs actionibus erit proprior, ac similior, quod longè aliter esse debet. Locuples enim & speciosa vult esse eloquentia; quorum nihil consequetur si conclusionibus certis, & crebris, & in vnam prope formam cadentibus cõcisa, & contemptum ex humilitate, & odium ex quadam seruitute, & ex copia satietatem, & ex amplitudine fastidium tulerit. Feratur igitur non semitis, sed

cam.

campis; non vti fontes angusti fistulis colliguntur, sed vt latissimi omnes totis vallibus, fluat, ac sibi viam, si quando non acceperit, faciat, Adhibeatur in argumentando varietas, & iucunda quædam distinctio: figuris verborum, & ornamentis sententiarum argumentatio expoliatur: quo fuerit enim vberior, ac suauior, eo etiam erit credibilior: Nunc sequitur vt de peroratione dicamus.

est adhibenda. Ci. in par.
Quo fuerit vberior ac suauior, eo erit credibilior argumen.

De peroratione. *Cap. XXVII.*

EXtrema pars orationis est peroratio, quæ diuisa est in duas partes, amplificationem; & enumerationem. Augendi autem & hic est proprius locus in perorando, & in ipso cursu orationis declinationes ad amplificandum dantur, confirmata re aliqua, aut reprebensa. Omnes enim affectus etiam si quibusdam videntur in Proemio, atque peroratione sedem habere in quibus sanè sunt frequentissimè; tamen aliæ quoque partes recipiunt, sed breuiores, vt eum ex his plurima sint reseruanda. At hic, si vsquam, totos eloquentiæ aperire fontes licet: hic denique efficiendum est oratori, vt non modo auditores qui sua sponte se dant, & quo impellat ipse, inclinant atque propendent, penitus incitentur: sed vt quietos etiam, & languentes possit vi orationis permouere. In quo; & si plus est operis, tantam vim habet tamen illa, quæ rectè à bono poeta dicta est flexanima, atque omnium regina rerum oratio: vt non modo inclinantem erigere, aut stantem inclinare, sed etiam aduersitatem, & repugnantem, vt imperator bonos, ac fortis, capere possit. Quod

vsque

Perorationis duæ sunt partes amplificatio & enumeratio. Arist. Rh. cap. 19. C. in par.
Affectus sunt in exordio, & peroratione frequentissimi in narration. & confirmatione breuiores. Q. l. 6. c. 1. De ora. 2.
In perora. penitus incitãdi sunt auditores. Ci. in ora.

Magnam vim habet omnium regina rerum oratio C. de ora. 2.

Q. lib. 6. c. 2. Hor. in ar. poe.

vſque eo magnum eſt atque præclarum, vſque eo admirabile, vt in eo penè ſint omnia. Ad id autem conſequendum, quæ ſuperiore libro de amplificatione dicta ſunt, valdè conducunt, ſed illud caput eſt, in quo optimi: & grauiſſimi auctores vna voce conſentiunt: vt omnes animi motus quos oratio adhibere volet auditoribus: in ipſo oratore impreſſi ſint atque iniuſti. Neque enim facile eſt perficere, vt incitentur alij, niſi is, qui dicit, ijs ipſis ſenſibus, ad quod illos, adducere vult, permoueatur. Vt enim nulla materia tam facilis ad exardeſcendum eſt, quæ niſi admoto igni, ignem concipere poſſit ſic nulla mens eſt, tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ poſſit incendi, niſi inflammatus ipſa ad eam, & ardens acceſſerit. Primum, eſt igitur, vt apud eum, qui dicit, valeant ea, quæ valere apud auditores volet, afficiaturque priuſquam afficere conetur, nihil autem opus eſt ſimilitudine, & fallacijs, vt toties non animi motu concitetur orator. Ipſa enim natura orationis eius, quæ ſuſcipitur ad aliorum animos permouendos, oratorem ipſum magis etiam, quam quemquam eorum, qui audiunt permo uet. Miram etiam vim habet in hoc ipſum, imagines rerum abſcentium ita complecti animos, vt eas cernere oculis, ac præſentes habere videamus: has quiſque bene conceperit, is, erit in affectibus potentiſſimus. Hæc quæ dicta ſunt, vera eſſe iudicant multæ Cic. per orationes, vt pro Milone, vbi ait: Sed finis: ſit neque enim præ lacrymis iam loqui poſſum; & hic ſe lacrymis defendendi vetat. Et pro C. Rabirio Poſthumo: ſed iam quoniam, vt ſpero, fidem, quam potuit, tibi præſtiti Poſthume reddam etiam lacry-

Qua ratione moueatur is qui dicit. Q. l. 2. c. 3.

cry-

crymas, quas debeo. Et paulo post. Iam indicant tot hominum fletus, quam sic carus tuis, & me dolor debilitat, includitque vocem. Aliјs autem affectibus aliæ eiusdem perorationes sunt plenæ. Enumeratio autem nonnumquam laudatori, suasori non sæpè, accusatori sæpius quam eo est necessaria. Huius tempora duo sunt: si aut memoriæ diffidas eorum apud quos agas, vel interuallo temporis, vel longitudine orationis, vel si, frequentatis firmamentis, vim est habitura causa maiorem. Quæ autem repetimus, quam breuissimè dicenda sunt: & quod Græco verbo patet, decurrendum per capita. Nam si morabimur, non iam enumeratio, sed altera quasi fiat oratio. Quæ autem enumeranda erunt, cum pondere, aliquod dicenda sunt, & aptis excitanda, sententijs, & figuris vtique variandа: alioqui nihil est odiosius recta illa repetitione, velut memoriæ auditorum, diffidentis. Est etiam in enumeratione vitandum, ne ostentatio memoriæ suscepta videatur esse puerilis.

Enumerationis duo sunt tempora. Q. li. 6. cap. 1. ἀνακεφαλαίωσιν. Quæ enumerantur cum pondere aliquo dicenda sunt, & varietate C. in part.

DE

DE ARTE RHETORICA

LIBER III.

De Eloquutione. Cap. I.

Et apud Græcos, & apud Romanos ab eloquendo nomen accepit orator. Q. li. 8. in proemio, quid sit eloqui.

Cetera omnia superuacua sunt sine loquutione. 3. De ora.

Roximo libro ratio inuenta collocandi, atque disponendi explicata est: hic iam eloquutionis rationem tractabimur; in qua oratorem excellere, cetera in eo latere indicat nomen ipsum, non enim inuentor, aut compositor, aut actor hæc complexus est omnia: sed & Græce ab eloquendo Rhetorica, & Latine eloquens dictus est: ceterarum enim rerum, quæ sunt in oratore, partem aliquam sibi quisque vindicat: dicendi autem idest eloquendi maxima vis huic soli conceditur. Eloqui autem est, ea, quæ inueneris, idoneis verbis, ac sententijs perpolire, & exornare, sine quo superuacua sunt priora, & similia gladio condito, atque intra vaginam hærenti hoc itaque maxime docetur: hoc nullus nisi arte assequi potest: hoc studium adhibendum: hoc exercitatio petit, hoc imitatio, hoc omnis ætas consumitur, hoc maxime orator oratore præstantior. Idemque M. Tullius inuentionem quidem, ac dispositionem prudentis hominis putat, eloquentiam oratoris: eum autem eloquentem, idest in eloquendo excellentem putat, qui ita dicit, vt probet, vt delectet, vt flectat,

Eloq. est qui dicit, vt delectet vt flectat. In or.

sed

sed probare, necessitatis est, delectare suauitatis, flectere vero victoriæ. Hæc cum ita sint, merito tertius hic liber, qui eloquutionis præcepta continet, vt duobus superioribus vtilior est, sic etiam erit aliquanto longior.

Quæ in eloquutione spectanda sint. Cap. II.

HÆc in eloquutione spectanda sunt, vt Latine, vt plane, vt ornate, vt ad id quodcumque agetur apte, congruensque dicamus. De ratione puri dilucidique sermonis, & si per magni eam facere debemus, cum verborum delectus origo sit eloquentiæ, locus hic præcipiendi non est; nam traditur litteris, doctrinaque puerili, & consuetudine sermonis quotidiani, & lectione veterum oratorum, & poetarum confirmatur. Reliquas igitur duas partes, quibus omnis admiratio ingenij, omnis laus eloquentiæ continetur, explicemus, quæ duæ partes illustrandæ orationis, ac totius eloquentiæ comulandæ, quarum altera dici postulat ornate, altera apte hanc habent vim: vt sit quam maxime iucunda, quam maxime in sensus eorum, qui audiant, influat, & quam plurimis sit rebus instructa.

Quatuor in eloquutione spectanda. Arist. l. 3. R. cap. 4. de orat. Q. li. 1. c. 9. & li. 8. c. 1. C. auctor. Ci in Bru. verborum delect. origo est eloquentia. Omnis eloquentia laus continetur in aptè atque ornatè dicendo. Arist. lib. 3. Rh. cap. 7. 3. De ora.

De ornatu. Cap. III.

ORnatur igitur oratio genere primum, & quasi colore quodam, & succo suo: nam, vt grauis, vt suauis, vt erudita sit, vt liberalis, vt admirabilis, vt polita, vt sensus, vt dolores habeat quantum opus sit, non est singulorum articulorum: in toto spectantur hæc corpore. Genus igitur dicendi est eligendum, quod ma-

Genus dicendi eligendum est quod sine satietate delectet.

maximè tentat eos, qui audiant, & quod non solum delectet, sed etiam sine satietate delectet. Sed volenti ornate dicere diligentissimè silua rerum primum, sententiarumque comparanda est: rerum enim copia verborum copiam gignit: & si est honestas in rebus ipsis, de quibus dicitur existit ex rei natura quidam splendor in verbis: facileque suppeditat omnis apparatus ornatusque dicendi.

Hor. in art. poet.

Rerum copia verborum copiam gignit.

Cap. 3. de ora. in par.

Q. l. 8. c. 3.

De ornatu orationis. Cap. IV.

Ornatus orationis aut est in singulis verbis, aut in coniunctis.

OMnis oratio conficitur ex verbis quorum primum nobis ratio simpliciter videnda est: denique coniunctè. Nam est, quidam ornatus orationis, qui ex singulis verbis est, alius, qui ex continuatis coniunctisque constat. Ergo vtemur verbis, aut ijs, quæ propria sunt, & certa quasi vocabula rerum penè vna nata cum rebus ipsis, aut ijs, quæ nouamus, & facimus ipsi.

De verbis simplicibus. Cap. V.

3. De sira. in par.

Verba simplicia alia sunt consonantiora, & nitidiora. Quin. l. 8. cap. 3.

VErba simplicia natura sunt, alia consonantiora, grandiora, leuiora, & quodam modo nitidiora: alia contra. Consonantiora enim sunt. Quamdam, Moderato, & Concertate, quam, Et si, Modestia, & confligere: grandiora, Immanis, Contrucidare, Optimus, Officiosissimus, quam hæc Magnus Necare, Bonus, Officiosus. Nitidius etiam hos, quam vacca. Va. syllabæ autem è litteris melius sonantibus clariores sunt, ita verba è syllabis magnis vocalia, & quo plus quæque spiritus habet, eo pulchrior: & quod facit syllabarum, idem verbo-

rum

rum quoque inter se copulatio, vt aliud alij iunctum melius sonet: in vniuersum quidem optima simplicium creduntur. quæ aut maximè exclamant, aut sono sunt iucundissimæ. Et honesta quidem turpibus potiora semper, nec sordidis vnquam in oratione erudita locus. Clara vero, ac sublimia materiæ modo cernenda sunt; quod enim alibi magnificum; tumidum alibi: & quæ humilia circa res magna apta circa res minores videntur: & sicut in oratione nitida notabile est humilius verbum, & velut macula, ita à sermone tenui sublime, nitidumque discordat, fitque corruptum, quia in plano tumet, sed hæc ferè aurium quodam iudicio sunt ponderanda: in quo consuetudo etiam bene loquendi valet plurimum. Sed quoniam tria sunt in verbo simplici, quæ orator afferat ad illustrandam, atque exornandam orationem, aut inusitatum verbum, aut nouatum, aut translatum, de singulis breuiter dicamus.

Cicero, & Quin. ex Ari 5. Rh. c. 7. Verba clara, & sublimia materia modo cernenda sũt.

Verba simplicia iudicio aurium sunt ponderanda?

Verba inusitata.

3. De ora. Q. l. 3. c. 8.

De verbis inusitatis. *Cap. VI.*

INusitata sunt prisca ferè, ac vetusta; & ab vsu quotidiani sermonis iamdiu intermissa, quæ sunt poetarum; licentiæ liberiora, quam oratorum, eoque ornamento acerrimi iudicij P. Virgilius vnicè est vsus: olli enim, & quia nam, & penè, pellucent aspergunt illam, quæ etiam in picturis est gratissima, vetustatis imitabilem arti auctoritatem. Habet etiam in oratione poeticum aliquod verbum dignitatem si raro etiam, & in loco adhibeatur. Neque enim est, cur illud quisdam fugiat dicere, vt Cælius, sobolem aut affari, aut nuncupari, & alia mul-

Virg. mirificè vsus est verbis inusitatis poeticum aliquod verbum si raro, & in loco adhibeatur dignitatem habet, in oratione.

ta, quibus loco positis, grandior, atque antiquiori oratio sæpe videri solet.

De verbis nouis. Cap. VII.

3. De ora. Quatuor modis verba nouantur. Ad Art. li. 9. in epi. 12. Lib. 29. Lib. 4. car. Ode. 7. Georg. 2. & Æn. 9. Græcis magis concessum est fingere quam Latinis. Q. li. 8. c. 3. Hor. in ar. poet.

NOuantur autem verba: quæ ab eo qui dicit ipso gignuntur, ac fiunt aut similitudine, aut imitatione, aut inflexione, aut ad iunctione verborum. Similitudine, vt syllaturit, à Cicerone formatum est, & ab Asinio fimbriaturit, ad similitudinem verbi proscripturit: & à Liuio sobolescere, ab Horatio iuuenescere, à Virgilio, lentescere, & ignescere dictum est, vt feruescere. Imitatione facta sunt tinnio, rugio, clangor, murmur, aliaque permul, Inflexione, vt a bibo bibosus inflexit Laberus Mimographius. Adiunctione versuti loquus, & expectorare nouauit Ennius. Sed Græcis magis concessum est fingere; audiendum tamen aliquando, & si quid periculosius finxisse videbimur, quibusquam remedijs præmuniendum est, vt ita dicam, si licet dicere, quodammodo, permitte mihi sic dicere: in quo non fallit iudicium nostrum, sollicitudine ipsa manifestum erat. Nunc quoniam de verbis inusitatis, & nouis dictum est, de tropis (nam illis verba transferuntur) exponamus.

De Tropis. Cap. VIII.

Quid Tropus sit. Quin. li. 8. c. 6. & lib. 9. cap. 1.

TRopus est verbi, vel sermonis propria significationem in aliam cum virtute mutatio; vt cum dicimus lætes segetes, verbum; Lætus, à propria significatione, qua lætos homines dicimus, ad segetes, cum virtute transfertur,

tur. Sunt autem tropi numero vndecim: in vno verbo septem, Metaphora: Synecdoche, Metonymia, Antonomasia, Onomatopæia, Catachresis, Metalepsis. In oratione vero quatuor: Allegoria, Periphrasis, Hyperbaton, & Hyperbole: de quibus, tametsi nondum de eo dicamus ornatu, qui ex coniunctis, continuisque verbis, constat, breuiter scribemus, ne iterum de tropis differere cogamur.

Arist. Rh. lib.3. ca.2. Quin. li.8. cap. 6.

De Metaphora. Cap. IX.

Translatio cum frequentissima tropus est, tum longe pulcherrimus 3. De orat. Aucto. ad Her. lib. 4. Translationis origo: ad Her. lib.3. Quid translatio sit & quare translatione vtamur. Quin. li.8. cap. 6.

INcipiamus igitur ab eo, qui cum frequentissimus est, tum longè pulcherrimus, translationem dico, quæ Metaphora Græcè vocatur. Latissimè enim patet. Eam necessitas genuit inopia coacta, & angustijs, post autem delectatio iucunditasque celebrauit: nam, vt vestis frigoris depellendi causa reperta, primo, post adhiberi cœpta est ad ornatum etiam corporis, & dignitatem, sic verbi translatio instituta est inopiæ causa, frequentata delectationis. Est, autem translatio cum verbum in quandam rem transfertur ex alia: quod propter similitudinem rectè videtur posset transferri: id facimus, aut quia necesse est aut quia significantius, aut quia decentius: nam gemmare vites: luxuriam esse in herbis, lætas segetes etiam rustici necessitate dicunt: oratores durum hominem, aut asperum: non enim proprium erat, quod darent his affectionibus nomen Iam incensum ira, inflammatum cupiditate, & lapsum errore, significandi gratia, nihil enim horum suis verbis, quam his accersitis magis proprium erat: illa ad ornatum,

3. De orat. Cur homines tantopere delectentur translatione.

lumen orationis, & generis claritatem, & concionum procellas, & eloquentiæ flamina, vt Cicero pro Milone, Clodium fontem eius gloriæ vocat, & alio loco segetem, ac materiam: illud autem admirandum videtur, quid sit, quod omnes translatis, & alienis magis delectantur verbis, quam proprijs & suis: nam si res suum nomen, & proprium vocabulum non habet, vt pes in naui, vt in vite gemma: necessitas cogit, quod non habeas aliundè sumere, sed in suorum verborum maxima copia, tamen homines aliena multo magis, si sunt ratione translata, delectant. Causa autem illa est, quod translatio est similitudo ad vnum verbum contracta: similitudine autem mirificè capiuntur animi eo tamen distat, quod illa comparatur rei quam volumus exprimere: hæc pro ipsa rei dicitur. Comparatio est, cum dico fecisse, quid hominem, vt leonem. Translatio, cum dico de homine leo est.

Ar. 6. Topi. ca. 2. & Rh. 3. c. 4. Q. l. 8. c. 6. & C. 3. de orat.

Transl. est similitudo ad vnum verbum contra.

Quotuplex sit translatio.
Cap. X.

Translat. vis est quadrup. Ari. 3. Rh. c. 2. & 10. & 11. Q. l. 8. c. 6.

Metaphoræ autem vis omnis quadruplex est. Cum in rebus animalibus, aliud pro alio ponitur. vt Liuius Scipionem à Catone allatrari solitum refert; inanima pro alijs generis eiusdem sumuntur: vt concentu virtutum nihil est suauis; aut pro rebus animalibus inanima; vt Virgil.

Lib. 8. Æn. 8. *duo fulmina belli*
Scipiadas. vt contra.

Æn. 2. *Se dat inscius alto*
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Præ.

Præcipuè ex his oritur mira sublimitas quæ audaci, & proximè periculum translatione tolluntur: cum rebus sensu carentibus actum quendam, & animos demus, qualis est.

Pontem indignatus Araxes.

Æn.8.

Et illa Ciceronis; Quid enim tuus ille Tubero districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? In translatione primum fugienda est dissimilitudo, qualis est in illo Ennij. Cœli ingentes fornices. Deinde videndum est, vt ne longe simile sit ductum. Syrtim patrimonij, scopulum libentius dixerimè Charybdim bonorum: voraginem potius, facilius enim ad ea, quæ visa, quam ad illa, quæ audita sunt, mentis oculi feruntur. Sunt quædam, & humiles translationes, vt Saxea est verruca: quædam maiores, quam res postulat, vt Tempestas comessationis: quadam minores, vt, comessatio tempestatis. Vt modicus autem atque opportunis eius vsus illustrat orationem; ita frequens, & obscurat, & tædio complet; continuus vero in allegoriam, & ænigma exit, quod si vereare ne paulo durior translatio esse videatur, molienda est proposito sæpè verbo, vt, Si olim, M. Catone mortuo, pupillum senatum quis relictum dicat: paulo durius: sin, Vt ita dicam pupillum, aliquanto mitius est. Est enim verecunda debet esse translatio, vt deducta esse in alienum locum, non irruisse; atque vt preca tio, non vi venisse videatur. Diligenter etiam cauendum est, ne omnia, quæ poetis permissa sunt

Pro Leg. *3. De ora.* *Quæ sint translatione fugienda.*

Q. l.8. c.6. *3. De ora.* *Q. l.8 c.6.* *Frequens vsus transl. exit in allegoria, ænigma.* *Quomodo durior metaphora, molliri debes.* *Q. l.2. c.9.* *Multa poetis permissa sunt metaphora; quæ oratori non*

conueniunt sunt conuenire oratori putemus: nec enim pastorem populi, auctore Homero, dixerim, nec volucres pennis remigrare, licet Virgilius nec apibus, ac Dædalo speciosissimè sit vsus. Modus autem nullus est florentior in singulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi, eoque in illo explicando merito longiores fuimus.

4. Georg. & Æn. 6.

De Synecdoche. Cap. XI.

Græcè intellectio dicitur Auct. ad Heren. Synecdoches quot sint modi. Q. li. 8. c. 6. in C. 3. Orat.

Synecdoche tropus est, in quo ex parte totum, aut contra; aut ex antecedentibus sequentia intelliguntur. Quæ descriptio octo illos modos comprehendit, quibus fit Synecdoche, quos grauissimi scriptores tradiderunt. Ex parte totum intelligitur, vt ex puppi nauis, ensis ex mucrone, aut ex tecto domus: Cicero; Mucrones eorum à iugulis vestri reiecimus. Huc pertinet, cum vel ex vno plures significantur. Liuius; Romanus prælio victor: & Virgilius.

Æn. 1.

Hostis habet muros.

Vel genus ex forma, idest parte illi subiecta. Virgilius.

Georg. 3.

Dentesque Sabellicus exacuit sus.

Pro quouis sus; vel ex materia res vniuersa; qua ratione, & ferrum pro gladio, & pinus pro naui, & aurum atque argentum pro aurea, & argentea pecunia sumitur. Cicero, homines instructi, & certis locis cum ferro collocati. Contra vero ex toto pars declaratur; vt in illo Virgilij.

Pro Cæci.

Æn. 12.

Fontemque ignemque ferebant.

De quo genere est cum aut à pluribus vnus intelligitur. Cicero ad Brutum, Populo, inquit, im-

impoſuimus, & oratores niſi ſumus: cum de ſe tantum loqueretur: Ante genere pars illi ſubiecta.

Virgilius. *Æn.12.*

Fradamque ex vnguibus ales
Proiecit fluuio. *Pro aquila.*

Ex antecedentibus, ſequentia monſtratur, vt cum ait idem poeta. *Eclo. 2.* *Q.l.8.c.6.*

Aſpice aratra iugo referunt ſuſpenſa iuuenci.

Quare, vt ex his perſpicuum eſt, quæ hoc, & proximo capite dicta ſunt. Translatio ad mouendos animos, & res penè ſub oculos ſubijciendas præcipuè repeta eſt, at Synecdoche ad locupletandum ſermonem magis pertinet.

De Metonymia. *Cap.* *XII.*

μετωνυμίαν. Græci vel ὑπαλλαγήν. Auct. ad Her. denominatio nem appel. Q.li.8.c.6.

Metonymia eſt tropus, in quo cauſas per effecta, vel effecta per cauſas, vel ex eo quod continet id quod continetur, vel rem è ſigno intelligimus. Per cauſas effecta declaramus, cum inuentor, aut alicuius rei auctor pro re inuenta ponitur.

Virgilius.

Metonymia ad quatuor modos reuocatur.

Onerantque caniſtr's
Dona laborata Cereris.

Hoc modo Platonem, Ariſtotelem, Demoſthenem frequenter pro eorum ſcriptis ponimus. Cicero: Lectitaſſe Platonem ſtudioſè, audiuiſſe etiam Demoſthenem dicitur. Ex effectis autem cauſa ſignificatur, cum ſacrilegium deprehenſum, & ſcelus dicimus pro ſcelerato. Hinc mæſtum timorem, triſtem ſenectutem, & pallidam mortem eleganter optimi dicunt auctores. *Æn.18.* *De cla or.*

Virgilius.

mastumque timorem. Mittite.

Horatius.

Æn. 1. *Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas.*

Regumque turres.

Ex eo, quod continet, id quod continetur venustè etiam intelligitur: sic benè moratæ vrbes vocantur; sic sæculum felix: sic Roma pro Romanis, Athenæ pro Athenienſibus frequenter ponuntur.

Æn. 7. Virgilius.

De ora. 2. *Cœlo gratissimus amnis.*

Ideſt cœleſtibus.

Cicero. Vt omittam illas omnium doctrinarum inuentrices Athenas, in quibus ſumma dicendi vis & inuenta eſt & perfecta; Athenas dixit pro Athenienſibus. Huc referuntur etiam illa, cum ex poſſeſſore res, quæ poſſidentur, aut ex duce, exercitus ſignificatur.

Æn. 2. Li. de hac pu:na 23. sed apud eum minor eſt num.

Virgilius.

Iam proximus ardet Vcalegon

Ideſt Vcalegonis domus. Sic hominem deuorari, cuius patrimonium deuoratur: & ab Hannibale apud Cannas cæſa ſexaginta millia dicimus, ideſt ab eius copijs, è ſigno denique res monſtratur, vnde toga, quæ pacis erat inſigne, & otij, pro pace, & faſces vſurpantur pro magiſtratu.

Virgilius.

Non illum populi faces, non purpura regum Flexit.

Georg. 2. Metonymiam, vt ait Cicero, rhetores hypallagen vocant.

Antonomasia. Cap. XIII.

nomasia ponit aliquid pro nomine, vt erſor Carthaginis, & Numantiæ, pro e; & Romanæ eloquentiæ princeps, pro ne. Epitheton autem, ſiue latinè malis di ppoſitum, non eſt enim ſemper, vt id, quod poſitum, ſi à proprio diuiſeris, per ſe ſignificet, & faciat Antonomaſiam nam ſi dicas. Ille qui Carthagiuem, & Numantiam euertit. Antonomaſia eſt: ſi adieceris Scipio, appoſitum Appoſito, & frequentius, & liberius poetæ vtuntur, namque illis ſatis eſt conuenire verbo, cui apponitur: & ita, Dentes albi, & humida vina apud eos non reprehenduntur apud oratorem, niſi aliquid efficitur, redundat; tum autem efficitur, ſi ſine illo, quod dicitur, minus eſt, qualia ſunt, ò ſcelus abominandum, ò deformem libidem. Exornatur autem res tota maximè translationibus: Cupiditas effrenata & inſanæ ſubſtructiones. Solet etiam fieri alijs adiunctas Epitheton tropis apud Virgilium: Turpis egeſtas, & triſtis ſenectus. Verumtamen talis eſt ratio huius virtutis, vt ſine appoſitis nuda ſit, & velut incompta oratio: ne oneretur tamen multis, nam fit longa, & impedita.

ἀντονομασία. græcè, & ad Here. li. 4. vocat. pronominationem. Q. l.8. c.6. Epitheton, non eſt tropus. Quomodo differat Epitheton ab antonomaſia. Orator quando epithetis vtitur. Ariſt. li. 3. Rh. c.3. & Q l.8. c.6. Pro Mil. Æn.6. Appoſitorum vſus ſit in oratione moderatus.

De Onomatopæia. Cap. XIV.

Onomatopæia, ideſt fictio nominis Græcis inter maximas habita virtutes, Latinis vix permittitur. Ab his tamen plurima ſunt per onomatopæiam poſita, qui primi ſermonem fecerunt aptantes affectionibus nomen; nam

Q l.8 c.6. ὀνοματοποιΐα. Græcis Auct. ad Hemomi-

Virgilius.

mæstumque timorem. *Mittite.*

Horatius.

Æn. 1. *Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas.*

Regumque turres.

Ex eo, quod continet, id quod continetur venustè etiam intelligitur: sic benè moratæ vrbes vocantur; sic sæculum felix: sic Roma pro Romanis, Athenæ pro Atheniensibus frequenter ponuntur.

Æn. 7. Virgilius.

De ora. 2. *Cœlo gratissimus amnis.*

Ideſt cœleſtibus.

Cicero. Vt omittam illas omnium doctrinarum inuentrices Athenas, in quibus summa dicendi vis & inuenta eſt & perfecta; Athenas dixit pro Atheniensibus. Huc referuntur etiam illa, cum ex possessore res, quæ possidentur, aut ex duce, exercitus significatur.

Æn. 2. *Li. de hac pugna 23. sed apud eum minor est num.*

Virgilius.

Iam proximus ardet Vcalegon

Ideſt Vcalegonis domus. Sic hominem deuorari, cuius patrimonium deuoratur: & ab Hannibale apud Cannas cæsa sexaginta millia dicimus, ideſt ab eius copijs, è signo denique res monſtratur, vnde toga, quæ pacis erat insigne, & otij, pro pace, & fasces vsurpantur pro magiſtratu.

Virgilius.

Non illum populi fasces, non purpura regum Flexit.

Georg. 2. Metonymiam, vt ait Cicero, rhetores hypallagen vocant.

De

Antonomasia. Cap. XIII.

nomasia ponit aliquid pro nomine, vt erfor Carthaginis, & Numantiæ, pro e; & Romanæ eloquentiæ princeps, pro ne. Epitheton autem, siue latinè malis di ppositum, non est enim semper, vt id, quod positum, si à proprio diuiseris, per se significet, & faciat Antonomasiam nam si dicas. Ille qui Carthaginem, & Numantiam euertit. Antonomasia est: si adieceris Scipio, appositum Apposito, & frequentius, & liberius poetæ vtuntur, namque illis satis est conuenire verbo, cui apponitur: & ita, Dentes albi, & humida vina apud eos non reprehenduntur apud oratorem, nisi aliquid efficitur, redundat; tum autem efficitur, si sine illo, quod dicitur, minus est, qualia sunt, ò scelus abominandum, ò deformem libidem. Exornatur autem res tota maximè translationibus: Cupiditas effrenata & insanæ substructiones. Solet etiam fieri alijs adiunctas Epitheton tropis apud Virgilium: Turpis egestas, & tristis senectus. Verumtamen talis est ratio huius virtutis, vt sine appositis nuda sit, & velut incompta oratio: ne oneretur tamen multis, nam fit longa, & impedita.

De Onomatopæia. Cap. XIV.

ONomatopæia, idest fictio nominis Græcis inter maximas habita virtutes, Latinis vix permittitur. Ab his tamen plurima sunt per onomatopæiam posita, qui primi sermonem fecerunt aptantes affectionibus nomen; nam

ἀντονομασία. græcè, & ad Here. li. 4. vocat. pronominationem. Q. l. 8. c. 6. Epitheton, non est tropus. Quomodo differat Epitheton ab antonomasia. Orator quando epithetis vtitur. Arist. li. 3. Rh. c. 3. & Q l. 8. c. 6. Pro Mil. Æn. 6. Appositorum vsus sit in oratione moderatus. Q l. 8 c. 6. ὀνοματοποιΐα. Græcis Auct. ad Hemomi-

Virgilius.

mæstumque timorem. Mittite.

Horatius.

Æn. 1. *Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas.*

Regumque turres.

Ex eo, quod continet, id quod continetur venustè etiam intelligitur: sic benè moratæ vrbes vocantur; sic sæculum felix: sic Roma pro Romanis, Athenæ pro Atheniensibus frequenter ponuntur.

Æn. 7. Virgilius.

De ora. 2. *Cœlo gratissimus amnis.*

Idest cœlestibus.

Cicero. Vt omittam illas omnium doctrinarum inuentrices Athenas, in quibus summa dicendi vis & inuenta est & perfecta; Athenas dixit pro Atheniensibus. Huc referuntur etiam illa, cum ex possessore res, quæ possidentur, aut ex duce, exercitus significatur.

Æn. 2. Li. de hac pugna 23. sed apud eum minor est num.

Virgilius.

Iam proximus ardet Vcalegon

Idest Vcalegonis domus. Sic hominem deuorari, cuius patrimonium deuoratur: & ab Hannibale apud Cannas cæsa sexaginta millia dicimus, idest ab eius copijs, è signo denique res monstratur, vnde toga, quæ pacis erat insigne, & otij, pro pace, & fasces vsurpantur pro magistratu.

Virgilius.

Non illum populi fasces, non purpura regum Flexit.

Georg. 2. Metonymiam, vt ait Cicero, rhetores hypallagen vocant.

De

Antonomasia. Cap. XIII.

nomasia ponit aliquid pro nomine, vt erſor Carthaginis, & Numantiæ, pro e; & Romanæ eloquentiæ princeps, pro ne. Epitheton autem, ſiue latinè malis di ppoſitum, non eſt enim ſemper, vt id, quod poſitum, ſi à proprio diuiſeris, per ſe ſignificet, & faciat Antonomaſiam nam ſi dicas. Ille qui Carthaginem, & Numantiam euertit. Antonomaſia eſt: ſi adieceris Scipio, appoſitum Appoſito, & frequentius, & liberius poetæ vtuntur, namque illis ſatis eſt conuenire verbo, cui apponitur: & ita, Dentes albi, & humida vina apud eos non reprehenduntur apud oratorem, niſi aliquid efficitur, redundat; tum autem efficitur, ſi ſine illo, quod dicitur, minus eſt, qualia ſunt, ò ſcelus abominandum, ò deformem libidem. Exornatur autem res tota maximè tranſlationibus: Cupiditas effrenata & inſanæ ſubſtructiones. Solet etiam fieri alijs adiunctas Epitheton tropis apud Virgilium: Turpis egeſtas, & triſtis ſenectus. Verumtamen talis eſt ratio huius virtutis, vt ſine appoſitis nuda ſit, & velut incompta oratio: ne oneretur tamen multis, nam fit longa, & impedita.

ἀντονομασία. gracè, & ad Here. li. 4. vocat. pronominationem. Q. l. 8. c. 6. Epitheton, non eſt tropus. Quomodo differat Epitheton ab antonomaſia. Orator quando epitheris vtitur. Ariſt. li. 3. Rh. c. 3. & Q l. 8. c. 6. Pro Mil. Æn. 6. Appoſitorum vſus ſit in oratione moderatus.

De Onomatopæia. Cap. XIV.

ONomatopæia, ideſt fictio nominis Græcis inter maximas habita virtutes, Latinis vix permittitur. Ab his tamen plurima ſunt per onomatopæiam poſita, qui primi ſermonem fecerunt aptantes affectionibus nomen; nam

Q l. 8 c. 6. ὀνοματοποιία. Græcis Auct. ad Herenni-

Virgilius.

mæstumque timorem. Mittite.

Horatius.

Æn. 1. *Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,*

Regumque turres.

Ex eo, quod continet, id quod continetur venustè etiam intelligitur: sic benè moratæ vrbes vocantur; sic sæculum felix: sic Roma pro Romanis, Athenæ pro Atheniensibus frequenter ponuntur.

Æn. 7. Virgilius.

De ora. 2. *Cœlo gratissimus amnis.*

Ideſt cœleſtibus.

Cicero. Vt omittam illas omnium doctrinarum inuentrices Athenas, in quibus ſumma dicendi vis & inuenta eſt & perfecta; Athenas dixit pro Atheniensibus. Huc referuntur etiam illa, cum ex poſſeſſore res, quæ poſſidentur, aut ex duce, exercitus ſignificatur.

Æn. 2. Li. de hac pu: na 23. sed apud eum minor est num.

Virgilius.

Iam proximus ardet Vcalegon

Ideſt Vcalegonis domus. Sic hominem deuorari, cuius patrimonium deuoratur: & ab Hannibale apud Cannas cæſa ſexaginta millia dicimus, ideſt ab eius copijs, è ſigno denique res monſtratur, vnde toga, quæ pacis erat inſigne, & otij, pro pace, & faſces vſurpantur pro magiſtratu.

Virgilius.

Non illum populi fasces, non purpura regum Flexit.

Georg. 2. Metonymiam, vt ait Cicero, rhetores hypallagen vocant.

Antonomasia. Cap. XIII.

nomasia ponit aliquid pro nomine, vt erſor Carthaginis, & Numantiæ, pro e; & Romanæ eloquentiæ princeps, pro ne. Epitheton autem, ſiue latinè malis di ppoſitum, non eſt enim ſemper, vt id, quod poſitum, ſi à proprio diuiſeris, per ſe ſignificet, & faciat Antonomaſiam nam ſi dicas. Ille qui Carthagiuem, & Numantiam euertit. Antonomaſia eſt: ſi adieceris Scipio, appoſitum Appoſito, & frequentius, & liberius poetæ vtuntur, namque illis ſatis eſt conuenire verbo, cui apponitur: & ita, Dentes albi, & humida vina apud eos non reprehenduntur apud oratorem, niſi aliquid efficitur, redundat; tum autem efficitur, ſi ſine illo, quod dicitur, minus eſt, qualia ſunt, ò ſcelus abominandum, ò deformem libidem. Exornatur autem res tota maximè translationibus: Cupiditas effrenata & inſanæ ſubſtructiones. Solet etiam fieri alijs adiunctas Epitheton tropis apud Virgilium: Turpis egeſtas, & triſtis ſenectus. Verumtamen talis eſt ratio huius virtutis, vt ſine appoſitis nuda ſit, & velut incompta oratio: ne oneretur tamen multis, nam fit longa, & impedita.

ἀντονομασία. græcè, & ad Here. li. 4. vocat. pronominationem. Q. l. 8. c. 6. Epitheton, non eſt tropus. Quomodo differat Epitheton ab antonomaſia. Orator quando epithetis vtitur. Ariſt. li. 3. Rh. c. 3. & Q. l. 8. c. 6. Pro Mil. Æn. 6. Appoſitorum vſus ſit in oratione moderatus.

De Onomatopæia. Cap. XIV.

Onomatopæia, ideſt fictio nominis Græcis inter maximas habita virtutes, Latinis vix permittitur. Ab his tamen plurima ſunt per onomatopæiam poſita, qui primi ſermonem fecerunt aptantes affectionibus nomen; nam

Q. l. 8. c. 6. ὀνοματοποιία. Græcis Auct. ad Herenni-

conueniunt 4. Georg. & Æn. 6. sunt conuenire oratori putemus: nec enim pastorem populi, auctore Homero, dixerim, nec volucres pennis remigrare, licet Virgilius nec apibus, ac Dædalo speciosissimè sit vsus. Modus autem nullus est florentior in singulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi, eoque in illo explicando merito longiores fuimus.

De Synecdoche. Cap. XI.

Græcè intellectio dicitur Aucto. ad Heren. Synecdoches quot sint modi. Q. li. 8. c. 6. in C. 3. Orat. Synecdoche tropus est, in quo ex parte totum, aut contra; aut ex antecedentibus sequentia intelliguntur. Quæ descriptio octo illos modos comprehendit, quibus fit Synecdoche, quos grauissimi scriptores tradiderunt. Ex parte totum intelligitur, vt ex puppi nauis, ensis ex mucrone, aut ex tecto domus: Cicero; Mucrones eorum à iugulis vestri reiecimus. Huc pertinet, cum vel ex vno plures significantur. Liuius; Romanus prælio victor: & Virgilius.

Æn. 1. *Hostis habet muros,*

Vel genus ex forma, idest parte illi subiecta. Virgilius.

Georg. 3. *Dentesque Sabellicus exacuit sus.*

Pro quouis suæ; vel ex materia res vniuersa; qua ratione, & ferrum pro gladio, & pinus pro naui, & aurum atque argentum pro aurea, & argentea pecunia sumitur. Cicero, homines instructi, & certis locis cum ferro collocati. Contra vero ex toto pars declaratur; vt in illo Virgilij.

Pro Caci.

Æn. 12. *Fontemque ignemque ferebant.*

De quo genere est eum aut à pluribus vnus intelligitur. Cicero ad Brutum, Populo, inquit, im-

imposuimus, & oratores nisi sumus: cum de se tantum loqueretur: Ante genere pars illi subiecta.

Virgilius. Æn. 12.

Fradamque ex vnguibus ales
Proiecit fluuio. Pro aquila.

Ex antecedentibus, sequentia monstratur, vt cum ait idem poeta. Eclo. 2. Q. l. 8. c. 6.

Aspice aratra iugo referunt suspensa iuuenci.

Quare, vt ex his perspicuum est, quæ hoc, & proximo capite dicta sunt. Translatio ad mouendos animos, & res penè sub oculos subijciendas præcipuè repeta est, at Synecdoche ad locupletandum sermonem magis pertinet.

De Metonymia. Cap. XII.

Metonymia est tropus, in quo causas per effecta, vel effecta per causas, vel ex eo quod continet id quod continetur, vel rem è signo intelligimus. Per causas effecta declaramus, cum inuentor, aut alicuius rei auctor pro re inuenta ponitur.

μετωνυμίαν. Græci vel μετάλλαξιν. Auct. ad Her. denominationem appel. Q. li. 8. c. 6. *Metonymia ad quatuor modos reuocatur.*

Virgilius. Æn. 18.

Onerantque canistris
Dona laborata Cereris.

Hoc modo Platonem, Aristotelem, Demosthenem frequenter pro eorum scriptis ponimus. Cicero: Lectitasse Platonem studiosè, audiuisse etiam Demosthenem dicitur. Ex effectis autem causa significatur, cum sacrilegium deprehensum, & scelus dicimus pro scelerato. Hinc mæstum timorem, tristem senectutem, & pallidam mortem eleganter optimi dicunt auctores. *De cla. or.*

Virgilius.

mæſtumque timorem. Mittite.

Horatius.

Æn. 1. *Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas.*

Regumque turres.

Ex eo,quod continet, id quod continetur venuſtè etiam intelligitur: ſic benè moratæ vrbes vocantur;ſic ſæculum felix:ſic Roma pro Romanis, Athenæ pro Athenienſibus frequenter ponuntur.

Æn. 7. Virgilius.

De ora. 2. *Cœlo gratiſſimus amnis.*

Ideſt cœleſtibus.

Cicero. Vt omittam illas omnium doctrinarum inuentrices Athenas, in quibus ſumma dicendi vis & inuenta eſt & perfecta; Athenas dixit pro Athenienſibus.Huc referuntur etiam illa, cum ex poſſeſſore res, quæ poſſidentur, aut ex duce, exercitus ſignificatur.

Æn. 2. Li. de hac pugna 23. ſed apud eum minor eſt num.

Virgilius.

Iam proximus ardet Vcalegon

Ideſt Vcalegonis domus. Sic hominem deuorari,cuius patrimonium deuoratur:& ab Hannibale apud Cannas cæſa ſexaginta millia dicimus,ideſt ab eius copijs, è ſigno denique res monſtratur, vnde toga, quæ pacis erat inſigne, & otij, pro pace,& faſces vſurpantur pro magiſtratu.

Virgilius.

Non illum populi faces, non purpura regum Flexit.

Georg.2. Metonymiam, vt ait Cicero, rhetores hypallagen vocant.

De Antonomasia. Cap. XIII.

ANtonomasia ponit aliquid pro nomine, vt Euersor Carthaginis, & Numantiæ, pro Scipione; & Romanæ eloquentiæ princeps, pro Cicerone. Epitheton autem, siue latinè malis dicere, appositum, non est enim semper, vt id, quod est appositum, si à proprio diuiseris, per se significet, & faciat Antonomasiam nam si dicas. Ille qui Carthaginem, & Numantiam euertit. Antonomasia est: si adieceris Scipio, appositum Apposito, & frequentius, & liberius poetæ vtuntur, namque illis satis est conuenire verbo, cui apponitur: & ita, Dentes albi, & humida vina apud eos non reprehenduntur apud oratorem, nisi aliquid efficitur, redundat; tum autem efficitur, si sine illo, quod dicitur, minus est, qualia sunt, ò scelus abominandum, ò deformem libidem. Exornatur autem res tota maximè translationibus: Cupiditas effrenata & insanæ substructiones. Solet etiam fieri alijs adiunctas Epitheton tropis apud Virgilium: Turpis egestas, & tristis senectus. Verumtamen talis est ratio huius virtutis, vt sine appositis nuda sit, & velut incompta oratione oneretur tamen multis, nam fit longa, & impedita.

ἀντονομασία. gracè, & ad Here. li. 4. vocat. pronominationem. Q. l.8.c.6. Epitheton, non est tropus. Quomodo differat Epitheton ab antonomasia. Orator quando epithetis vtitur. Arist. li. 3. Rh. c.3. & Q l.8.c.6. Pro Mil. Æn.6. Appositorum vsus sit in oratione moderatus.

De Onomatopæia. Cap. XIV.

ONomatopæia, idest fictio nominis Græcis inter maximas habita virtutes, Latinis vix permittitur. Ab his tamen plurima sunt per onomatopæiam posita, qui primi sermonem fecerunt aptantes affectionibus nomen;

Q l.8 c.6. ὀνοματοποιΐα. Græcis Auct. ad Hemomi-

nationem appellat. l. 4. Onomatopœia vix Latinis permittitur.

nam mugitus, & sibilus, & murmur, & vagitus, aliaque quam plurima inde venerunt: at nunc raro, & cum magno iudicio hoc genere vtendum est, ne noui verbi assiduitas odium pariat; sed, si commodè quis eo vtatur, & raro, non modo non offendet nouitate, sed etiam exornabit orationem, Cic. in Antonium. Tuæ coniugis, bonæ fæminæ, locupletis quidem certè, Bambalio quidam pater, homo nullo numero: nihil illo contemptius, qui propter hæsitantiam linguæ stuporemque cordis cognomen ex contumelia traxerit. Sed si quis tropi definitionem attentè considerabit; onomatopœiam in tropis nullo modo numerabit.

De Catachresi. *Cap. XV.*

κατάχρησις. Gra. Arist. ad He. est abusio.

Quid sit Catachresis Q. lib. 8. c. 6. Æn. 1. Catachresis à Metaphora differentia.

CAtachresis, quam rectè dicimus abusionem, non habentibus nomen suum accommodat quod in proximo est, Sic

equum diuina Palladis arte Ædificant.

Et Pyxides, cuiuscumque materiæ sunt, & parricida matris quoque, aut sororis interfector dicitur: valdè similis est Metaphoræ: sed ab ea tamen distinguitur: quod abusio nomen ex vicina, ac finitima re accommodat alteri rei, quæ sine nomine est: metaphora vero, etiam si nomen non deest, vndecumque modo similitudinem res habeat, alienum non asciscit. Quid tam propinquum patris interfectori, quam matris, aut sororis, aut fratris interfector? ergo is, quia nomen Latino sermone non habet, per abusionem parricida vocatur. Quid rursus magis

Qu. l. 9.

seiunctum: quam arbor atque Resp. quæ flore-

re,

re, verbo ab arbore translato, dicitur? Vnde apparet duos hos tropos ita similes esse, vt tamen diuersi.

De Metalepsi. *Cap. XVI.*

SVperest ex ijs tropis, qui aliter significant, Metalepsis, idest, transumptio, ex alio in aliud velut viam præstans. Tropus autem est rarissimus,& maximè improprius.

Metalep. est rarissimus tropus, & maximè improprius

Virgilius.

Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas?

Eclog. 1.

Gradatim enim ab aristis ad spicas, à spicis ad segetes ab his ad æstates, ab æstatibus ad annos acceditur. Idem etiam poeta in primo libro Æneid. sic ait.

Speluncisque abdidit atris.

Vbi speluncæ nigræ, ac per hoc crassis, & obscuris tenebris circumfusæ, ad extremum denique infinita altitudine depressæ intelliguntur.

ἀλληγορία. Gra. Auct. ad Her. Permutationem vocat, li. 4. Q. li. 9. c. 6.

De allegoria. *Cap. XVII.*

ALlegoria, quam inuersionem interpretamur, aliud verbis, aliud sensu ostendit.

Virgilius.

Sed nos immensum spatijs confecimus æquor;
Et iam tempus equum spumantia soluere colla.

Georg. 1.

Habet vsum talis allegoriæ frequenter oratio; sed rarò totius, plerumque apertis permista est. Tota apud Cic. talis est; Hoc miror enim, queror que quemquam hominum ita pessundare alterum verbis velle, vt etiam nauem perforet, qua ipse nauiget. Illud commistum frequentissimum,

Ora. recupit etiam allegoriam sed rarò totam.

Alleg. mista in o-

ratione frequens est pro M. simum. Equidem cetera tempestates, & procellas in illis dumtaxat fluctibus concionum, semper Miloni putaui esse subeundas nisi adiecisset, fluctibus concionum, esset allegoria, nunc ea miscuit. Illud vero longè speciosissimum genus orationis, in quo trium permista est gratiæ, similitudinis, allegoriæ, & translationis. Quod fretum, quem Euripum tot motus, eamque varias habere creditis agitationes fluctuum quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum? Dies intermissus vnus aut nox interposita sæpè perturbat omnia, & totam opinionem parua nonnunquam commutat aura rumoris. Nam in quoque in primis est custodiendum, vt quo genere cæperis translationis, hoc definas: multi enim cum initium à tempestate sumpserunt; incendio, aut ruina finiunt, quæ est consequentia rerum fædissima. Ceterum allegoria paruis quoque ingenijs, & quotidiano sermonis frequentissimè seruit, nam illa in agendis causis trita: Pedem conferre, & Iugulum petere, & Sanguinem mittere, inde sunt. Allegoria, quæ est obscurior, ænigma dicitur, vitium profecto: siquidem dicere dilucidè, virtus quo tamen, & poetæ vtuntur, Virgilius.

Speciosissimum genus orationis est quod cõstat allegoria, similitudine translatione.

Pro Mur.

Quid in allegoria custodiendum sit.

Ænigma est obscurior allegoria.

Eclog. 3.

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo

Act. 3. *Treis pateat cæli spatium non amplius vlnas.*

Epis. l. 7. Et oratores nonnunquam, ænigmata enim sunt illa, quæ Cic. contra Verris nequitiam, & iniquitatem in ore vulgi, atque communibus prouerbijs dicit esse versata, Negabant, at ille, ius tam nequam esse Verinum, & paulo post: Sacerdotem execrabunt, qui Verrem tam nequam reliquisset: sed illud percautum, & eruditum,

quod per iocum scripsit ad Trebatium iure consultum familiarem suum, qui ad Cæsarem, imperio Gallias tenentem, idcircò venerat à Cicerone commendatus, vt augeret facultates suas, sic igitur ait. Treuiros vites, censeo: audio capitales esse: mallem auro, argento, ære essent. Sed alias iocabimur erant enim Romæ triumuiri capitales, qui carceris erant custodes, & iudicia rerum capitalium exercebant, & cum supplicium de fontibus sumebatur; præsentes aderant. Erant, & triumuiri monetales, quorum officium his ipsis Ciceronis vocabulis significabatur; vt veterum quoque numerum inscriptiones, declarant. Ad vtrosque autem respexit Cicero, cum monet Trebatium, vt Treuiros, qui erant feri, & belicosi Galliæ populi, vitet; nam Romani trium viros, tresuiros quoque dicebant est, & illud Plauti ænigma.

Vbi viuos homines mortui incursant boues.

Ex orat. de Ciu. & Saij in consu. Pomp. l. 1. pand. de orig. in l. 2. Sit enim in inscribuntur. A.A.A.ſ.ſ. Ideſt auro, argento ac re, ſtando feriando. In Aſtu. Ar. Rh. ad Ale. 20. Q. l. 8. c. 5. εἰρωνεία.

De Ironia. *Cap. XVIII.*

IRonia quam illusionem vocant, allegoria est quæ non solum aliud sensu, aliud verbis ostendit, sed contrarium. Ea aut pronunciatione intelligitur, aut persona, aut rei natura, nam si qua earum verbis dissentit, apparet diuersam esse orationi voluntatem: Cic. in Clodium; Integritas tua purgaui, mihi crede pudor eripuit, vita ante acta seruauit, & Turnus apud Virgil.

Meque timoris.

Argue tu Drance, tot quando cadis aceruos
Teucrorum tua dextra dedit.

Greci, inuersionem vocant, & dissimulatione Latius. Quid ironia sit. Eã. Auct. ad Heren. l. 4. vocat. permutationẽ.

De

De Periphrasi. Cap. XIX.

Æn. 11. περίφρασις. Quid sit periphrasis, eam Auct. ad He. circuitionem vocat, li. 4. Periphrasis est apud poetas, frequentissima. Quin. li. 8. cap. 9.

CVm pluribus verbis, id quod vno, aut paucioribus dici potest, explicatur, Periphrasim vocant, circuitum loquendi, qui est apud poetas frequentissimus. Vt,

Tempus erat, quo prima quies mortalibus agris
Incipit, & dono diuum gratissima serpit.

Et apud oratores non rarus, semper tamen astrictior: quidquid enim significari breuius potest, & ornatu latius ostenditur, periphrasis, est. Verum, vt cum decorem habet, periphrasis, ita cum in vitium incidit, perisologia dicitur: obstat enim quidquid non adiuuat.

De Hyperbatò. Cap. XX.

Æn. 2. periphrasi contraria est per isologia. ὑπερβατὸν. Græci; vel ὑπέρβασιν. Transgressionem nominat. auct. ad Her. lib. 4. Hyperbaton tropus solis poetis conceditur. Q. li. 8. c. 6. Georg. 3.

HYperbaton, idest transgressio, tropus est solis poetis concessus, qui etiam verborum diuisionem, & transgressionem faciunt. Virgilius.

Hyperboreo septem subiecta trioni.

Quod oratio nequaquam recipiet. Est autem diligenter animaduertendum, hyperbaton, vbi nihil ex significatione mutatum est, sed structura sola decoris gratia variatur, tropum non esse: id quod tropi definitio declarat, immò, vt Quinctilianus quoque fatetur, hyperbaton multis tropis omnino eximur, quorum sententia verior est: tropi enim definitio ad nomen ipsum, non ad eius partes accommodanda est, Nemo autem inficiabitur septentrionem in eo carminè suam significationem tueri, & conseruare.

De Hyperbole. Cap. XXI.

Hyperbole est eminens superiectio, cuius virtus est ex aduerso par augendi ac minuendi. Virgilius.

Geminique minantur in cœlum scopuli.

Et, *Fulminis ocyor alis.*

Cicero in Antonium, Quæ Charybdis tam vorax? Charybdin dico, quæ si fuit, fuit animal vnum: Oceanus medius fidius vix videtur, tot res, tam dissipatas, tam distantibus locis positas, tam cito absorbere potuisse: Illud Virgilij minuendum.

Vix ossibus hæreni.

Sed tam in augendo quam in minuendo seruetur mensura quædam: quamuis est enim omnis hyperbole vltra fidem, non tamen esse debet vltra modum.

ὑπερβολὴ. Superlatio est, Auctor. ad H lib. 4. Quin. li. 8. cap. 6. Æn. 1. Æn. 5. Phil. 2. Eclog. 3. Hyperbole non debet esse vltra modum. 4. De orat.

De ornatu, qui est in verbis coniunctis. Cap. XXII.

Sequitur continuatio verborum, quæ duas res maxime, collocationem primum, deinde modum quendam formamque desiderat: tum, & verbis, & sententijs oratio conformanda est de quibus post tropos aptissime dicemus. deinde de collocatione: postremo de modo; & forma, idest numeris, qui sunt adhibendi in oratione, differemus.

De figuris. Cap. XXIII.

Quid sit figura. Q. li. 8. c. 7.

Figura, sicut in nomine ipso patet, est conformatio quædam orationis remota à commu-

Quid sit discrimen inter tropos, & figuras.

mum, & primum se offerente ratione. Differt autem à tropis figura, quia porprijs verbis figura fieri potest, quod in tropos, non cadit; vt Fuit hoc quondam, fuit proprium populi Romani: figura est in verbo geminato in suam significatione permanente, illud tamen notandum, coire frequenter in easdem sententias, & tropum, & figuram. Tam enim translatis verbis, quam proprijs figuratur oratio: vt, Qui ipsam Catilinæ mollibus sententijs aluerunt, comutationemque nascentem non credendo corroborauerunt. Aluerunt, & corroborauerunt translata sunt & similiter desinentia, similiterque cadentia.

Cicer. pro Leg. Man.

Tam verbis propr. quã translatis figuratur oratio 1. in Catil.

Figura, vel sunt in verbis vel in sententijs.

De generibus figurarum. Cap. XXIV.

SIcut omnem orationem, ita figuras quoque necesse est versari in sensu, & in verbis. Vt vero natura prius est concipere animo res, quam enunciare: ita de ijs figuris ante loquendum esset, quæ ad mentem pertinent se facilitatem, secuti de figuris verborum prius dicemus. Est autem verborum exornatio quæ ipsius sermonis insignita continetur perpolitione. Inter conformationem vero verborum, & sententiarum hoc interest, quod verborum conformatio tollitur, si verba mutaris: sententiarum permanet, quibuscunque verbis vti velis vt, Nunc vero quid agat quid moliatur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare nostium putat? Repetitio est verborum figura; & interrogatio figura sententiarum: (persæpe enim vnus & idem locus, & verborum, & sententiarum ornamentis illuminatur) muta verba, Quid agat,

Quid sit verborum figura.

Aucto. ad Her. lib. 4.

Quo pacto verborum figura à figuris sententiarum distinguãtur.

3. De ora. Orat. 1. in Catil.

&

& moliatur, ac denique quid cogitet quem ignorare nostrum putat? Repetitio tollitur; interrogatio permanet semperque permanebit, quibuscunque verbis vti velis. Sed quoniam parum inter auctores conuenit de numero, & nominibus figurarum, & in eo etiam magna discrepantia est quod aliquæ à quibusdam inter verborum exornationes ponuntur, quæ ab alijs inter sententiarum ornamenta numerantur nos mediam viam secuti ea de quibus grauissimorum scriptorum maior consensus est, explicabimus.

Quot modis fiant figuræ verborum. Cap. XXV.

Figuræ verborum tribus maxime fiunt modis per adiectionem, detractionem, similitudinem. Per adiectionem, vt Cicero pro Milone: Occidi, occidi non Spurium Melium: quo loco, verbum, occidi figuratè geminatum est. Et in Catil. Fuit, fuit ista quondam in hac repub. virtus. Et in eadem oratione, Viuis, & viuis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Per detractionem etiam fiunt figuræ, in quibus multum est venustatis; Cic. in eundem Catilinam: Abijt excessit, erupit, euasit, vbi coniunctiones prætermittuntur. Est tertium genus figurarum, quod quandam vocum habet similitudinem, & aures præcipue in se vertit, & animos excitat. Cicero in oratore: Itaque efficis, vt cum gratiæ causa nihil facias, omnia tamen sint grata, quæ facis.

Quint. l. 9. cap. 3.

Figuræ verborum tribus maximè fiunt modis.

Orat. 1.

Orat. 2.

Figuræ quæ vocum habent similitudinem aures in se præcipuè vertunt.

De figuris quæ fiunt per adiectionem.
Cap. XXVI.

αναφορα επιβολη. Græc. Aucto. ad He. l.4. Q.li.9. cap.3. De orat. 3. In orat. 3. In orat.

REpetitio est, cum ab eadem verbo dicitur sæpius oratio; vel, vt Cicero describit, est eiusdem verbi crebra à primo repetitio. Quod acriter & instanter fit. Cicero in Catilina .n. nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo non audiam, sed etiam videam, planeque sentiam. Idem contra Rullum: Quid enim est tam populare, quam pax? qua non modo ij, quibus natura sensum dedit, sed etiam recta, atque agri mihi lætari videntur: quid tam populare, quam libertas? quam non solum ab hominibus, verum etiam à bestijs expeti, atque omnibus rebus anteponi videtis: quid tam populare, quam otium? quod ita iucundum est, vt & nos, & maiores vestri, & fortissimus quisque Vir maximos labores suscipiendos putet; vt aliquando in otio possit esse, præsertim cum imperio, ac dignitate.

Orat. 1.

Orat. 1.

επιστροφη. αντιστροφη. Phil. 2.

COuersio est cum in idem verbum conijcitur sæpius oratio, Cicero in Antonium Doletis tres exercitus Populi Romani interfectos? Interfecit Antonius: Desideratis clarissimos ciues? eos quoque eripuit vobis Antonius. Auctoritas huius ordinis afflicta est? afflixit Antonius.

συμπλοκη. Aucto. ad Here. lib. 4.

COmplexio est, quæ repetitionem, & conuersionem complectitur. Qui sunt, qui fœdera sæpe ruperunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui crudele bellum in Italia gesserunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui Italiam deformauerunt?

Car-

Carthaginenses. Qui sunt qui sibi postulant ignosci? Carthaginenses. Videte ergo, quid oporteat eos impetrare. Cicero de lege agraria. Quis legem tulit? Rullus. Quis maiorem partem populi suffragijs priuauit? Rullus. Quis comitijs præfuit Rullus. Quis tribus, quas voluit, vocauit, nullo custode sortitus? Quis decemuiros, quos voluit, renunciauit? idem Rullus. Quem principem renunciauit? Rullum. *Orat. 2.*

Conduplicatio est verborum geminatio, qua habet interdum vim leporem alias. Geminantur autem verba modis pluribus, aut enim adiungitur idem iteratum, vt Cicero in Catilinam. Viuis, & viuis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam: aut idem ad extremum refertur, Cicero in Verrem, multi, & graues dolores inuenti parentibus, & propinquis multi. Aut continentur vnum verbum non in eadem sententia ponitur. Cicero pro Ligario. Principum dignitas erat penè par, non par fortasse eorum qui sequebantur: aut post aliquam interiectionem repetuntur. Cicero: Bona (miserum me, consumptis enim lacrymis tam infixus animo hæret dolor) bona inquam Cn. Pompeij acerbissimæ voci subiecta præconis. Possunt quoque media respondere, vel primis, vt Virgil.

ἀναδιπλωσις. Orat. 1. Act. 7. Aliquando continenter idē verbum in diuersis ponitur sententijs. Phil. 2. Media verba possunt primus respondere.

Te nemus angitiæ, vitrea te Fatinus
Vnda.

Æn. 7.

Vel vltimis, Cicero in Verrem. Hæc naui onusta, ex præda Siciliensi, cum ipsa quoque esset ex præda. Interdum sententia tota repetitur. Ci- *Act. 7.*

cero in eadem act. Quid Cleomenes faceres potuit? non enim possum quemquam insimulare falso, quid inquam Cleomenes magnoperè facere potuit? Ille vero apud Ciceronem locus est pulcherrimus, in quo, & primo verbo longo interuallo redditum est vltimum, & media primis, & medijs vltima congruunt. Vestrum iam hic factum reprehenditur. P.C. non meum ac pulcherrimum quidem factum; verum, vt dixi, non meum sed vestrum.

ἀνταδιάπλωσις. πολύπτωτον. *De Arusp. resp.*

TRaductio est cum verba paululum immutata ponuntur: Cicero, Homines te propter pecuniam iudicio liberauerunt: hominibus iniuria tui stupri illata in ipsos dolori non fuit. Homines tibi arma, alij in me, alij post in illum inuictum ciuem dederunt: hominum beneficia prorsus concedo, tibi hac maiora non esse quærenda. Et pro Archia: Pleni sunt omnes libri, plenæ sapientium voces, plena exemplorum vetustas.

Συνωνυμία *Orat. 1.* *Orat. 2.* *Pro Mil.*

SYnonymia est cum verba idem significantia congregantur. Cic. Quæ cum ita sint Catilina, perge quo cæpisti; egredere aliquando ex vrbe, patent portæ, proficiscere. Et alio loco. Abijt, excessit, erupit, euasit. Nec verba modo, sed sensus quoque idem facientes aceruatur, Perturbatio istum mentis, & quædam scelerum offusa caligo, & ardentes furiarum faces excitantur.

Πολυσύνδετον. *Georg. 1.*

POlysyndeton est schema, quod coniunctionibus abundat.

Te-

Tectumque, laremque.
Armaque, Amyeleumque canem, cressamque Pharetram.

Cic. atque idem tamen stuprorum, & scelerum exercitatione assuefactus, frigore, & fame ac siti, & vigilijs perferendis. Idem. Senatus est summum populi Romani populorumque & gentium omnium, ac regum concilium, & alibi, virtus hominibus instituendo, & persuadendo, non minis & vi ac metu traditur. *Orat. I. in Catil.* *Pro domo sua.*

Gradatio repetit quæ dicta sunt priusquam ad aliud descendat; in pluribus resistit, vel, vt, cum Cicerone definiamus Gradatio est, cum gradatim sursum versus reditur. Africanus virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparauit. Cic. pro Milone; neque vero se populo solum, sed etiam senatui tradidit: nec senatui modo, sed publicis præsidijs, & armis, neque his tantum, verum etiam eius potestati, cui senatus totam Rempub. omnem Italiæ pubem, cuncta populi Romani arma commiserat. In tertio loco, cum dicendum fuisset nec publicis præsidijs, & armis tantum, consulto, quoniam id longum erat, & insuaue, pro eo dixit, neque his tantum. Idem pro Sex. Roscio Amerino. In vrbe luxuries oreatur, ex luxuria auaritia existat necesse est, ex auaritia erupit audacia. Hæc figuræ apertiorem habet artem, & magis affectatam, ideoque esse rarior debet. κλίμαξ.

De figuris verborum, quæ fiunt per detractionem. Cap. XXVII.

SEquentur figuræ, quæ per detractionem fiunt, quæ breuitatis nouitatiſque maximè gratia petuntur.

ἀντιθετον ἀντι. Q.li.9.c.3. Cic.3. Or. Auct. ad Heren. lib.4. De prou. conſ.

DIſsolutio, quam articulum alij vocant, eſt cum demptis coniunctionibus diſsolutè plura dicuntur. Cic. ſit in eius tutela Gallia, cuius virtuti, fidei, felicitati commendata eſt. Apta eſt hæc figura non in ſingulis modo verbis, ſed ſententijs etiam: vt Cicero pro Archia Hæc ſtudia adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, aduerſis perfugium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur. Diſſolutionis autem, & Polyſyndeti fons vnus eſt quia acriora faciunt, quæ dicuntur, & vim quandam præſeferentia velut ſæpius erumpentis affectus.

προτόζευγμα ὑπόζευγμα. Comprehendit adiunctio. Trib. modis adiunctio fit. Pro Ciue. Orat. 1.

ADiunctio eſt in qua vnum ad verbum quod primum, aut poſtremum collocatur plures ſententiæ referuntur, quarum vnaquæque deſideraret illud, ſi ſola poneretur. Fit autem præpoſito verbo ad quod reliqua recipiant, hoc modo: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia: Aut illato, quo plura clauduntur. Nec enim is es Catilina, vt te, aut pudor vnquam à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocauerit. Medium quoque poteſt eſſe quod, & prioribus, & ſequentibus ſufficiat, vt formæ

mæ dignitas: aut morbo difloreſcit, aut vetuſtate.

Disiunctio (quam perſpicuitatis gratia, quoniam ſuperioribus contraria eſt, hoc loco tradimus) eſt cum eorum, de quibus dicimus vnumquodque certo concluditur verbo. Cicero pro Archia. Me autem quid pudeat, qui tot annos ita viuo. Iudices, vt ab illis nullo me vnquam tempore, aut commodum, aut otium meum abſtraxerit, aut voluptas auocarit, aut denique ſomnus retardaret. Et eadem oratione. Homerum Colophonij ciuem eſſe dicunt ſuum. Chij ſuum vindicant, Salaminij repetunt, Smyrnæi vero ſuum eſſe confirmant.

δ'ιάλυτον vel ὑποσαμ-ύονον.

Homeri multæ ciuitates ſuum eſſe dicunt.

Synecdoche, cuius, & Cicero, & Quinctilianus, meminerunt, non tropus modo de quo ante dictum eſt, ſed verborum etiam eſt exornatio. Ea ſit cum ſubtractum aliquod verbum ſatis ex ceteris intelligitur, Præciſionem vocat Auctor ad Her. Cic. ad Brutum, Sermo nullus ſcilicet, niſi de te; quid enim potius? Simul enim intelligitur in priori quidem parte eſt, poſteriori vero, faciamus, aut aliquid ſimile. Differt ab Apoſiopeſi, quæ ſententiarum eſt exornatio: quod in ea vnum verbum, & manifeſtum, quidem deſideretur, vt in ſuperiori exemplo, & in illo, etiam Ciceronis? Data Lupercalibus quo die Antonius Cæſari, vbi nihil aliud intelligi poteſt, niſi hoc, diadema impoſuit: at in apoſiopeſi, aut incertum eſt, quod tacetur, aut certè longiore ſermone explicandum.

συνέδοχε vel ἔχλύ. lipſis Græ.

Aucto. ad Heren. eſt præciſio.

In orat. Synecdoche differt ab apoſiopeſi.

De apoſiopeſi dicetur à proximo.

Syniciosis.

Sinæciosis est quæ duas res diuersas colligat, hoc modo. Tam deest auaro, quod habet, quam quod non habet.

De figuris verborum tertij generis.
Cap. XXVIII.

Cic. 3. de orat & in or. Quint. l. 9. c. 3.

TErtium est genus figurarum, quæ aut similitudine vocum, aut paribus, aut contrarijs, vertunt in se aures, & animos excitant.

Auct. He. lib. 4. Παρονομασία. *Græc. Auctor ad He. traductio dicitur. Multis, & varijs rationib. fit Paronom. Q. li. 9 c. 3. Orat. 1. Philip. 3. Paronom. pondere sententiarum implenda est.* ὁμοιά σέκτον.

ANnominatio, quam Græci Paronomasiam vocant, est cum paululum immutata verba, atque deflexa, in oratione ponuntur. Ea multis, varijs rationibus conficitur. Adiectione hoc modo Cicero pro Cluentio: Si in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flamma. Et, emit morte immortalitatem. Detractione fic, contra eum, qui se legationi immorturum dixerat, pater Quinctiliani, non exigo, vt immoriaris legatione, immorare. Commutationem, hoc modo: Cicero in Catilinam. Hanc reipublica pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. Et in M. Antonium. Hem cur magister eius ex oratore arator factus sit. Translatione. Videre Iudices verum homini nauo; an vano credere malitis. Hæc figura leuis alioqui sententiarum pondere implenda est. Merito igitur illa exempla vitandi potius, quàm imitandi gratia ponit Quinctilianus; Auium dulcedo ducit ad auium, & non Pisonum, sed pistorum, pessimum vero. Ne patres Conscripti, circumscripti videantur, & raro euenit, sed vehementer venit, àliaque similia.

Simili-

SImiliter cadens exornatio est cum in eosdem casus verba cadunt. Græci Homoioptoton appellant. Cicero. Ac primum quanta innocentia debent esse imperatores? quanta deinde omnibus in rebus temperantia? quanta felicitate? quanto ingenio? quanta humanitate? Et alibi; Hunc ego non diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem? Similiter cadens est in illis verbis. Diligam, admirer, putem. Nam, & verborum, vt nominum, sui etiam sunt casus.

Pro Leg. Man. *Pro Arch.* *Similiter cadens non solum est in nominibus sed etiam in verbis.*

SImiliter desinens est, cum siue casus sit in verbis, siue non tamen similes exitus sunt. Cicero. Itaque non sum præiudicaturus. Quirites, quantas ille res domi militiæque terram marique, quantaque felicitate gesserit; vt eius semper voluntatibus non modo ciues assense. rit, socij obtemperarint, hostes obedirent, sed etiam venti, tempestatesque obsecundarint. Et pro Milone. Non modo ad salutem eius extinguendam, sed etiam gloriam per tales vires infringendam. Differt hæc figura à superiore, est enim similiter cadens, tantum casus similis, etiam si dissimilia sint, quæ declinentur; at similiter desinens in eosdem exitus cadit, vt. Audacter territas, humiliter placas, Atque eo fit, vt similiter cadens in verbis, & nominibus tantum esse possit, cum similiter definens non modo in his, sed in illis etiam, quæ declinari non possunt reperiatur; vt proximum declarat exemplum.

Μοιοτέλωτον. *Similiter cadens, & similiter desinens quomodo differant.*

ἰσόκωλον. *Animi quodam sensu sine nostra enumeratione fit.*

COmpar, quod Græci vocant Isocolon, habet membra orationis, quæ constant ex pari ferè numero syllabarum. Hoc non enumeratione nostra fiet: nam id quidem puerile est, sed tantum affert vsus, & exercitatio facultatis; vt animi quodam sensu par membrum superiori referre possimus. Cicero pro lege Manilia. Ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longè latèque dispersum, quo bello omnes gentes tenebantur, Cn. Pompeius extrema hieme apperuit, ineunte vere suscepit, media æstate confecit. Loquitur autem de bello, quod Pompeius gessit contra Pyratas.

ἀντίθετον. *C. pro Cl. ibidem. Pro Mur.*

COntrapositum autem, vel, vt quidam vocant, Contentio (antitheton à Græcis dicitur) non vno fit modo. Nam & fit, si singula singulis opponuntur, vt, Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia, & bina binis, non nostri ingenij, vestri auxilij est. Et sententiæ sententijs, Odit populus Romanus priuatam luxuriam; publicam magnificentiam diligit. Nec semper contrapositum subiungitur, vt in hoc Ciceronis pro Milone. Est enim hæc Iudices non scripta, sed nata lex: sed crebra etiam crebris opponuntur, vt in eo, quod sequitur. Quam non didicimus, accepimus, legimus: verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus. Sunt quidam auctores, qui duplicem faciunt contentionem, vnam verborum, quam Antithesin appellant: sententiarum alteram, quam Antitheton vocant. Eis autem

ita

ita discernunt; vt contentionem verborum figuram esse dicant, cum ex verbis contrarijs conficitur oratio, vt, Inimicis te placabilem, amicis inexorabilem præbes. Et quod Cæcil. Metellus dicit apud Liuium: amicitias immortales, inimicitias mortales esse deberi: sententiarum vero, cum sententiæ contrariæ ex comparatione referuntur. Sed cum Quinctilianus Cicer. secutus, Antitheton inter verborum numeret exornationes, & discrimen illud tenue sit, & exile, satis esse debet, quod de contentione dictnm est. Magnæ veteribus curæ fuit gratiam dicendi è quatuor his proximis figuris acquirere. Gorgias in hoc immodicus, copiosus vtique prima ætate Isocrates fuit; delectatus est his etiam M. Tullius, verum, & modum adhibuit non ingratæ (nisi copia redundet) voluptati, & rem alioqui leuem sententiarum pondere impleuit, nam per se frigida & inanis affectatio cum in acres incidit sensus, innata videtur esse, non accersita. Et quoniam contrapositum sæpè fit assumpta pariter commutatione, de ea hoc loco dicamus.

Lib. 4.

Q. li. 9. c. 3.

Veteres ex quatuor proximis figuris sunt aucupati gratiam dicendi.

Cicero optimè vsus est sic figuris.

Commutatio est, cum duæ sententiæ inter se discrepantes ita efferuntur, vt à priore posterior contraria priori proficiscatur, non vt edam viuo, sed vt viuam edo. Item, si poema loquens pictura est, pictura tacitum poema debet esse. Et apud Ciceronem, vt & sine inuidia culpa plectatur, & sine culpa inuidia ponatur. Hæc de verborum figuris dicta sint in quibus illud notandum est, multas earum cadere frequenter in easdem sententias, idque

μετβολὴ vel μετάληψις.

Poema est loquens pictura.

cum

Multa verborum figuræ in eandem sententiam sapè cadunt. Pro Ca.

cum magna venustate. Cicero. Si quantum in agro locisque desertis audacia potest, tantum in foro, ac iudicijs impudentia valeret, Compar est, & similiter cadens. Non minus nunc in causa cederet Aulus Cæcinna Sexti Eburij impudentiæ quam tunc in vi facienda cessit audaciæ. Compar similiter cadens, similiter definiens. Accedit, & ex illa figura gratia qua mutatis casibus verba repetuntur. Non minus cederet quam cessi.

Quod verborum figuræ orationi conferant, & quid in eis cauendum sit:
Cap. XXIX.

Quin.li.9. cap.3.

Figuræ verborum immodicè adhibendæ non sunt.

Fig. verborum non sint multæ non iunctæ, non frequentes.

SI quis autem parcè, & cum res poscit, verborum figuris vtatur, iucundiorem faciet orationem. Qui vero immodicè, & sine iudicio eas adhibuerit, ipsam illam gratiam varietatis amittet. Danda igitur opera est; vt nec multæ sint supra modum, nec eiusdem generis, aut iunctæ, aut frequentes; quia satietas, vt paucitate earum, ita varietate quoque vitatur. Quod de his verborum figuris, quæ mobiles sunt atque insignes, intelligendum est, non de illis, quæ valdæ sunt vsitatæ, ac vulgares; quæ etiam si sint crebriores consuetas aures minus feriunt. Ridiculum etiam est, neglecto rerum pondere, & viribus sententiarum inania verba in hos modos deprauari; cum enim figuræ sint quasi quidam gestus orationis, eas sine sententia sectari tàm est ridiculum, qua quærere habitum gestumque sine corpore. Non sunt

etiam

etiam nimis delendæ. Sciendum vero in primis, quid quisque in orando postulet locus, quid persona, quid tempus: Maior enim pars illarum figurarum posita est in delectatione: vbi vero atrocitate, inuidia, miserationem pugnandum est, quis feret contrapositis, & pariter cadentibus, & consimilibus irascentem, flentem, rogantem? Cum in his rebus cura verborum deroget affectibus fidem, & vbicunquè ars ostentatur, veritas abesse videatur.

Quid sit sententiarum figura. Cic. 3. de ora. & in orat. Quin. li. 9. c. 1. Auct. ad He. li. 4. Rufinian. Aquila, & Rutilius.

De figuris sententiarum.
Cap. XXX.

NVnc res ipsa monet vt deinceps ad sententiarum exornationes transeamus. Est autem sententiarum exornatio, quæ non in verbis, sed in ipsis rebus quandam habet dignitatem: Atque ea de causa sententiarum ornamenta maiora sunt. Quo genere quia præstat omnibus Demosthenes, idcircò à doctis oratorum est princeps iudicatus. Schemata ea vocant Græci, quod maximè ornent orationem, eaque, vt definitio demonstrat, non tam in verbis pingendis pondus habeant, quam in illuminandis sententijs, nec aliud quidam est dicere, nisi omnes, aut certè plæraque aliqua specie illuminare sententias.

Maiora sunt sententiarum ornamenta, quàm verborum. Demosth. cur oratorum princeps iudicetur.

ἐρώτησις. Erotesis. Inu. 1. Varijs de causis interrogatione vtimur.

INterrogatio figura est, quoties non sciscitandi gratia assumitur, sed instandi: Quo vsque tandem abutere Catilina patientia nostra? & Patere tua consilia non sentis? Et totus deinque hic locus. Quanto enim magis ardet quàm sidi,

si dicetur ? Diu abuteris patientia nostra, & patent tua consilia. Interrogamus etiam, quod negari non possit. Cicero pro Cluentio: Dixit ne tandem causam C. Fidiculanus facula ? Aut vbi respondendi difficilis est ratio, vt vulgo vti solemus; Quomodo ? Qui fieri potest ? aut inuidiæ, aut miserationis: vt Sinon apud Virgilium.

Æn. 2. *Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt.*
Accipere ?

Ibid. 1. Conuenit etiam indignationi.
Et quisquam numen Iunonis adoret ?

Ibid. 3. Et admirationi.
Quid non mortalia pectora cogis.

Ibid. 4. *Auri sacra fames ?*

Est inter macrius imperandi genus.
Non arma expedient, totaque ex vrbe sequentur ?

Et ipsi nosmet rogamus: Quale est illud Turni apud Virgilium.

Ibid. 10. *Quid agnam, aut quæ iam satis ima dehiscat Terra mihi.*

RESponsio figura, est cum aliud interroganti, ad aliud, quia sic vtilius fit, occurritur, tamen augendi criminis gratia: vt testis in reum rogatus, an à reo fustibus vapulasset ? Et innocens, inquit. Tum declinandi, quod est frequentissimum.

Quæro ac occideris hominem ? respondetur latronem.

SVbiectio est, cum orator, vel interrogat seipsum, & respondet sibi: vel cum alium roga-

rogauerit non expectat responsum, vt Cicero pro Ligario: Apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui cum hoc sciret, tamen me, antequam vidit, reipublicæ reddidit. Et domus tibi deerat? an habebas: pecunia superabat? at egebas. Sunt autem interrogandi, & respondendi sibi non ingratæ vices.

In Orat.

OCcupatio, quam Quinctilianus Præsumptionem, Græci Prolepsim dicunt, est, cum id quod obijci potest, occupamus. Huc pertinet illa Cic. præmunitio contra Quinct. Cæcilium quod ad accusandum descendat, qui semper defenderit. Verborum quoque vis, ac proprietas confirmatur, vel præsumptione, vt Quamquam illa non pœna, sed prohibitio sceleris fuit: vel reprehensione, quam alij correctionem appellant.

πρόληψις.

In diuino Reprehensio, quam alij correctione vocant, est occupationis genus quodam. Catachresis.

COrrectio est, quæ tollit sententiam aliquam, & eam alia, quæ magis idonea videtur emendat, & corrigit. Cicero; Italiam ornare, quam domum suam maluit: quamquam Italia ornata, domus ipsa mihi videtur ornatior, loquitur autem de L. Mummio. Est etiam correctio in verborum exornationibus, quæ tollit verbum, quod dictum est, & pro eo, id quod magis idoneum videtur reponit, hoc modo: O virtutis comes inuidia, quæ bonos insequeris, atque adeo insectaris. Et illud: Atque hæc ciues: ciues inquam, (si hac eos appellari nomine fas est) de patria sua, & cogitant, & cogitauerunt. Præclarum illud Cic. in Verrem. Non enim furem, sed ereptorem: non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ: non

Off. 2. Correctio est verborum, & sententiarum figura.

Auct. ad Her. lib. 4. Pro Mar. Act. 3.

non ficarium, fed, hoftem facrorum religionumque, non ficarium, fed crudeliffimum carnificem ciuium fociorumque in veftrum iudicium adduximus.

Λ᾽φπονητις. Dubitatio eft, cum quærimus vnde incipiendum, vbi definendum, quid potiffimum dicendum, an omninò dicendum fit. Cicero pro Cluentio; Equidem, quod ad me attinet, quo me vertam, nefcio. Negem fuiffe infamiam iudici? corrupti? & quæ fequuntur. Eft egregium tum fubiectionis, tum huius figuræ exemplum apud Liuium in P. Scipionis ad milites concione. Apud vos quemadmodum loquar, nec confilium, nec oratio fuppeditat; quos
Lib. 28. ne quo nomine quidem appellare debeam, fcio; ciues? qui à patria veftra defciuiftis. An milites qui imperium afpiciumque abripuifti, facramenti religionem rupifti, hoftes? corpora, ora, veftitum, habitum ciuium agnofco: facta, dicta confilia, animos hoftium video.

Γνχκοιαχ᾽εις. Communicatio non procul abeft à dubitatione, cum aut ipfos aduerfarios confulimus Cic. Tu denique Labiene quid faceres tali
Pro Rab. in re ac tempore? cum ignauiæ ratio te in fugam atque in latebras impelleret: improbitas & furor L. Saturnini in Capitolium arcefferet: confules ad patriæ falutem ac libertatem vocarent: quam tandem auctoritatem, quam vocem, cuius lectam fequi, cuius imperio parere potiffimum velles? Aut cum iudicibus deliberamus, vt Cato: Si vos in eo loco effetis, quid aliud feciffetis?

Pro-

PRolopopæia est personarum ficta inductio, vel grauissimum lumen augendi, hac & aduersariorum, & nostros cum alijs sermones, & aliorum inter se credibiliter introducimus, & suadendo, obiurgando, quærendo, laudando, miserando, personas idoneas damus, quin mortuos excitare in hoc genere dicendi concessum est turbes etiam, populique: vocem accipiunt: in quibus hoc modo mollior fit figura. Etenim si mecum patria, quæ mihi vita mea multo est carior, si cuncta Italia, si omnis respub. sic loqueretur. M. Tulli quid agis? & quæ sequuntur. Sed magna quædam vis eloquentiæ desideratur. Falsa enim, & incredibilia natura necesse est, vt magis moueant, quia sunt aut pro vanis accipiantur, quia vera non sunt. Formas quoque fingimus sæpè; vt famæ Virgilius: vt voluptatis ac virtutis (quemadmodum à Xenophonte traditur) Prodicus: vt multarum aliarum rerum Ouid.

Προσωποποιΐα. Orat. In Catil. *Magna vis eloquẽtia desideratur in hac figura.* *Æn.4.*

APostrophe est auersus à iudice sermo: mirè autem valet, siue aduersarios inuadimus: Quid enim Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? Cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Siue ad inuocationem aliquam conuertimur, Vos enim Albani tumuli atque luci. Siue ad inuidiosam implorationem, O leges Porciæ legesque Semproniæ.

Ἀποστροφός. Auersio Lat. Cicer. pro Lig.

Hipothypo-sis. Aut ad He. est de-monst.
De ora. 3.

HYpotyposis, quam illustrem explanationem Cicero appellat, est proposita quædam forma rerum ita expressa verbis, vt cerni potius videatur, quam audiri: vel est rerum quasi gerantur, sub aspectum penè subiectio, vt actione in Verrem septima, Ipse inflammatus scelere, ac furore in forum venit, ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emicabat. Nec solum quæ facta sint, aut fiant, sed etiam, quæ futura sint, aut futura fuerint dicendo exprimimus. Mirè tractat hæc Cicero pro Milone, quæ facturus fuerit Clodius, si præturam inuasisset. Hæc translatio temporum, erit verecundior, si proponamus talia: Credite vos intueri; vt Cicero; Hæc, quæ non vidistis oculis, animi cernere potestis.

De ora. 4.
Aposiope-sis.
Æn. 1.
Reticentia ostendit affectus ita vel sollicitudi-nis.
Cicer. pro Milone.

APosiopesis, quam Cicero reticentiam, nonnulli interruptionem appellant, & ipsa ostendit affectus, vel iræ, vt Virgilius

Quos ego, sed motos præstat componere fluctus.

Vel solicitudinis, & quasi religionis, An huius, ille legis, quam Clodius à se inuentam gloriatur mentionem facere ausus esset, viuo Milone, ne dicam consule? de nostrum enim omnium, non audeo totum dicere.

Ethopæia vel mimi-sis.
Græc. Auc. ad Heren. effictio, & notatio.

EThopæia est imitatio vitæ, ac morum alienorum, magnum quondam ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maximè sæpè autem ad permouendos; Cicero contra Rullum; Ineunt tandem magistratus tribuni plebis, concio tandem expectata P. Rulli, quod & princeps erat Agrariæ le-

legis, & trucu entius se gerebat, quam ceteri. Iam designatus, alio vult, alio vocis sono, alio incessu esse meditabatur; vestitu obsoletiore: corpore inculto, & horrido capillatior quam ante; barbaque maiore; vt oculis, & aspectu denunciare vim tribunitiam, & minitari Reip. videretur.

Emphasis est, cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur: vel, vt Cicero, definit: quæ plus ad intelligendum, quam dicitur, relinquit. Virgilius. *Auct. ad Heren. est significatio.*

Demissum lapsi per funem. *Æn. lib. 2.*

Idem de Cyclope.

Intuitque per antrum Immensum. *Æn. lib. 3.*

Vbi prodigiosam illam corporis magnitudinem è loci spatio intelligimus.

Sustentatio est figura, qua diù suspenduntur auditorum animi, atque aliquid deinde in expectatum subiungitur, vt Verrem Cic. Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse, aut prædam aliquam? Deinde cum diu suspendisset iudicum animo, subiecit, quod multo esset improbius. Aliquando etiam cum expectationem alicuius rei grauissimæ orator concitauerit; ad aliquid, quod leue sit, aut nullo modo criminosam descendit. *ὑπομονὴ vel παράδοξον Act. 5.*

Prætermissio, vel præteritio est, cnm dicimus nos præterire, aut non scire: aut nolle dicere, id quod tunc maximè, dicimus, Cicero in Rullum. Non queror diminutionem vectigalium: non flagitium huius iacturæ atque damni: prætermitto illa quæ nemo est, quin grauissimè, & verissime conqueri possit: nos ca- *παράλειψις. vel ἐπιτροπὴ Græc. aut ad H. occupation. Orat. 2.*

Hipothypo-sis. Aut ad He. est de-monst.
De ora. 3.

HYpotyposis, quam illustrem explanationem Cicero appellat, est proposita quædam forma rerum ita expressa verbis, vt cerni potius videatur, quam audiri: vel est rerum quasi gerantur, sub aspectum penè subiectio, vt actione in Verrem septima, Ipse inflammatus scelere, ac furore in forum venit. ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emicabat. Nec solum quæ facta sint, aut fiant, sed etiam, quæ futura sint, aut futura fuerint dicendo exprimimus. Mirè tractat hæc Cicero pro Milone, quæ facturus fuerit Clodius, si præturam inuasisset. Hæc translatio temporum, erit verecundior, si proponamus talia: Credite vos intueri; vt Cicero; Hæc, quæ non vidistis oculis, animi cernere potestis.

De ora. 4.
Aposiope-sis.
Æn. 1.
Reticentia ostendit affectus ita vel sollicitudi-nis.
Cicer. pro Milone.

APosiopesis, quam Cicero reticentiam, non nulli interruptionem appellant, & ipsa ostendit affectus, vel iræ, vt Virgilius

Quos ego, sed motos præstat componere fluctus.

Vel solicitudinis, & quasi religionis, An huius, ille legis, quam Clodius à se inuentam gloriatur mentionem facere ausus esset, viuo Milone, ne dicam consule? de nostrum enim omnium, non audeo totum dicere.

Ethopæia vel mimi-sis.
Græc. Auc. ad Heren. affictio, & notatio.

EThopæia est imitatio vitæ, ac morum alienorum, magnum quondam ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maximè sæpè autem ad permouendos; Cicero contra Rullum; Ineunt tandem magistratus tribuni plebis, concio tandem expectata P. Rulli, quod & princeps erat Agrariæ le-

legis, & trucu entius se gerebat, quam ceteri. Iam designatus, alio vult, alio vocis sono, alio incessu esse meditabatur; vestitu obsoletiore: corpore inculto, & horrido capillatior quam ante; barbaque maiore; vt oculis, & aspectu denunciare vim tribunitiam, & minitari Reip. videretur.

EMphasis est, cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur: vel, vt Cicero, definit: quæ plus ad intelligendum, quam dicitur, relinquit. Virgilius. *Auct. ad Heren. est significatio.*

Demissum lapsi per funem. *Æn. lib. 2.*

Idem de Cyclope.

Intuitque per antrum Immensum. *Æn. lib. 3.*

Vbi prodigiosam illam corporis magnitudinem è loci spatio intelligimus.

SVstentatio est figura, qua diù suspenduntur auditorum, animi, atque aliquid deinde in expectatum subiungitur, vt Verrem Cic. Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse, aut prædam aliquam? Deinde cum diu suspendisset iudicum animo, subiecit, quod multo esset improbius. Aliquando etiam cum expectationem alicuius rei grauissimæ orator concitauerit; ad aliquid, quod leue sit, aut nullo modo criminosam descendit. *ὑπομονὴ vel παράδοξον Act. 5.*

PRætermissio, vel præteritio est, cum dicimus nos præterire, aut non scire: aut nolle dicere, id quod tunc maximè, dicimus, Cicerò in Rullum. Non queror diminutionem vectigalium: non flagitium huius iacturæ atque damni: prætermitto illa quæ nemo est, quin grauissimè, & verissime conqueri possit: nos *παράλειψις. vel ἐπιτροπὴ Græc. aut ad H. occupation. Orat. 2.*

Hipothyposis. Aut ad He. est demonst.
De ora. 3.

HYpotyposis, quam illustrem explanationem Cicero appellat, est proposita quædam forma rerum ita expressa verbis, vt cerni potius videatur, quam audiri: vel est rerum quasi gerantur, sub aspectum penè subiectio, vt actione in Verrem septima, Ipse inflammatus scelere, ac furore in forum venit. ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emicabat. Nec solum quæ facta sint, aut fiant, sed etiam, quæ futura sint, aut futura fuerint dicendo exprimimus. Mirè tractat hæc Cicero pro Milone, quæ facturus fuerit Clodius, si præturam inuasisset. Hæc translatio temporum, erit verecundior, si proponamus talia: Credite vos intueri; vt Cicero; Hæc, quæ non vidistis oculis, animi cernere potestis.

De ora. 4.
Aposiopesis.
Æn. 1.
Reticentia ostendit affectus ita vel sollicitudinis.
Cicer. pro Milone.

APosiopesis, quam Cicero reticentiam, non nulli interruptionem appellant, & ipsa ostendit affectus, vel iræ, vt Virgilius

Quos ego, sed motos præstat componere fluctus.

Vel solicitudinis, & quasi religionis, An huius, ille legis, quam Clodius à se inuentam gloriatur mentionem facere ausus esset, viuo Milone, ne dicam consule? de nostrum enim omnium, non audeo totum dicere.

Ethopæia vel mimisis.
Græc. Auc. ad Heren. affictio, & notatio.

ETHopæia est imitatio vitæ, ac morum alienorum, magnum quondam ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maximè sæpè autem ad permouendos; Cicero contra Rullum; Ineunt tandem magistratus tribuni plebis, concio tandem expectata P. Rulli, quod & princeps erat Agrariæ le-

legis, & trucu entius se gerebat, quam ceteri. Iam designatus, alio vult, alio vocis sono, alio incessu esse meditabatur; vestitu obsoletiore: corpore inculto, & horrido capillatior quam ante; barbaque maiore; vt oculis, & aspectu denunciare vim tribunitiam, & minitari Reip. videretur.

EMphasis est, cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur: vel, vt Cicero, definit: quæ plus ad intelligendum, quam dicitur, relinquit. Virgilius. *Auct. ad Heren. est significatio.*

Demissum lapsi per funem. *Æn. lib. 2.*

Idem de Cyclope.

Intuitque per antrum Immensum. *Æn. lib. 3.*

Vbi prodigiosam illam corporis magnitudinem è loci spatio intelligimus.

SVstentatio est figura, qua diù suspenduntur auditorum, animi, atque aliquid deinde in expectatum subiungitur, vt Verrem Cic. Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse, aut prædam aliquam? Deinde cum diu suspendisset iudicum animo, subiecit, quod multo esset improbius. Aliquando etiam cum expectationem alicuius rei grauissimæ orator concitauerit; ad aliquid, quod leue sit, aut nullo modo criminosam descendit. *ὑπομονὴ vel παράδοξον Act. 5.*

PRætermissio, vel præteritio est, cum dicimus nos præterire, aut non scire: aut nolle dicere, id quod tunc maximè, dicimus, Cicero in Rullum. Non queror diminutionem vectigalium: non flagitium huius iacturæ atque damni: prætermitto illa quæ nemo est, quin grauissimè, & verissime conqueri possit: nos *παράλειψις. vel ἐπιτροπὴ Græc. aut ad H. occupation. Orat. 2.*

H ca-

Hipothyposis. Aut ad He. est demonst. *De ora. 3.*

HYpotyposis, quam illustrem explanationem Cicero appellat, est proposita quædam forma rerum ita expressa verbis, vt cerni potius videatur, quam audiri: vel est rerum quasi gerantur, sub aspectum penè subiectio, vt actione in Verrem septima, Ipse inflammatus scelere, ac furore in forum venit. ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emicabat. Nec solum quæ facta sint, aut fiant, sed etiam, quæ futura sint, aut futura fuerint dicendo exprimimus. Mirè tractat hæc Cicero pro Milone, quæ facturus fuerit Clodius, si præturam inuasisset. Hæc translatio temporum, erit verecundior, si proponamus talia: Credite vos intueri; vt Cicero; Hæc, quæ non vidistis oculis, animi cernere potestis.

De ora. 4. *Aposiopesis.* *Æn. 1.* *Reticentia ostendit affectus ita vel solicitudinis.* *Cicer. pro Milone.*

APosiopesis, quam Cicero reticentiam, non nulli interruptionem appellant, & ipsa ostendit affectus, vel iræ, vt Virgilius

Quos ego, sed motos præstat componere fluctus.

Vel solicitudinis, & quasi religionis, An huius, ille legis, quam Clodius à se inuentam gloriatur mentionem facere ausus esset, viuo Milone, ne dicam consule? de nostrum enim omnium, non audeo totum dicere.

Ethopæia vel mimisis. *Græc. Auc. ad Heren. affictio, & notatio.*

EThopæia est imitatio vitæ, ac morum alienorum, magnum quondam ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maximè sæpè autem ad permouendos; Cicero contra Rullum; Ineunt tandem magistratus tribuni plebis, concio tandem expectata P. Rulli, quod & princeps erat Agrariæ

legis, & trucu entius se gerebat, quam ceteri. Iam designatus, alio vult, alio vocis sono, alio incessu esse meditabatur; vestitu obsoletiore: corpore inculto, & horrido capillatior quam ante; barbaque maiore; vt oculis, & aspectu denunciare vim tribunitiam, & minitari Reip. videretur.

EMphasis est, cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur: vel, vt Cicero, definit: quæ plus ad intelligendum, quam dicitur, relinquit. Virgilius. *Auct. ad Heren. est significatio.*

Demissum lapsi per funem. *Æn. lib. 2.*

Idem de Cyclope.

Intuitque per antrum Immensum. *Æn. lib. 3.*

Vbi prodigiosam illam corporis magnitudinem è loci spatio intelligimus.

SVstentatio est figura, qua diù suspenduntur auditorum animi, atque aliquid deinde in expectatum subiungitur, vt Verrem Cic. Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse, aut prædam aliquam? Deinde cum diu suspendisset iudicum animo, subiecit, quod multo esset improbius. Aliquando etiam cum expectationem alicuius rei grauissimæ orator concitauerit; ad aliquid, quod leue sit, aut nullo modo criminosam descendit. *ὑπομονὴ vel παράδοξον Act. 5.*

PRætermissio, vel præteritio est, cum dicimus nos præterire, aut non scire: aut nolle dicere, id quod tunc maximè, dicimus, Cicero in Rullum. Non queror diminutionem vectigalium: non flagitium huius iacturæ atque damni: prætermitto illa quæ nemo est, quin grauissimè, & verissime conqueri possit: nos *παράλειψις. vel ἐπιτροπὴ Græc. aut ad H. occupation. Orat. 2.*

non ſicarium, ſed, hoſtem ſacrorum religio-numque, non ſicarium, ſed crudeliſſimum carnificem ciuium ſociorumque in veſtrum iudicium adduximus.

Ἀπόρησις.

Dubitatio eſt, cum quærimus vnde incipiendum, vbi deſinendum, quid potiſſimum dicendum, an omninò dicendum ſit. Cicero pro Cluentio; Equidem, quod ad me attinet, quo me vertam, neſcio. Negem fuiſſe infamiam iudici? corrupti? & quæ ſequuntur. Eſt egregium tum ſubiectionis, tum huius figuræ exemplum apud Liuium in P. Scipionis ad milites concione. Apud vos quemadmodum loquar, nec conſilium, nec oratio ſuppeditat; quos ne quo nomine quidem appellare debeam, ſcio; ciues? qui à patria veſtra deſciuiſtis. An milites qui imperium aſpiciumque abripuiſti, ſacramenti religionem rupiſti, hoſtes? corpora, ora, veſtitum, habitum ciuium agnoſco: facta, dicta conſilia, animos hoſtium video.

Lib. 28.

Κοινωνία, vel Ἀνακοίνωσις.

Communicatio non procul abeſt à dubitatione, cum aut ipſos aduerſarios conſulimus Cic. Tu denique Labiene quid faceres tali in re ac tempore? cum ignauiæ ratio te in fugam atque in latebras impelleret: improbitas & furor L. Saturnini in Capitolium arceſſeret: conſules ad patriæ ſalutem ac libertatem vocarent: quam tandem auctoritatem, quam vocem, cuius lectam ſequi, cuius imperio parere potiſſimum velles? Aut cum iudicibus deliberamus, vt Cato: Si vos in eo loco eſſetis, quid aliud feciſſetis?

Pro Rab.

Pro-

Prolopopæia eſt perſonarum ficta inductio, vel grauiſſimum lumen augendi, hac & aduerſariorum, & noſtros cum alijs ſermones, & aliorum inter ſe credibiliter introducimus, & ſuadendo, obiurgando, quærendo, laudando, miſerando, perſonas idoneas damus, quin mortuos excitare in hoc genere dicendi conceſſum eſt turbes etiam, populique: vocem accipiunt: in quibus hoc modo mollior fit figura. Etenim ſi mecum patria, quæ mihi vita mea multo eſt carior, ſi cuncta Italia, ſi omnis reſpub. ſic loqueretur. M. Tulli quid agis? & quæ ſequuntur. Sed magna quædam vis eloquentiæ deſideratur. Falſa enim, & incredibilia natura neceſſe eſt, vt magis moueant, quia ſunt aut pro vanis accipiantur, quia vera non ſunt. Formas quoque fingimus ſæpè; vt famæ Virgilius: vt voluptatis ac virtutis (quemadmodum à Xenophonte traditur) Prodicus: vt multarum aliarum rerum Ouid.

Προσωποποιΐα. Orat. In Catil.

Magna vis eloquẽtia deſideratur in hac figura.

Æn.4.

Apoſtrophe eſt auerſus à iudice ſermo: mirè autem valet, ſiue aduerſarios inuadimus: Quid enim Tubero, tuus ille diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? Cuius latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Siue ad inuocationem aliquam conuertimur, Vos enim Albani tumuli atque luci. Siue ad inuidioſam implorationem, O leges Porciæ legeſque Semproniæ.

Ἀποστροφός. Auerſio Lat. Cicer. pro lig.

Hy-

legis, & trucu entius se gerebat, quam ceteri. Iam designatus, alio vult, alio vocis sono, alio incessu esse meditabatur; vestitu obsoletiore: corpore inculto, & horrido capillatior quam ante; barbaque maiore; vt oculis, & aspectu denunciare vim tribunitiam, & minitari Reip. videretur.

Emphasis est, cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur: vel, vt Cicero, definit: quæ plus ad intelligendum, quam dicitur, relinquit. Virgilius. *Auct. ad Heren. est significatio.*

Demissum lapsi per funem. *Æn. lib. 2.*

Idem de Cyclope.

Intuitque per antrum Immensum. *Æn. lib. 3.*

Vbi prodigiosam illam corporis magnitudinem è loci spatio intelligimus.

Sustentatio est figura, qua diù suspenduntur auditorum, animi, atque aliquid deinde in expectatum subiungitur, vt Verrem Cic. Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse, aut prædam aliquam? Deinde cum diu suspendisset iudicum animo, subiecit, quod multo esset improbius. Aliquando etiam cum expectationem alicuius rei grauissimæ orator concitauerit; ad aliquid, quod leue sit, aut nullo modo criminosam descendit. *ὑπομονὴ vel παράδοξον Act. 5.*

Prætermissio, vel præteritio est, cum dicimus nos præterire, aut non scire: aut nolle dicere, id quod tunc maximè, dicimus, Cicero in Rullum. Non queror diminutionem vectigalium: non flagitium huius iacturæ atque damni: prætermitto illa quæ nemo est, quin grauissimè, & verissime conqueri possit: nos *παράλειψις. vel ἐπιτροπὴ Græc. aut ad H. occupation. Orat. 2.*

caput, patrimonij publici, pulcherrimam populi Romani possessionem, subsidium annonæ, horreum belli: sub signo claustrisque Reip. positum vestigat seruare non potuisse eum denique nos agrum P. Rulio concessisse, qui ager ipse per se se, & Syllæ denominationi, & Gracchorum largitione restitisset: non dico, hoc solum in Reip. vectigal esse, quod amissis alijs remaneat, intermissis nunquam quiescat, in pace niteat, in bello non obsolescat militem sustentet, hostem non pertimescat; prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reseruo; de periculo salutis, ac libertate loquor. Et in alia oratione. Omitto iurisdictionem in libera ciuitate contra leges, senatusque consulta; cædes relinquens, libidines prætereo.

De prou. cons.

παῤῥησία. LIcentia est, cum apud eos, quos aut vereri, aut metuere debet orator, tamen aliquid pro iure suo dicit quod eos minimè offendat. Cicero pro Ligario: Vide, quam non reformidem: vide quanta lux liberalitatis, & sapientiæ tuæ mihi apud te dicenti oboriatur: quantum potero voce contendam, vt hoc populus Romanus exaudiat. Suscepto bello Cæsar, gesto etiam magna ex parte, nulla vi coactus, iudicio meo, ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumpta contra te.

Mimesis.

Act. 7. COncessio est, cum aliquid etiam iniquum videtur orator pati, atque concedere, vt qua deinde dicturus est, grauiora videantur Cicero in Verrem. Leuia sunt hæc in hoc reo crimina: metum virgarum Nauarchus nobilissimæ ciuitatis prætio redemit: humanum; alius, ne condem-

demonstretur, pecuniam dedit: vsitatum est: non vult pop. Ro. obsoletis criminibus accusari Verrem; noua postulat, inaudita desiderat; non de Prætore Siciliæ; sed de crudelissimo tyranno fieri in iudicium arbitratur.

INterruptio est breuis declinatio à proposito: nam longior illa digressio, quæ multis pars causa videtur, inter figuras numeranda non est. Virgilius. παρένθεσις.

Varre tuum nomen(superest modo mantua nobis.
Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ) Eclog. 9.
Cantantes sublimè ferent ad sidera Cygni.

Hæc breuior à re digressio plurimis fit modis, sed hoc exempli gratia sufficiat.

IRonia & à Quinctiliano, & à Cicerone inter sententiarum exornationes numeratur; differt autem ab illa, quæ tropus est, quod tropus breuior sit,& apertior; at in figura totius voluntatis fictio est Cicero pro Ligario. Nouum crimen C. Cæsar,& ante hunc diem inauditum propinquus meus ad te Q.Tubero detulit;Q.Ligarium in Africa fuisse; idque C.Pansa, præstanti vir ingenio, fretus fortasse ea familiaritate,quæ est ei tecum, ausus est confiteri,itaque quo me vertam, nescio paratus enim veneram, cum tu id neque per te visere,neque audire aliundè potuisses;vt ignoratione tua ad hominis miseri salutem abuterer. εἰρωνεία.

DIstributio, quæ ad sententiarum exornationes pertinent, est cum aliquid in partes plures tribuitur quarum vnicuique ratio, deinde sua subiungitur, vt Alexandro Macedoni, neque in deliberando consilium, neque in præ- μερισμός.

liando virtus, neque in beneficio benignitas deerat, nam cum aliqua res dubia accidisset apparebat sapientissimus, cum autem confligendum esset cum hostibus, fortissimus; cum vero præmium dignis tribuendum, liberalissimus.

PErmissio est, cum alicui rei vehementer confidimus, & ostendimus nos eam tradere atque concedere alicuius voluntati, hoc modo: Sed ego iam Iudices summum, ac legitimum meæ causæ ius omitto, vobis, quod æquissimum videatur, Vt constituatis, permitto; non enim vereor, quin etiam si nouum sit vobis instituendum, libenter id quod postulo, propter vtilitatem communis consuetudinis sequamini. Cic. in Catilinam. Quid expectes? proficiscere, nimium iam diuite Imperatorem illa tua Manliana castra desiderant. Et in eadem oratione: egredere cum importuna sceleratorum manu; conferte ad Manlium concita perditos ciues, secerne te à bonis, infer patriæ bellum, exultæ impio latrocinio.

Rutilius ex Hype. vide.

Orat. I.

DEprecatio, quam, vel obsecrationem, vel obtestationem alij appellant, est cum opem alicuius imploramus. Cicero pro Deiotaro; Quamobrem hoc nos primum metu C. Cæsar per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te vllam partem iracundiæ suspicemur, per dexteram te istam oro, quam Regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti; istam, inquam, dexteram non tam in bellis, & in prælijs, quam in promissis, & fido firmiorem.

Exe-

EXecratio est, qua malum alicui precamur Cicero pro Deiotaro. Dij te predant fugitiue; ita non modo nequam, & improbus, sed fatuus, & amens.

EPiphonema est rei narratæ, vel probatæ summa acclamatio, Virgilius.
Tanta molis erat Romanam condere gentem.

EXclamatio est, quæ conficit significationem doloris, aut indignationis alicuius *Æn. 1.* per hominis, aut rei cuiuspiam compellationem; Cic. in Antonium: O miserum me! consumptis enim lacrymis, infixus tamen pectori hæret dolor. Et in eundem; O ciuem natum Reip. memorem sui nominis, imitatoremque maiorum, loquitur autem de D. Bruto. Et paulo post in eadem orat. O admirabilem impudentiam: audaciam, temeritatem. Idem contra Rullus: O perturbatam rationem, ò libidinem refrenandam, ò consilia dissoluta atque perdita. Et in Catilinam. O tempora, ò mores. Senatus hoc intelligit, Consul videt, hic tamen viuit. *Phil. 2.* *Phil. 3.*

SVnt & illa iucunda, & ad commendationem cum varietate, tum etiam ipsa natura plurimum valent, quæ simplicem quandam, & non præparatam ostendunt orationem. Quæ quoniam nullum habent. Latino sermone nomen, breuiter in hoc loco expliabuntur. In primis quasi penitentia ducti, vt Cicero pro Cęlio. Sed quid ego ita grauem personam induxit? introduxerat autem Appium illum cæcum qui pacem Pyrrhi quondam diremerat, cum muliere suæ

familiæ parum pudica grauius expostulantem. Et quibus vtimur vulgo Imprudens incidi. Vel cum quærimus, quid dicamus, Quid reliquum est? & Nunquid omisi? Et cum aliqua velut ignoramus. *Lib. 9. c. 3.* Cicero in Verrem: Sed earum rerum artificem quem? quem nam? rectè admones. Polycletum esse dicebant. Et cum deponimus apud memoriam auditoribus aliqua, & reposcimus, quæ deposuerimus. Hæc omnia dant orationi varios velut vultus. Gaudent enim res varietate, & sicut oculi diuersarum aspectu rerum magis detinentur, ita semper animi præstant aliquid, in quod se velut nouum conuertant.

HÆc de tropis, & ornamentis cum verborum tum sententiarum dicta sint. In quorum numero, nominibus, vi, & natura explicanda, vsque adeò dissentiunt auctores, vel Græci, vel Latini, vt non modo inter se dissentiant, seu quod maius est, Cicero, qui vt ornatissimus in dicendo, sic in præcipiendo fuit diligentissimus ipse sibi discrepet; nam, vt Quinctilianus animaduertit, multas figuras in tertio de Oratore libro posuit, quas in oratore postea scripto, quoniam de illis mentionem non fecit, videtur repudiasse: quasdam posuit iter verborum exornationes, *Lib. 9. c. 3.* quæ sententiarum sunt lumina. Quædam ne figuræ quidem sunt. Non tamen est, cur quisquam, vel illum, vel alios auctores hac de causa temerè reprehendat. Et enim quæ de tropis, & figuris præcipi possunt, valdè minuta sunt, exilia, ideòque non multum interest, hoc ne, an illo modo sententias. Quam ego caulam fuisse puto, cur idem Cicero strictum semper, & cur similias attigerit, & nullis nec definitioni-

tionibus explicatas, nec exemplis illustratas, quasi per transitum ostenderit, Iam numerus illarum nec fuit olim certus, nec vero vnquam esse poterit, cuius rei duas ego reperio causas. Altera est, quod nouæ figuræ, Quinctiliano etiam auctore, fieri adhuc, & excogitari possunt. Altera, quod tam verborum, quam sententiarum figuræ non in formas quarum certus, sed in partes, & quasi membra, quorum infinitior est numerus, distribuuntur, quod optimè vidit Cicero: in Topicis enim cum aliud diuisionem, aliud partitionem esse docuisset: dixissetque, non esse vitiosum in partitione, si partem aliquam prætermittas, quod idem in diuisionem vitiosum est; sic deinde causam eius rei addit. Formarum enim certus est numerus, quæ cuique generi subijciantur: partum distributio sæpè est infinitior, tamquam riuorum à fonte deductio, itaque in oratorijs artibus, quæstionis genere proposito quod eius forma sint subiungitur absolutè at, cum de ornamentis verborum sententiarumque præcipitur quæ vocatur [*Scimata*] non sit idem, res enim est infinitior, hanc esse causam puto, cur omnis hæc de tropis & figuris disputatio, non solum dubia, & incerta: sed controuersia etiam plenaque dissensionis semper fuerit, in qua ego quod similimum veri visum est, sum secutus. *Aß.6.*

De collocatione. Cap. XXXI.

SEquitur collocatio, quæ erit optima, si vincti orationem efficiet si cohærentem, si leuem, si æquabiliter fluentem. In ea necessaria sunt ordo, & iunctura: primum igitur de ordine. Sed illud prius dicam studiosis dicendi in primis esse necessaria ea, quæ deinceps de ordine iuncturaque tradentur, valde enim conducunt ad formandum stilum, qui dicendi perfectior est, & magister.

De Ordine. Cap. XXXII.

Quin. li. 9. cap. 4. *Oratio non debet decrescere.* *Phil. 2.* ORdini obseruatio est, in verbis singulis, & contextis: in singulis cauendum est, ne decrescat oratio, & fortiori subiungatur aliquid infirmus vt sacrilego fur, aut latroni petulant. Augeri enim debent sententiæ, & insurgere, vt optimè Cic. Tu, inquit istis paucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate: aliud .n. alio maius superuenit: at si cępisset a toto corpore; non bene ad latera, faucesque descenderet. Est, & alius naturalis ordo, vt diem ac noctem, ortum & occasum dicas potius quam retrorsum. Quædam ordine permutatio fiunt superuacua, vt fratres gemini: nam si præcesserint gemini fratres addere non est necesse. *Verba sensum claudere optimum est. Act. 4.* Verbo sensum claudere, si compositio patiatur, longè optimum est Cicero in

Ver-

Verrem: Itaque ille M. Cato sapiens, cellam penaria Reipub. nostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliam nominauit. At si id asperum erit, decori potius orationis erit consulendum, vt fit apud summos Græcos, Latinosque oratores frequentissimè; Cicero in actiones eadem: Nam cum omnium sociorum, prouinciarum rationem diligenter habere debitis, tum præcipuè Siciliæ, Iudices, plurimis, iustissimisque de causis. In oratione non sunt ad pedes verba dimensa, vt in carmine, ideoque ex loco transferuntur in locum, quo maximè congruunt, sicut in rudium structura saxorum fieri consueuit.

In oratione non sunt ad pedes verba dimensa.

De iunctura. *Cap.* XXXIII.

IVnctura vero vt concinna, & elegans sit, assequemur, si verba extrema cum consequentibus primis ita iungemus: vt ne ve asperè concurrant, ne ve vastius deducantur. Asperum concursum efficiunt consonantes illæ, quæ sunt asperiores, Vt, S. vltima cum X. proxima, vt exercitus Xerxis: quarum tristior etiam, si bina collidantur, stridor est: vt, Ars studiorum Rex Xerxes. Hiulcam vero redit orationem vocalium concursus. Pessimè longæ quæ easdem inter se litteras committunt, sonabunt, vt, Viro optimo obtemperare. Præcipuus tamen erit hiatus earum, quæ cauo, aut patulo maximè ore proferuntur, vt, Sensu humanitatis. E, plenior littera est, I, angustior ideoque obscurius in his vitium. Minus

De orat. 3.
Quæ consonantes asperum efficiant.
Quin. li. 9. cap. 4.
Quæ vocales pessimè concurrant.

Concursus vocalium non est nimis timide vitandus.

Isocrates, & eius discipuli reprehēduntur, quod tantoperè vocalium concursum fugerint.

In Orat.

In apologia Socratis.

Quin li. 9. cap. 4.

nus peccabit, qui longis breues subijciet: & adhuc, qui proponet longæ breuem. Non tamen id, vt crimen ingens, expauescendum est. In quo nescias negligentiane, an sollicitudo sit peior: necesse enim est, vt hic metus impetum dicendi retardet, & ab his, quæ potiora sunt, auertat. Quare, vt negligentis est oratoris hiulca subinde oratione vti: ita humilis est animi atque demissi vbique hoc perhorrescere. In quo merito quidam Isocratem, & eius discipulos, atque præcipuè Theopompum reprehendunt: quod eas litteras tantoperè fugerint. At Plato in populi etiam oratione crebam habet vocalium concursionem. Cicero certè, & Demosthenes modicè respexerunt ad hanc partem, nam hiulca nonnumquam etiam debent, faciuntque ampliora quædam habet ille enim tanquam hiatus, & concursus vocalium molle quiddam, quod indicet non ingratam negligentiam, de re homines magis, quam de verbis laborantis. Itaque ille in oratione pro Marcello sic ait. Dolebam enim P. C. ac vehementer angebar, cum viderem virum talem qui eadem causa, in qua ego fuissem: non in eadem essem fortuna; nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam: versari me in vestro veteri curriculo: illo æmulo atque imitorem studiorum, ac laborum meorum, quasi quodam socio à me, & comite distracto. Vnde apertè intelligimus crebram, & nimiam vocalium conuersionem esse quidem vitandam, modicam vero, & quæ in loco sit, non esse reprehendendam. Videndum etiam est, ne syllabæ verbi prioris vltimæ, sint primæ, sequentis, quod Ciceroni in epistolis excidit:

Q. l. 9. c. 4.

Syllabæ verbi prioris vltimæ non sint primæ verbi sequentis.

Res

Res mihi inuisæ sunt. Brute. Et in carmine. O fortunatam natam me consule Romam. Etiam monosyllaba, si multa sint, malè continuabuntur, Breuium præterea verborum, ac nominum vitanda continuatio est: nec compositio minuta sit atque concisa; & ex diuerso, longorum; afferant enim tarditatem. Illam quoque vitia sunt, & si cadentia similiter, & similiter desinentia, & eodem modo declinata multa coniungantur. Nec verba quidem verbis, aut nomina nominibus, similiaque his continuari debent: cum virtutes etiam ipsæ tædium pariant, nisi gratia varietatis adiutæ, Illud postremo addamus, hanc orationis quasi structuram, quæ ordine iuncturaque constat, maximam quidem desiderare diligentiam; ea lege tamen: ne fiat operosè, nam esset cum infinitus, tum puerilis labor: stylus enim exercitatus efficit facilem viam hanc componendi: nam, vt in legendo oculus, sic animis in dicendo, prospicit, quid sequatur, ne inconditis verbis, & malè coagmentatis offendantur aures, quarum est iudicium superbissimum.

Monosyllaba multa non sunt continuanda.

Verborum breuium, & longorum vitanda est continuatio.

Nec verba verbis nec nomina nominibus continuari debent.

Cic. in ora. Aurium iudicium est superbissimum.

De modo, & forma verborum. Cap. XXXIV.

NOn est ex multis res vna quæ magis oratorem ab imperito dicendi, ignaroque distinguat quam quod ille rudis inconditè fundit; quantum potest, & id, quod dicit, spiritu non arte determinat: orator autem sic illigat sententiam verbis, vt nihil inane; nihil in con di-

Arist. li. 3. Rhe. cap. 8. de orat. 3. Quin. li. 6. cap. 8.

ditum; nihil curuum; nihil claudicans, nihil in oratione sit redundans, hoc oratorio fit numero, qui aptam, & concinnam, & suauem efficit orationem. Breuiter igitur origo, deinde causam, post natura, tum ad extremum vsus ipse explicetur orat. aptæ, ac numerosæ.

De oratione Orationis numerosæ.
Cap. XXXV.

Arist.3. Rhet.ca.8. In orat. Quin.li.9. cap.6.
Thrasymachus numerosæ rationis inuentor fuit quem ponit. Qu. inter scriptores artis. Rhe.li.9. cap.1.

PRinceps inueniendi aptam verborum, & numerosam conclusionem fuit Thrasymachus: cuius omnia nimis etiam erant scripta numerosè. Isocrates autem ita scienter, moderatèque rem totam temperauit: vt mihi existimarint illum huius concinnitatis auctorem, & principem extitisse. Vbi vero hæc formandæ orationis ratio cognita, & inuenta est, sic omnibus placuit oratoribus; vt Aristoteles, quo nemo nec doctior, nec acutior, nec in rebus, vel inueniendis, vel iudicandi acrior vnquam fuit, versum in oratione vetet esse, numerum iubeat. Eius auditor Cheodoctes in primis, vt Aristoteles sæpe significat, politus, scriptos, atque artifex hoc idem, & sentit, & præcipit. Theophrastus vero iisdem ne rebus etiam accuratius. Romam, Ciceronis ferè tempore agnouerunt, cum iam anni prop. quadrigenti essent, apud Græcos cum hoc probaretur. Vsque adeo autem hanc orationis conformandæ rationem ipse Cicero probauit, vt non solum eius hoc modo faciendæ, & ornandæ, summus ipse artifex

fue-

fuerit, sed diligentissimè etiam de tota ea re præceperit.

Cur numerosa oratio inuenta sit.
Cap. XXXVI.

QVoniam igitur habemus aptæ orationis eos principes, auctoresque, quos diximus, & origo inuenta est: causa quæratur, quæ facilis, & aperta est. Aures enim, vel animus potius, aurium nuntio, naturalem quandam in se continet vocum omnium dimensionem, itaque & longiora, & breuiora iudicat; & perfecta, ac moderato semper expectat: mutila sentit quædam, & quasi decurtata, quibus, tanquam debito fraudetur, offenditur; productiora alia, & quasi immoderatius excurrentia, quæ magis etiam aspernantur aures, Cum igitur fortuito sæpe, vt fit, aliquid conclusè aptèque initio diceretur: animos hominum, auresque pellebat, vt intelligi posset id; quod casus effudisset, cecidisse iucunde: tunc notatum genus est: notatio autem & animaduersio peperit artem. Itaque, vt poetica; versus inuentus est terminationem aurium, obseruatione prudentium: sic oratione animaduersum est multo illud quidem serius: sed eadem natura admonente, esse quosdam certos cursus, conclusionesque verborum; itaque cum ea, quæ apte, concluseque diceretur, magnopere auditores tenerent; ob eam causam apte; numeroseque dicendi præcepto quoque sunt inuenta de quorum natura, vl disserere possimus, necesse est,

In orat.

Animus naturalem quandam continet in se vocũ omnium mensionẽ.

Notatio, & animaduersio peperit autem numerosa orationis.

est, vt de incisis, membris, & periodo prius dicamus.

De incisis membris, & periodis. *Cap.* XXXVII.

Incisa Græci. δ'ἐπισιςάρὰ membra ἐπιφώνημα vocant. Ar. 5. Rhe. cap. 9. Cic. de or. Qu lib. 9. ca. 4. In Corn. quæ non extat.

INcisum est sensus non expleto numero conclusus: plerisque pars membri. Tale est quo Cicero vtitur, Domus tibi deerat? at habeas? Pecunia superabat? at egebas: vbi incisa sunt quatuor. Fiunt, & singulis verbis incisa vt, Diximus, testes dare volumus, Incisum est, diximus: Membrum autem est sensu numeris conclusus, sed à toto corpore abruptus, & per se nihil efficiens, vt, O callidos homines? O rem excogitatam; O ingenia metuenda? quem quæso nostrum fefellit, id vos ita esse facturos? O callidos homines: perfectum est, remotum à carceribus vim non habet vt per se manus, & pes, & caput: & ò rem excogitatam: ò ingenia metuenda. Quando ergo incipit corpus esse? cum veniet extrema conclusio: Quem quæso nostrùm fefelit, id vos ita esse facturos? Periodum Cicero, tum ambitum, tum circuitum, tum comprehensionem, aut continuationem, aut circumscriptionem dicit. Contemperetur autem membris omnibus paulo longior circuitus: tamen aliud est cæsim, & membratim, aliud circumscriptè dicere, circumscriptio enim est, cum ab initio ad finem vsque quasi in orbem inclusa fertur oratio, donec consistat in singulis perfectis, absolutisque sententijs. Cicero pro lege Man.

In Orat. Periodum multis nominibus appellat Cic. Arist. 3. Rhet. ca. 4.

Quam-

Quamquam mihi semper frequens conspectus vester multo iucundissimus ? hic autem locus ad agendum aptissimus, ad dicendum ornatissimus, est visus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui optimo cuique semper maximè patuit, non mea me voluntas, sed meæ vitæ rationes ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt, Membratim vero dicimus, cum in singulis membris liberior insistit oratio. Cicero pro Milone. Itaque quando illius postea sicca illa, quam à Catilina acceperat, conquieuit? hæc intenta nobis est: huius ego vos obijci pro me non sum passus: hæc insidiata Pompeio est: hæc istam Apopiam viam, monumentum sui nominis, nec Papirij cruentauit. Incisim vero dicimus cum in singulis incisis oratio, Cic. in Catilinam. Tenentur litteræ, signa, manus, denique vniuscuiusque confessio. Quo modo autem cum in incisis membris, tum in circuitu numerus sit adhibendus, paullo post dicetur. Sed, quia nullus, extra poeticos, numerus esse potest; pedes quibus, & poema fit, & oratio numerosa temperatur, ponamus: mox enim intelligetur inter versum, & orationem numerosam per magnum esse discrimen.

Quid sit membratim dicere.

Quid sit incisim dicere.

Cic. in Catil. 4. Ora.

Eiusdem pedibus poema, & oratio numerosa temperantur.

De pedibus. Cap. XXXVIII.

Pedes, qui duas habent syllabas numero sunt quatuor, Spondeus, Pyrrichius, Choreus, & Iambus: Spondeus est è longis duabus. Vt, dicunt, mores illi contrarius est Pyrrichius: vt, nouus, tulit, Choreus est è lon-

Q. li. 9. c. 4. Duarum syllabarũ pedes sunt quatuor,

Trium syllabarũ pedes sunt octo.

longo, & breui, vt scribit semper Huic Iambus est contrarius, vt legunt, reos. Trium vero syllabarum pedes sunt octo. Molossus ex tribus longis, vt dicendi, conseruant, Trochæus, quem Tribrachym alij appellant, è tribus breuibus, vt facimus, Dactylus ex longa, & duabus breuibus, vt littora, Anapæstus ex duabus breuibus, & longa, vt pietas, peragunt, Bacchius ex breui, & duabus longis, vt amores. Antibacchius ex duabus longis, & breui, vt audisset. Craticus, quem alij Amphimacrum vocant, ex longa, breui, & longa, vt possident. Amphibrachys ex breui, longa, & breui, vt petebat, Cicero ex alijs pedibus tres tantum ponit, nec tamen ipse dissimulat, quibusdam numerus videri, non pedes, nec immerito, quidquid enim supra tres syllabas habet id ex pluribus est pedibus. Pæonas duos, & Dochimum, quibus, & nos erimus contenti. Est igitur Pæon primus ex longa, & tribus breuibus, vt, aspicite Pæon vltimus ex tribus breuibus vltima longa, vt facilitas. Dochimus vero ex Bacchio constat, & Iambo, vt perhorresceret.

In Orat.

De numero oratorio. *Cap.* XXXIX.

Arist. 2. Rhet. ca. 9. Cic. in ora. Qu. lib. 9. cap. 4.

Numerus oratorius grac. est Rythmos.

QVid intersit inter oratorium numerum atque poeticum, itemque inter orationem, & poema, diligenter nunc attendendum est Numerum oratorium Græci Rythmum, poeticum Metrum vocant, quod etiam si constat vtrunque pedibus, habet tamen non simplicem differentiam: nam rythmi spatio temporum constat:

stat: pedes etiam ordine. In rythmo enim nihil refert, dactylus ne sit, an anapæstus, cum eodem temporum spatio vterque constet; in versu pro dactylo poni non potest anapæstus est, & illud discrimen, quod metri semper idem est cursus, Vt in heroico carmine: dactyli, & spondei, in oratione alius atque alius numerus est adhibendus: ita vt nullius sit, qui non aliquo loco adhiberi possit. Ex his facile est intelligere, quam multum inter orationem numerosam, & poema intersit: versus certis legibus adstrictus est, vt nihil fiat, extra præscriptum, at in oratione nihil est certum, nisi, vt aptè verbis comprehendatur sententia, itaque omnis nec claudicans, nec quasi fluctuans, & æqualiter, constanterque ingrediens, numerosa habetur oratio, atque id in dicendo numerosum putatur, non quod constat totum è numeris, sed quod ad numeros proximè accedit. Quo etiam difficilius est oratione vti, quam versibus quod in illis certa quædam, & definita lex est, quàm sequi sit necesse, in dicendo autem nihil est propositum, nisi aut ne immoderata, aut angusta, aut ne dissoluta, aut fluens sit oratio, in quo illud est, vel maximum, quod versus in oratione si efficitur coniunctione verborum vitium est, & quidem graue, ac longa animi prouisione fugiendum: & tamen eam coniunctionem sicuti versum, numerosè cadere, & quadrare, & perficere volumus, quod quomodo faciendum sit, deinceps explicemus.

Rythmi constat spatio temporum pedes etiam ordine.

Multum interest inter poema, & orationem numerosam.

Difficilius est in orat. numerosè vti, quàm versu.

Versus in oratione si efficitur vitium est.

In quo parte ambitus debeat inesse numerus. Cap. XL.

Arist.3. Rhet.ca.9. Cicero in orat. Quin. li.9. cap. 4.

Tota periodus numerosa esse debet.

EST igitur intelligendum, in toto verborum ambitu numeros tenendos esse. Falluntur enim qui censent, cadere tantum numerosè oportere, terminarique sententiam, & si enim id maximè decet; quoniam aures semper extremum expectant in eoque acquiescunt: ad hunc exitum tamen à principio ferri debet verborum illa comprehensio: & tota à capite ita fluere, vt ad extremum veniens pia consistat, Cum autem omnes in oratione sunt quasi permisti, & confusi pedes: (nec enim effugere posset orator animaduersionem si semper eisdem vteretur) qui numeri & ad principium, & ad medium, & ad extremum periodi sint magis accommodati explicandum est.

Ari.3. c.8. Cic. in or. Quin. li.9. cap.4.

De initio periodi. Cap. XLI.

Clausula maximè concinni. tatem desiderant.

Proximam clausulis diligentiā initia postulant.

CLausulis diligentius, quam cetera omnia, seruandas esset, inter omnes conuenit: quod in his maximè profectio, atque absolutio iudicatur, proximam autem clausulis diligentiam initia postulant: nam, & ad hæc intentus est auditor, optimè ad hæc nascuntur à proceris numeris, ac liberis maximè dactylo quem heroum vocat Aristoteles, & pæone priore, quem idem auctor, vt optimum probat. Cicero mollissimum quidem numerum eundemque amplissimum esse fatetur, sed Creticum antepo-

nit,

nit, Anapæstus etiam qui dactylo est spatio par, ordine contrarius, rectè orationem incipit. Cicero pro lege Manilia. Quamquam mihi semper frequens conspectus vester: Exorsus est a spondeo, Anapæsto, & cretico: Et in eadem oratione. Testis est Italia, à cretico, &, Ita tantum bellum: ab anapæsto & spondeo: &, Qui Siciliam adijt à pæone, priore. Initia versuum initijs orationis non conueniunt, & si Titius Liuius ab hexametri exordio cæpit. Facturus ne operæ pretium sim. Dochimus quouis loco aptus est, dum semel ponatur: literatus, aut continuatus numerum apertum, & nimis insignem facit. Cicero de lege Agraria; Est illud amplissimum, quod paulo ante commemoram, Quirites, Vbi à spondeo, & dochimo ducitur initum.

Rhe. 3. c. 8. Cic. in or.

De fine periodi. Cap. XLII.

Qui pedes in extremo circuitu sint seruandi.

IN extremo autem cuircuitu duo, aut tres sunt ferè seruandi, & notandi pedes: quos aut Choreos, aut spondeos, aut alternos esse oportebit. Asia geminatum choreum, qui Dichoreus vocatur, maxime secuta est: cadit autem ille præclare; sed in orationis numero nihil est tam vitiosum, quam si semper est idem. Spondeus est in clausulus firmus, & stabilis, quo plurimum est vsus Demosthenes. Pæona alterum orationi cadenti aptissimum putat Aristoteles, quem Cicero, non reijcit, sed aptionem eo loco iudicat creticum: qui siue geminetur, siue spondeum

Cic. in ora. Quin. li. 9. cap. 4. Nihil tam vitiosum est in oratione numerosa quam si semper est idem Aris. paona vltimum Ci. creticum

aptissimum iudicat in clausulis.

præcedat, multum decoris habet in clausulis Cicero pro Marc. Pristino more dicendi: creticus est geminatus, & spondeus, & Conseruatam, ac restitutam puto: spondeus, & duo cretici. Et, Nec vlla vnquam ætas de tuis laudibus conticescet: duo cretici, & dichoreus.

Crassus optimè sibi iungatur. Creticus in clausulis. Dochimus in clausulis stabilis est & seuerus. Phil. 2. pro Mil.

Nihil habet nec fortuna tua maius, quam vt possis nec natura tua melius: quam vt velis conseruare quam plurimos. Duo item cretici: optimè etiam est sibi iunctus anapæstus. Nam vbi libido dominatur, innocentiæ leue præsidium est: nam synalœphe facit, vti vltimæ syllabæ pro vna sonent. Est & dochimus: stabilis in clausulis, & seuerus. Cicero in Antonium: Te miror Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere. Sed tuas Cn. Pompei, (& enim iam appello ea voce, vt me audire possit) tuas inquam suspiciones perhorrescimus; Quia postrema syllaba breuis an longa sit ne in versus quidem refert. Multæ sunt

Lib. 9. c. 4. Clausula versus non conueniunt clausulis orationis. Phil. 3.

aliæ causulæ, quæ numerosè, & iucundè canunt, quas diligentissimè ostendit Quinctilianus. Et eam intelligendum est clausulas versuum ferè non conuenire clausulus orationis, quod Bruto excidit: quamquam sciunt placuisset Catoni: & vitandum esse, ne plurium syllabarum verbis vtamur sæpè in fine: quod etiam in carminibus est permolle. Non desunt enim qui Ciceronem vituperant in his: Familiaris cœperat esse balneatori. Et pro Cælio. Non minus dura Archipiratæ. Nec illud quidem prætereundum est clausulas maximè apparere, & intelligi; quod aures continuam vocem secutæ, ductæque velut prono decurrentis

Cur clausulæ sint varianda.

orationis flumine, tum magis iudicent, cum il-

le im-

le impetus flectit, & intuendi tempus dedit. Variandæ sunt igitur, ne aut animorum iudicio repudientur, aut aurium facietate. Hoc viciſſitudines numerorum efficient: qui præſtabant, vt neque ij ſatientur, qui audient: faſtidio ſimilitudines; nec orator, id quod faciet, opera dedita facere videatur.

De media periodo. Cap. XLIII.

CVm verborum comprehenſio à principio ferri debeat, & tota à capite ita fluere, vt ad extremum veniens ipſa conſiſtat, dicendum eſt nunc, qui maximè cadant in orationem aptam numeri: & Ariſtoteles quidem ſpondeum numerum grandiorem iudicat, quàm deſideret ſoluta oratio: iambum autem nimis è vulgari eſſe ſermone; ita neque humilem & abiectam orationem: nec nimis altam, & exaggeratam probat: plenam tamen eam vult eſſe grauitatis: vt eos, qui audient, ad maiorem admirationem poſſit traducere. Trochæum autem, quem alij tribachym appellant, ab oratione ſegregat, quia contractio & breuitas dignitatem non habent ita pæona probat, quem orationi, vel orienti, vel mediæ, vel cadenti aptiſſimum indicat. Cicero autem ſentit omnes in oratione eſſe permiſtos, & quaſi confuſos pedes, nec enim effugere poſſet animaduerſionem orator: ſi ſemper iiſdem vteretur: Cum igitur, vt ſupra etiam dictum eſt, permiſta, & temperata numeris, nec diſſoluta; nec tota numeroſa oratio eſſe debeat pæone ma-

In orat. Quin. li 9. cap. 3. Lib. 3. Rhet. ca. 8. Quos numeros ab oratione ſegreget, quos maximè probet Ariſt.

Cic. ſentit omnes in oratione eſſe permiſtos numeros.

In humili oratione iambus in ampli. paon in vtraque dactylus est frequentissimus.

maximè, quoniam optimus auctor ita censet, sed etiam reliquis numeris, quos ille præterit, temperanda est. In his, quæ demisso, atque humili sermone dicentur, iambus erit frequentissimus, pæon in amplioribus, in vtroque dactylus: ita varia, & perpetua oratione hi sunt inter se miscendi, & temperandi: sic minimè animaduerteretur delectationis aucupium, & quadrandæ orationis industria. Nec vero nimius is cursus numerorum esse debet id enim in dicendo numerosum putatur, non quod totum constare numeris, sed quod ad numeros proximè accedit; nullus enim pes est; qui non aliquando veniat in orationem: miscendi ergo sunt, curandumque vt sint plures, qui placeant, & circumfusi bonis deteriores lateant.

Dochim. quouis loco agitur dummodo non iteratur.

Dochimus quouis loco est aptus, dummodo non iteretur. Plurimum etiam venustatis habet Creticus. Cicero pro Mar. Nullius est tantum flumen ingenij, nullam dicendi, aut scribendi, tanta vis, tantaque copia, quæ non dicam exornare sed enarrare, C. Cæsar, res tuas gestas possit; tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tua, nullam in his laudem esse ampliorem, quam eam quam hodierno die consequutus es: In hac periodo sint quidem alij pedes, sed qui eam iucundissimam efficiunt sunt cretici, dochimus, pæon, dactyli, & spondei,

De

De his, quæ suapte natura numerosa sunt.
Cap. XLIV.

ALiquando suapte natura numerosa sunt, quæ dicuntur, etiam si nihil factum est industria, cum enim sunt casus in exitu simile, aut paribus paria referuntur, quasi sua sponte concinnitatem habet oratio; vt in illa Ciceronis pro Milone. Est enim iudices hæc non scripta, sed nata lex quam non dicimus, accepimus, legimus: verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus. Hæc enim talia sunt, vt quia referuntur ad ea, ad quæ debent referri intelligamus, non quæsitum esse numerum sed sequutum. Quod fit item referendis contrarijs. In hoc genere Cic. frequens ex vt illa sunt 4. Act. conferre hanc pacem cum illo bello: huius Prætoris aduentum cum illius: Imperatoris victoria; huius cohortem impuram cum illius exercitu inuicto, huius libidines cum illius continentia: ab illo qui cæpit, conditas, ab hoc qui constituras, accepit captas dicetis Syracusas, quæ sunt venustissima. Semper enim hæc quæ a Græcis anticheta nominari supra diximus cum de figuris ageremus, numerum oratorium necessitate ipsa efficiunt, & cum sine industria.

Cum paria paribus deferuntur, aut casus in exitu suo similes oratio sua sponte numerosa efficitur.

Arist. 3. Rhetic. 7.

In orat.

Q. l. 9. c. 4.

Cum contraria referuntur numerus sponte sequitur.

Q. l. 9. c. 4.

4. Act. in Ver.

Quæ vitia vitanda sint in hac re.

Quæ vitia sint vitanda in oratione numerosa.
Cap. XLV.

HÆc tamen vitia in tota hac re diligentissimè sunt vitanda. In primis ne aperta verba traijciantur, quo melius, aut cadat, aut voluatur oratio; deinde, ne inania quædam verba, quasi complementa numerorum, inculcentur; tertio, ne minutis numeris concidatur, infringaturque sententia, sed verba iam probata, & electa concinnè coagmententur; nam vel dura, inter se commista, potiora sunt inutilibus. Multa sunt autem, quæ, ijs vitijs declinatis, numerosè componendi laborem minuant: sunt enim multæ figuræ, quibus casus, & numeri possint variari: sunt multa etiam, quæ idem valent atque significant, ex quibus exercitati facilè illud eligunt, quod institutæ verborum comprehensioni maximè quadrat.

Multa minuunt laborem componendi numerosè.

De magnitudine ambitus.
Cap. XLVI.

HAbet autem periodus membra minimum duo, sæpe etiam, & tria. Cicero pro lege Man. Nam cum antea per ætatem nondum huius auctoritatem loci contingere auderem: statueremque nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria afferri oportere; omne meum tempus amicorum temporibus transmitter dum putaui. Cicero eum ambitum mediocritatem habere ait, qui quatuor ferè mem. bris constat; nam & aures implet, & nec breuior

Periodus habet membra minimum duo sæpè tria
Cic. in ora.
Q. li 9. c. 4.
Ambitus mediocris quatuor ferè membris constat.

uior eſt, quam ſatis ſit, nec longior, vult autem; vt è quatuor, quaſi hexametrorum verſuum inſtar quod ſit, conſtet ferè plena comprehenſio, eius generis eſt illud pro Milone. Ego cum tribunus plebis, republica oppreſſa, me Senatui dediſſem, quem extinctum acceperam; equitibus Romanis, quorum vires erant debiles; bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abiecerant: mihi vnquam bonorum præſidium defuturum putarem? Debet autem periodus ſenſum concludere: ſit etiam aperta, vt intelligi, & non immodica, vt memoria contineri poſſit.

Q.li.9.c.4.

Quid præſtare debeat periodus.

De numero, qui eſt in membris, & cuiuſmodi ea eſſe debeant. Cap. XLVII.

Cic. in or.
Q.li.9.c.4.

QVid ſit membrum, quid inciſum, quid ambitus antea dictum eſt illud etiam eſt explicatum; aliud eſſe circumſcriptè, aliud membratim dicere: illic enim circumſcribitur verborum comprehenſio, donec in clauſula ſemel conſiſtat, hic in ſingulis membris oratio inſiſtit. Quod in pronunciando magnoperè reficit ſpiritum: vnde fit, vt oratio quam membris carpimus, longior multo eſſe poſſit, quam ea, quæ conſtat circuitu, ita vt aliquando ad quindecim, aliquando ad viginti membra excurrat: cuiuſmodi eſt locus ille elegantiſſimus in oratione Ciceronis pro Milone. Occidi, non Sp. Melium, qui an non leuanda, iacturiſque rei familiaris, quia nimis amplecti plebem videbatur, in ſuſpicionem incidit regni appetendi

Oratio quæ membris conſtat, valdè reficit ſpiritum.

non

non Tib. Gracchum, & quæ sequuntur. Nihil autem tam debet esse numerosum, quam hoc quod minimè apparet: sed non tam apertè & palam in incisionibus, & membris numerus est adhibendus: quam apertè, & palam in ambitu adhibetur.

In quo scribendi genere circumscripto, in quo sit membratim dicendum.
Cap. XLVIII.

In epidictico genere nomina sunt circumscripta dicenda. Arist. 3. Rhe. c. 11. Q. l. 3. c. 4. In veris causis nec assumenda est omnino numerosa oratione nec omnino repudianda. In amplificanda re numerosè

IN historia, laudationibus; totoque eo genere, quod Græci epidicon nominant, quod quasi ad inspiciendum delectationis caussa comparatum sit, omnia Isocrateo, Theopompeoque more illa circumscriptione, & ambitu dicenda sunt: vt tanquam in orbe inclusa currat oratio; itaque postea quam est cognita hæc, vel circumscriptio, vel comprehensio; nemo, qui aliquo esset in numero, scripsit orationem eius generis, quod esset ad delectationem comparatum, remotumque à iudicijs forensique certamine; quin redigeret omnes in quadium, numerumque sententias genus autem hoc orationis, nec totum assumendum est ad contentiones, & causas veras, nec omnino repudiandum, si enim semper vtare, cum facietatem afferi, tum quale sit, ab imperitis etiam cognoscitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum sensum acturis, tollit funditus veritatem, & fidem. Sed quoniam adhibenda nonnunquam est: primum videndum erit quo loco, deinde quamdium retinenda sit; tum quot modis commutanda. Adhibenda est igitur numerosa ora-

oratio: si aut laudandum est aliquid ornatius, vt Cic. in accusationis secundo de Siciliæ laude dixit: aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat quam doloris, vt in quarto accusationis idem Cicero de Syracusarum situ dixit est etiam apta proemijs maiorum causarum; vbi sollitudine, miseratione, commendationes res eget sæpe etiam in amplificanda re; concessu omnium funditur numerosè: & volubiliter oratio: id autem tum valet; cum is, qui audit ab oratore iam obsessus est, ac tenetur. Non enim id agit, vt insidiantem obseruet; sed iam fauet, processumque vult; dicendique vim admirans non inquirit, quod reprehendat: Hæc autem forma perorationes quidem includit; sed in reliquis orationis partibus retinenda non diu est: nam cum locis supradictis ea fuerimus vsi, tota dictio est ad incisa, & membra transferenda. Incisum autem, & membratim tractata oratio, in veris causis plurimum valet; maximè his locis, cum aut arguas, aut refellas.

funditur oratio.

Perorationes hoc genere orationis constant.

Qua ratione pareretur hac facultas aptè, ac numerosè dicendi.
Cap. XLIX.

HÆc autem facultas aptè, atque numerosè dicendi; non est tanti laboris: quanti videtur; nec ideò hæc tractatur à summis viris, vt oratio, quæ ferri debet, ac fluere, dimetiendis pedibus, ac perpendendis syllabis consenescat; satis enim in hoc oratorem formabit multa scribendi exercitatio vt ex tempore etiam aptè, numerosèque dicat: ante enim circumscribitur men

Cic. in ora. Quin. li. 8. cap. 4.

Non est tanti laboris quanti videtur hac.

mente sententia, confestimque verba concurrunt, quæ mens eadem, qua nihil est celerius statim dimittit vt suo quodq; loco respondeat. Quod si antipater ille Sidonius solitus est versus hexametros, aliosque varijs modis, ac numeris fundere ex tempore: tantumque hominis ingeniosi, ac memoris valuit exercitatio: vt, cum se mente ac voluntate coniecisset in versum: verba sequerentur: quanto id facilius in oratione, exercitatione, & consuetudine adhibita consequemur? nihil est enim tam tenerum, neque tam flexibile, neque quod tam facile sequatur quocumque ducas, quam oratio ex hac versus, ex eadem dispares numeri conficiuntur ex hac hæc etiam soluta varijs modis, multorumque generum oratio, &, vt mollissimam ceram ad nostrum arbitrium formamus, sic orationis genus ad omnem rationem, & ad aurium voluptatem, & animorum motum facile mutatur, & vertitur. Nemine itaque pæon, aut creticus ille aut dichoręus conturbet: ipsi occurrent orationi: ipsi; inquam, se offerent, & respondebunt non vocati: consuetudo modo adsit scribendi hoc modo: atque dicendi, vt enim musici accuratè primo, & cogitatè suæ artis præscripta, & formulas obseruant, at, vbi vsus accessit sine cogitatione etiam, & cura, eadem illa, incredibili celeritate efficiunt: sic, vbi orator hoc modo scribere initio consueuerit, sine vllo labore postea similiter scribet, ac dicet,

Antipat. Sidonius solitus est versus ex tempore fundere. Nihil est tam tenerum, & flexibile, quam oratio. Ci. mora.

Quan-

Quanti momenti sit aptè dicere. Cap. L.

QVantum autem sit aptè dicere, experiri licet, si aut compositi oratoris bene structa in collocationem dissoluas permutatione verborum. Corrumpentur enim tot res: vt hæc Ciceronis in Corneliana. Neque me diuitiæ mouent, quibus omnes Africanos, & Lælios multi venalitij mercatoresque superarunt: immuta paululum, vt sit. Multi superarunt mercatores, venalicijque: perierit tota res, & quæ sequuntur. Neque vestis, aut cæ'atum aurum, & argentum, quo nostros veteres Marcellos; Maximusque multi eunuchi è Syria, Ægyptoque vicerunt. Verba permuta sic, vt sit. Vicerunt eunuchi è Syria, Ægyptoque. Adde tertium neque vero ornamenta ista villarum, quibus L. Paullum, & L. Mummium, qui rebus his vrbem Italiamque referserunt ab aliquo video perfacile Deliaco, aut Syro potuisse superari: fac ita. Potuisse superari ab alio Syro, aut Deliaco. Videsne; vt, ordine verborum paulum commutato ijsdem verbis, stante sententia, ad nihilum omnia redicant, cum sint ex apti dissoluta? Aut si alicuius inconditi arripias dissipatam aliquam sententiam, eamque ordine verborum paulum commutato, in quadrum redigas, efficiatur aptum illud, quod fuerit antea diffluens, ac solutum. Age sume de Gracchis apud Censores illud. Abesse non potest, quin eiusdem hominis sit, probos improbare, qui improbos probet. Quanto aptius, si ita dixisset. Quin eiusdem hominis sit qui improbos probet, probos improbare? Hoc modo dicere nemo vnquam

Oratio. Quin li. 9. cap. 4.

noluit, nemoque potuit quin dixerit. Qui autem aliter dixerunt, hoc assequi non potuerunt, Res autem se sic habet (vt breuissimè dicam, quod sentio) compositè, & aptè sine sententijs dicere, infamia est, sententiosè autem sine verborum, & ordine, & modo, infantia: sed eiusmodi tamen infantia, vt ea qui vtantur, non stulti homines haberi possint etiam plutemque prudentes, quo, qui est contentus, vtatur, eloquens vero: qui non approbationes solum, sed admirationes, clamores, plausus, si liceat, mouere debet, omnibus oportet ita rebus excellat vt ei turpe sit quidam, aut spectari, aut audiri libentius. Hæc Cicero in oratore. Quare cum Aristoteles, qui aureum fundit flumen orationis: cum Theophrastus, qui à diuinitate loquendi nomen inuenit: cum Isocrates, quem eloquentiæ partem Cicero appellat: cum Demosthenes, cui sine dubio summa vis eloquentiæ conceditur: Cicero qui primus cum Græcorum gloria Latinè dicendi copiam æquauit, hanc eloquentiæ partem tanti fecerint: eam nobis summa debemus industria, summaque etiam studio comparare.

Eloquens omnib. rebus excel. lere. Arist. aureum fundit orationis flumen Demost. summa vis eloquentia conceditur Cic. in ora. Quin. li. 2. cap. 4.

De tribus generibus dicendi.
Cap. LI.

PErspicuum est, aliud dicendi genus in paruis causis, aliud in modicis, aliud in grauibus desiderari: Nec solum variæ causæ varium dicendi genus efflagitant, sed diuersæ orationis partes; diuersam quoque orationis formam postulat, quod cum ita sit, quot sunt genera dicendi, & quibus tum causis tum orationis partibus

tibus

tibus ea sint adhibenda, dicamus: tria sunt igitur dicendi genera, in quibus omnibus peræquè debet florere excellens, & perfectus orator: Vnum subtile, acutum, & tenue. Alterum vehemens, copiosum, & graue. Tertium est interiectum intermedium & quasi temperatum, in quo neque est acumen superioris generis, nec vis posterioris; Cum autem oratoris tria sint officia docere, mouere, & delectare; subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo versatur. In genere subtili forma debet esse orationis à vinculis numerorum libera, & soluta: non tamen vaga, vt ingredi liberè non vt licenter videatur errare: diligentia etiam conglutinandi verba prætermittenda est, & omnis insignis ornatus remouendus: ponentur tamen acutæ, crebræque sententiæ, ornamenta verborum, & sententiarum cum tropis verecundè, parceque adhibebuntur: translationes tamen poterunt esse crebriores; nec tam crebiæ tamen quam in genere dicendi amplissimo. Genus temperatum vberius est aliquanto & robustius, quam hoc humile, de quo dictum est, submissius autem, quam illud, de quo dicetur, amplissimum: huic omnia dicendi ornamenta conueniunt; plurimumque est in hac oratione suauitatis. In idem verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum. Hoc in genere neruorum vel minimum, suauitatis autem est, vel plurimum.

Tria sunt genera dicendi subtile, temperatum, & vehemens Cic. in orat. Q. li. 12. c. 10. genus subtile in probando modicum in delectando, vehemens in flectendo versatur.

Quæ dicendi ornamenta conueniãt generi tẽperato.

Ad illud amplum, graue, copiosum, ornatum, vim profecto habet vel maximam; modo enim perfrigit, modò irrepit in sensus, inferit nouas opiniones, euellit insitas, hic orator: & defunctos excitabit, vt Appium

Genus dicendi graue vim habet maximam.

In orat. Pro Caes. Orat. 1. Phil. 2.

Caecum: apud hunc, & patria ipsa exclamabit, aliquemque (vt apud Ciceronem in oratione contra Catilinam in Senatu (alloquitur, hic & amplificationibus extollet orationem, & vi superlationum quoque eriget; vt, Quae Charybdis tam vorax? & Oceanus medius fidius ipse: hic iram, hic misericordiam inspirabit; hic dicet. Te vidit, & fleuit, & appellauit; & per omnes affectus tractatur. His tribus generibus vtetur orator, vt res exiget, nec pro causa modo, sed pro partibus causae. Magni igitur iudicij; summae etiam facultatis esse debebit moderator ille, & quasi temperator huius tripartitae varietatis, nam & iudicabit, quid cuique opus sit, & poterit quocumque modo postulabit causa, dicere. Ad causas tenues, cuiusmodi est causa pro Caecinna, submissum; ad graues qualis est Rabyrij, vehemens; ad mediocres, ex quo genere est pro lege Manilia, temperatum dicendi genus accommodandum est. In eadem etiam ratione ad conciliandum quidem mediocre; ad docendum vero atque probandum subtile, & enucleatum; ad mouendum graue debet adhiberi. Est enim eloquentis proprium, parua submisse, modica temperate, magna grauiter dicere. Multum etiam refert sit persona eius, qui dicit, & eorum, qui audiunt, non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis auctoritas, non omnis aetas, nec vero locus aut tempus, aut auditor omnis eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum, in omnibus etiam rebus videndum est, quatenus etsi enim suus cuiq; modus est, tamen magis offendit nimium quam parum vnde fit, vt elo-

Orator vtetur his tribus, vt res exiget.

Eloquentis proprium est paruu submisse modica temperatè magna grauiter dicere genus orationis per sonae loci, & temporis rationem aptari debet.

Eloquentiae sicut caeterarum rerum fundamentum est sapientia.

eloquentiæ ſicut reliquarum rerum fundamentum ſit ſapientia. Hæc de eloquutione dicta ſint. Nunc quoniam omnia conformandæ, & expoliendæ orationis præcepta expoſita ſunt, ordine, vt inſtituimus ad memoriam transfeamus.

De memoria. Cap. LII.

MEmoriæ artem primum omnium inſtituiſſe ferunt Chium Simonidem. Cùm enim celebri, & frequenti conuiuio intereſſet: de tricilinio egreſſus eſt: eo egreſſo triclinium ſupra conuiuas corruit, atque ita contulit, vt, cum eos humare vellent ſui non poſſet obtritos internoſcere vllo modo. Tunc Simonides dicitur, ex eo quod meminiſſet, quo eorum loco quiſque cubuiſſet, demonſtrator vniuſcuiuſque ſepeliendi fuiſſet. Ex hoc Simonidis facto notatum videtur; iuuari memoriam ſignatis animo ſedibus: Quod ſuo quiſque etiam experimento credere poteſt. Nam cum in loca aliqua poſt tempus reuertimus non ipſa agnoſcimus tantum, ſed etiam quæ in ijs fecerimus, reminiſcimur, perſonæque ſubeunt, nonnunquam tacitæ quoque cogitationes in animum reuertentur.

Cic. 3. de orat. Qu. li. 11. cap. 2. Simonides cuius memoria art. inſtituit. Memoria iuuatur ſignatis animo ſedib.

An memoria ſit eloquentia pars. Cap. LIII.

ETiam ſi memoria eloquentiæ, cum alijs artibus ſit communis, tamen artificioſa me-

Artificioſa memoria eloquentia pars eſt.

Memoria est eloquentia thesaurus.

memoria oratoriæ artis merito pars existimatur nesciretur enim quanta vis eius esset, quanta diuinitas: nisi in hoc lumen orandi vim extulisset, non enim rerum modo, sed etiam verborum ordinem præstat; nec ea pauca contexit; sed prope in infinitum, ita, vt longissimis actionibus prius audiendi patiendi, quam memoriæ fides deficiat: non immerito igitur thesaurus hic eloquentiæ dicitur, cum exemplorum; legum, sapienter dictorum benèque factorum velut quasdam copias, quibus abundare, quasque in promptu semper habere debet orator, incredibilis eius vis repræsentet.

De artificio memoriæ. *Cap. LIV.*

De orat. 1. ad Her. l. 2. Qu. lib. 11. cap. 2.

Artificium memoriæ constat locis, & imaginibus.

Cuiusmodi loca esse debeant.

ARtificium igitur memoriæ; à veteribus traditum: locis constat, & imaginibus. Itaque ijs, qui hanc ingenij partem exercent, loca multa prius animo capienda sunt spatiosa, multa varietate signata, illustria, explicata modicis interuallis: vt ædium ferè magnarum, aut alterius ædificij hæc animo diligenter sunt affigenda, vt sine cunctatione, ac mora partes eius omnes cogitatio possit ordine percurrere, plus .n. quam firma debet esse memoria, quæ aliam memoriam adiuuet: tum ea; quæ fuerint scripta vel cogitatione comprehensa, ordine, his locis sunt commendanda, signis, quæ memoriam eorum excitent, notata, ita fiet, vt res ordine teneantur. Exempli gratia: si sit de nauigatione, re militari, & agricultura dicendum: nauigationis, anchora, rei militaris gla-

dius

dius vel ſpiculum, agriculturæ ſpica, vel ſimile aliquid imago eſſe poteſt: hæ imagines ſupradictis loci ordine ſunt committendæ; deinde, cum repetenda fuerit memoria, incipies ab initio loca recenſere, & quod cuique credideris, repoſces: imago enim cuiuſque admonebit, vt quamlibet multa ſint, quorum meminiſſe oporteat, ſint ſingula connexa, quodam choro: ſic enim ſit, vt ordinem rerum locorum ordo conſeruet res autem ipſas rerum effigies notent. Vtendum eſt notent imaginibus aliquid agentibus, acribus inſignitis, quæ occurrere celeriterque percutere animum poſſint. Loca, quæ aſſumpſeris, egregiè commoditerque notare oportebit, vt perpetuo hærere poſſint. Nam imagines pro rerum varietate ſubinde ſunt mutandæ, at loca perpetuò remanere debent.

Ordinem rerum locorum ordo res ipſas imagines notant. Cuiuſmodi debeant eſſe imagines.

Quid conferat hoc memoriæ artificium. Cap. LV.

De orat. 1. Q l. 11. c 2.

VT ad quædam prodeſſe hæc non eſt negandum, vt ſi rerum nomina multa per ordinem audita redenda ſint, vel res diuerſæ ordine complectandæ; ſic in diſcendis orationis perpetuæ verbis nihil ferè proſunt, ſingulorum enim verborum imagines memoriæ mandare, & inutile eſſet, & infinitum ſi longior complectenda memoria oratio fuerit, proderit per partes ediſcere: non eſt autem inutile; quo faciiius hæreant, aliquas apponere notas quarum recordatio commoneat, & quaſi excitet memoriam.

Singulorũ verborum imagines memoriæ mandare, & inutile eſt, & infinitum. Exercitatio eſt maxima memoriæ ars. Themiſti.

Illud neminem non iuuabit, iisdem, quibus scripserit chartis, ediscere. Si tamen quis vnam maximamque artem memoriæ quærat exercitatio est, & labor, multa ediscere, multa cogitare, & si fieri potest quotidie, potentissimum est. Quantum autem natura, studioque valeat memoria, vel Temistocles testis est, quem vnum intra annum optimè locutum esse Persicæ constat: vel Mitridates, cui duas & viginti linguas quot nationibus imperabat, traditur notas fuisse, vel Crassus ille diues, qui cum Asiæ præesset, quinque Græci sermonis differentias sic tenuit, vt qua quisque apud eum lingua postulasset, eadem sibi ius redditum ferret: vel Cyrus, quem omnium militum tenuisse creditum est nomina: quin semel auditos quanlibet multos versus protinus reddidisse dicitur Theodoctes. Explicatis memoriæ præceptis, restat vt de pronunciatione dicamus.

Mitridates, Crass. Cyrus, & Theodoctes memoria plurimum valuerunt.

De pronunciatione, & eius vtilitate. *Cap.* *LVI.*

De Or. 2. ad Her. 3. Quin. l. 11. cap. 3.

Pronunciatio à plerisque actio dicitur, sed prius nomen à voce, sequens à gestu videtur accepisse, hæc autem pars est, quæ in dicendo vna dominatur, sine hac summus orator esse in numero nullo potest, mediocris hac instructus summos sæpè superare. Nam & infantes actionis dignitate eloquentiæ sæpè fructum tulerunt, & deserti deformitate agendi multi infantes putati sunt vt iam non sine causa huic primas dedisse Demosthenes dicatur,

cum

cum rogaretur quid in dicendo esset primum, huic secundas, huic tertias, est enim actio quasi corporis quædam eloquentia, cum sit autem in duas diuisas partes, vocem gestumque, quorum alter oculos, altera aures mouet, per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus: prius de voce, deinde de gestu, qui voci etiam accommodatur, dicendum est.

Pronunciationis duæ sunt partes.

De voce. Cap. LVII.

De or. li.3. ad Her. 3. Q.l.11.ca. 3.

Vocis mutationes totidem sunt, quos animorum, qui maximè voce mouentur. Itaque perfectus orator vtcumque se affectum videri, & animum audientis moueri volet, ita certum vocis admouebit sonum; aliud enim vocis genus iracundia postulat, acutum, incitatum, crebrò incidens aliud miseratio ac mæror flexibile, plenum, interruptum, flexibili voce: aliud metus, demissum, & hæsitans, & abiectum; aliud vis, contentum, vehemens, imminens, quadam incitatione grauitatis; aliud voluptas effusum, lene, tenerum, hilarum, ac remissum aliud molestia, sine commiseratione, graue quiddam, & vno pressu, ac sono obductum. Ac vocis quidem bonitas optanda est (non est enim in nobis) sed tractatio in nobis, ergo bonus orator variabit, & mutabit, omnesque sonorum tam intendens, tum remittens persequetur gradus, nec modo in diuersis rebus, sed etiam in ijsdem partibus, ijsdemque affectibus, quasdam non ita magnas vocis mutationes adhibebit, nam varietas cum gratiam præbet, ac

Animus maximè voce mouetur.

Quod genus vocis postulent iracundia miseratio metus vis & voluntas.

Bonus orator omnes sonorum tum intendens tum remittens variat gradus.

ac renouat aures tum dicentem ipsa laboris mutatione reficit.

De gestu. Cap. LVIII.

Nihil in gestu debet super esse.

Quæ sint vitanda in gestis.

In ore, & præcipuè in oculis, est maxima vis actionis.

Oris ne nimium mutetur species.

VOcem subsequi debet gestus, & animo simul cum ea parere gestu sic vtendum est, vt nihil in eo supersit. Status erit erectus, & celsus, rarus iniectus, nec ita longus, excursio moderata, eaque rara, nulla mollitia ceruicum, nullæ argutiæ digitorum, non ad numerum articulus cadens, trunco magis toto se orator moderabitur, & virili laterum flexione; brachij proiectione in contentionibus, contractione in remissis; pedis supplosione in contentionibus, aut incipiendis, aut finiendis. Sed in ore sunt omnia, in eo autem ipso dominatus est oculorum, animi enim est omnis actio; & imago animi vultus est iudices oculi, hæc est vna pars corporis, quæ quot animi motus sunt, tot significationes, & communicationes possit efficere, nam oris non est nimium mutanda species, ne aut ad ineptias, aut ad prauitatem aliquam deferamur. Oculorum igitur tum intentione, tum remissione, tum coniectu, tum hilaritate mutus animorum significabimus aptè cum genere ipso orationis, est enim actio quasi sermo corporis, quo magis menti congruens esse debet.

QVoniam in his tribus libris breuiter, vt vires nostræ tulerunt, quid esset Rhetorica, quod eius officium, quæ materia, atque finis, dictum est, & de singulis eius partibus, earumque vi, & præceptis est disputatum: illud solum nunc superest, vt omnes ad eloquentiam,

tiam, quæ nihil aliud eſt, quam copioſè loquens ſapientia cohortemur, ex qua illi profectò maximos, & vberrimos fructus percipient, qui eam ad Dei Opt. Max. cultum, ac venerationem diligentiſſimè contulerint. Cui enim potius eloquentiæ ſtudia conſecrentur, quàm illi, qui vt hominis decus ingenium, ſic ingenij lumen eſſe voluit eloquentiam? Hoc igitur agamus, hoc curemus, in hoc conatus, cogitationeſque noſtra ſemper euigilent: vt tum eloquentiæ, tum cæterarum artium ſtudia parenti vitæ noſtræ deſeruiant. Cui omnia honoris, omnia virtutis, omnia ingenij ſine vlla exceptione debentur ornamenta.

FINIS.

INDEX
ALPHABETICVS,

Eorum omnium, quæ his tribus Libris continentur.

Aposio-

Caus

D

Esse-

E

F

Hy-

O

Prin-

Or-

Or-

Or-

Prin-

Or-

Prin-

Q

R

Re-

Tran-

FINIS.

TABVLÆ RHETORICÆ CYPRIANI SOARII,

Sacerdote è Societate Iesu.

Siue totius Artis Rhetoricæ absolutissimum Compendium,

A LVDOVICO CARBONE,

A Costacciario, Sacrę Theologię in almo Gymnasio Perusino olim publico Professore, singulari iudicio, & industria selectum.

In gratiam studiosè iuuentutis.

VENETIIS, M. DC. XCI.

Typis Iacobi Ferretti.

TABVLÆ LIBRI PRIMI RHETORICÆ CYPRIANI SOARII,

Sacerdotis è Societate Iesu.

Quid sit Rhetorica, quod eius officium, & finis. Cap. I.

Rhetoricæ.

DEfinitio, eſt ars, vel doctrina benedicendi.

Quid ſit ars — Ars eſt, quæ conſtat quibuſdam rebus, ideſt, præceptis, cognitis, quæ vnum finem ſpectant, & nunquam fallunt.

Quomodo facta ſit ars — Cum alij temerè, alij callidius dicant, potuerunt notari ea, quibus alij melius dicunt, ex quibus ars fieri potuit.

Quid ſit benedicere. — Eſt optimus ſententijs, verbiſque lectiſſimis dicere.

Officium, eſt appoſitè dicere ad perſuadendum.

Finis, eſt perſuadere dictione.

De dignitate, & vtilitate eloquentiæ. Cap. II.

Eloquentia est.

Digna.

- Quia ſemper floruit, & dominata eſt in omni libero populo.
- Quia nihil eſt iucundius auditu oratione ornata verbis, & ſententijs.
- Quia nihil eſt tam magnificum, ac potens, quam animos hominum oratione conuertere.
- Conſilia maximis de rebus explicat.
- Languentes animos excitat.
- Effrenatus coercet, & cupiditatem frangit.
- Hortatur ad virtutem reuocat à vitijs.
- Laudat bonos; vituperat malos, & conſolatur mœſtos.

Et quò maior eſt eius vis, ne quis ea abutatur, eo magis eſt cum probitate coniungenda.

De Materia Rhetorica. Cap. III.

- Eſt ea in qua omnis ars verſatur, vt medicina morbi, & vulnera.
- Quæ in omni arte eſt terminata, excepta dialectica, & Rhetorica, quæ nullis terminis ſeptæ tenentur.

Qua-

Artis materia. | Quare materiæ Rhetoricæ sunt omnia, quæ in disputationem cadere possunt, & quæuis quæstio ad dicendum proposita.

De quæstione. Cap. IV.

Quæstio.
- Est duplex.
  - Altera, quæ dicitur infinita propositum, græcè, thesis, cum aliquid generatim quæritur; vt, an Philosophia sit perdiscenda.
  - Altera finita, quæ controuersia, latinè dicitur; græcè hypothesis, cur quomodo contrahitur ad
    - Personas, loca, tempora, negotia: vt, An Socrates fuerit iure dominatus ab Atheniēs.
- Propositi duo sunt genera.
  - Alterum cognitionis, cuius finis est scientia; vt, an Sol sit maior terra.
  - Alterum actionis, quod refertur ad aliquid efficiendum, vt quibus officijs amicitia sit colenda.
- Causarum tria sunt genera.
  - Quæ transferuntur etiam ad causas.
  - Iudicij.
  - Deliberationis.
  - Exornationis, siue laudationis.

e exornatione, deliberatione, & iudicio. Cap. V.

PARTES.		Tempus. Tempus. Tempus.	Finis. Finis. Finis.	Motus. Motus. Motus.
Exornationis.	Laus, & vituperatio.	Præsens.	Honesta. Turpitudo.	Delectatio.
Deliberationis.	Suasio. Dissuasio.	Præteritum. Futurum.	Vtilitas. Detrimentum.	Spes. Reformidatio.
Iudicij.	Accusatio. Defensio.	Præteritum.	Punitio. Impunitas.	Sententia. Clementia.

Quò hypothesis, ad Thesin reuocanda sit. Cap. VI.

Consultatio, ideſt, quæſtio infinita, quaſi pars cauſæ, ideſt

ideſt quæſtionis finitæ quid in ea continetur.

Quò fit, vt quæſtio vniuerſa totas cauſas ſæpè contineat.

Vt hæc quæſtio	An Ariſtoteli philoſophia ſit perdiſcenda, continet hanc.
Hæc finita.	An philoſophia ſit perdiſcenda; quæ eſt infinita.

Vnde id, de quo eſt tota quæſtio, traducendum eſt ad perpetuam ſeu infinita quæſtionem.

Niſi cum de vero ambigitur, quod coniunctura quæri ſolet.

Finita reuocatur ad infinitam, quia.

Orationes. quæ latiſſimè vagantur ſunt ornatiores.

Et quæ ab vniuerſo genere dicuntur, valent ad iudicium ferendum de ſingulis.

Et quæ de vniuerſo genere probantur, de parte etiam probari neceſſe eſt. Vnde excellens orator, ſemper, cum poteſt controuerſiam à perſonis, & temporibus auocat.

De partibus Rhetoricæ. Cap. VII.

Eloquentiæ partes ſunt quinque.

Inuentio, quæ eſt excogitatio rerum verarum, aut veriſimilium, quæ quæſtionem probabilem reddant.

Diſpoſitio, eſt rerum inuentarum in ordinem diſtributio.

Elocutio, eſt idoneorum verborum, & ſententiarum ad inuentionem accommodatio.

Memoria eſt firma animi, rerum ac verborum ad inuentionem perceptio.

Pronunciatio, eſt ex rerum, & verborum dignitate, corporis, & vocis moderatio.

Iudicium non eſt ſexta pars, ſed tribus primis eſt permixtum: quia non inuenit, qui non iudicat. Sunt ergo quinque oratoris opera.	Inuenire. Diſponere. Eloqui. Memoria. Complecti. Pronunciare.

Quibus rebus eloquentia comparetur.
Cap. VIII.

Eloquentia comparetur.

Quatuor rebus.	Natura, ideſt, donis à natura tributis. Arte, ideſt præceptis. Exercitatione. Imitatione.	
Natura præſtat, Ex parte.	Animi, celeres motus, ad	Inueniendum. Explicandum. Exornandum, & memoriæ mandatum aptos.
	Corporis	Latera firma. Canora voce. Solutam linguam. Oris, & totius corporis conformationem.

Quæ naturæ dona arte perfici, ac limari poſſunt.
Vnde ſi quis his donis non ſit ita inſtructus, tamen dicendi ſtudio non ſpernat: cum etiam in re præſtantiſſima mediocritas honori ſit.

De Arte. Cap. IX.

Ars orta eſt ex animaduerſione naturæ, ideſt, eloquentia naturalis.
Quare non eloquentia ex arte, ſed ex eloquentia ars orta eſt.
Ars ſola non efficit eloquentem; quia cum

Vnde orta sit ars, & quid officiat,

cum omnes artem habere possunt, omnes possent esse eloquentes, quòd non ita est.

Ars ergo perficit, quæ sunt à natura dum.

Monet, quo omnia sint referenda, quæ ad finem faciunt.
Indicat an recta sint, quæ habitura.
Efficit ne fortitudo dicamus, & vt semper paratissimus.

Natura, Studio, Exercitatione.

Est itaque ars certior dux, quam natura.

De Exercitatione. Cap. X.

Exercitationis.

Effectus; perficit, & conseruat; quæ ars expoliuit in natura.
Vtilitas, sine ea nihil est egregium, nihil perfectum; sine qui nemo eloquentia assequetur.

Ratio, siue modus.

1. Sumatur causa tractanda similis earum, quæ ad oratorem deferuntur.
2. Non dicatur exemplo: quia peruersè dicendo, discitur peruersè dicere.
3. Sumatur igitur spatium ad cogitandum, vt accuratius dicatur.
4. Sed præstat scribere, cum stylus sit optimus dicendi effectos.

Est autem Exercitatio triplex

Alia orationis.
Alia actionis.
Alia memoriæ.

De Immitatione. Cap. XI.

[Vtilitas, quia sine ea nemo satis proficere possit.

Imitationi.	Ratio, siue modus.	Proponatur aliquis summus in arte imitandus, quem tota mente intuamur. Quæ sunt in ea summa diligenter prosequamur. Qui hanc similitudinem esse volunt, crebrò de magnis rebus scribant, & dicant.

Imitatio est duplex.	Altera orationis de qua dictum est. Altera actionis qua omnis deformitas in agendo remouetur.

De Inuentione. Cap. XII.

Oratoris munera sunt duo.	Primum inuenire ea; quæ valeant ad fidem faciendam quæ speciatim sit in proposito.		
	Alterum mouere amplificando quo fit in causis Metus autem quatuor sunt species.	Molestiæ de malo Metus,	Præsenti. Imminenti.
		voluptas de bono cupiditas.	Præsenti, venturo.

Est ita quæ.	Molestia opinio recens præsentis mali. Voluptas, opinio recens præsentis boni, Metus, opinio impendentis mali. Cupiditas, opinio venturi boni. Opinio autem imbecilla offensio.

Quid inuentio, Argumentum, & Argumentatio. Cap. XIII.

Inuentio est excogitatio argumenti.
Argumentum, est probabile inuentum ad faciendam fidem.

Fides,

Quid sit.

Fides, est arma opinio, quæ argumentatione gignitur.

Argumentatio, est argumenti explicatio, quæ apud oratores est fusior, quam apud dialecticos.

Argumenta sumuntur ex locis.

Locus; est argumenti sedes; seu nota; quæ indicantur, quid in rebus peruestigare debeamus.

Quatuplicia sint argumenta. Cap. XIV.

Argumenta alia sunt.

In eo ipso de quo agitur, & ideo insita dicuntur; vt probes eloquentiam esse expetenda, quia est ars benedicendi.

Extrinsecus assumuntur, quæ remota vocantur; vt si idem probes, quia Aristoteles id dixit.

De numero locorum. Cap. XV.

Loci.

Intrinseci, sunt sexdecim.

A definitione,	A contrarijs.
Partium enumeratione.	Adiunctis.
Notatione.	Antecedentibus.
Coniugatis.	Consequentibus.
Genere, & forma.	Causis, & effectis.
Similitudine, & dissimilitudine,	A comparatione. Maiorum / Minorum / Parium.
Præiudicia.	Tabulæ,
Fama.	Iusiuriandum.
Tormenta.	Testes.

De Definitione. Cap. XVI.

Quid sit. Est oratio, quæ id, quod definitur explicat, quid sit; vt ista oratio,

Do-

Definitio.

Doctrina benè dicendi, quæ explicat, Quid sit Rhetorica.

Quomodo fiat.

1. Inuenitur aliquid commune rei, quæ definienda est, & alijs rebus; vt doctrina, vel ars, definitione Rhetoricæ.
2. Inuenitur aliquid, quo id quòd definitur ab alijs differt: vt est, bene dicere, in allata definitione.
3. Latiùs definit orator, quàm dialecticus: & verbis non solùm proprijs, sed etiam translatis.

Est autem definitio oratori necessaria; quia sæpè explicanda est res, de qua quæritur.

Argumentum à definitione hoc modo ducitur.

Si vis probare ius ciuile esse vtile, ipsum definias hoc modo.
Ius ciuile est cognitio æquitatis.
At cognitio æquitatis est vtilis: igitur, & ius ciuile.

De partium Distributione. Cap. XVII.

Partium distributio est, cum aliquod genus siue totum in suas partes distribuitur: vt virtus, siue honestum, in quatuor partes, idest, in iustitiam, prudentiam, fortitudinem, & temperantiam.

In argumento à partium distributione sumendæ sunt omnes partes, ita vt nulla relinquatur.

Vt si velles probare calliditatem non esse virtutem, diceres, calliditas non est iustitia, nec prudentia, nec fortitudo, nec temperantia, igitur, nec virtus.

De Notatione. Cap. XVIII.

Notatio, seu etymologia verborum originem inquirit.

Ea sæpè oratores, & poetæ vtuntur: hoc modo.

Consul est, qui consulit patriæ; non igitur Piso consul, qui eam euertit.

De coniugatis. Cap. XIX.

Coniugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis eiusdem; vt sunt quæ orta ab vno variè commutantur; vt sapiens, sapienter, sapientia.

Argumentum ducitur hoc modo. Cum esset causa consularis, & senatoria, opus erat auxilio consulis, & senatus.

Item, pietas laudanda, igitur, & qui piè agit:

De genere, & forma. Cap. XX.

Quid sit.

Genus est quod sui similes communione quadam, specie autem differentes duas ad plures continet partes.

Partes, quas genus amplectitur, forma dicuntur, vt, virtus est genus partes sunt prudentia, &c.

Forma, est pars generi subiecta.

A genere sic sumitur argumentum: virtutis laus in actione consistit igitur; & prudentiæ laus in actione consistit.

A forma, quod iustitia est, vtique virtus est.

De similitudine, & dissimilitudine. Cap. XXI.

Similitudo.

Est quæ traducit ad rem quampiam aliquid ex re dispar simile.

Ab ea sumitur argumentum hoc modo: vt morbo affecti cibi suauitatem non sentiunt, ita auari gustum laudis non habent.

Ex

Ex dissimilitudine, seu differentia, hoc modo: si barbarorum est in diem viuere, nostra consilia sempiternum spectare debent.

De Contrarijs. Cap. XXII.

Contrariorum quatuor sunt genera.

Aduersa, quæ inter se maximè distant; vt	Bellum, pax,	Argum. Bellum est perniciosum, igitur pax expetenda.
	Virtus Vitium	Virtus sequenda igitur vitium fugiendum.
	Vita, & mors. Arg.	Non sunt vltores mortis. Qui vitam restituunt, si possint.
Priuantia sunt Habitus, & eius priuatio vt	Lux, & tenebræ	
Quæ inter se conferuntur; seu relata; vt	Datum, acceptum. Argu.	Si in accepto est laus erit etiam in dato.
	Dux miles.	Si discere est honestum; ergo & docere.
Negantia quorum vnum negat alterum, vt	Hoc est. Argu. Hoc non est.	Est probus quarè non est improbus.

De Adiunctis. Cap. XXIII.

[Sunt ea, quæ Tempus, locus apparatus, colloquia

Adiuncta.

cum re sunt coniuncta; vt Latissimè patent, quæ sumuntur ad Argumentum.

quia rubor, pallor, &c.

Animo, vt virtus, vitia.

Corpore, vt pulchritudo: deformitas.

Vesperis visus est cum gladio stipatus, &c. ergo occidit, est incredibili virtute, constantia, & grauitate præditus, igitur fœdera non rupit.

De Antecedentibus, & consequentibus.
Cap. XXIV.

Antecedentia sunt ea, quæ sic antecedunt consequentia, vt cum ipsis necessario cohæreant; in quo ab adiunctis distiunguntur.

Argum. Ortus est Sol, igitur dies est.

Consequentia sunt, quæ rem necessariò consequuntur; vt dies est, igitur ortus est Sol: Luculentam accepisse plagam declarat cicatrix.

De repugnantibus. Cap. XXV.

Repugnantia, neque certa lege, neque numero inter se descissent, qua ratione à contrarijs, & dissimilibus discernuntur: vt amare, nocere, & lædere repugnant.

Argum. Amat illum, igitur non insectetur conuicijs non lædit.

De causis. Cap. XXVI.

Causæ. Est quadruplex.

Est, quæ sua vt efficit id, cuius est causa; vt ignis, ardoris; cruditas morbi.

Finalis, cuius gratia fit aliquid vt hominis beata vita.

Argum. homo est factus ad contemplandum; ergo non ad pastum.

Efficiens,

Efficiens, à qua aliquid est: Sol diem efficit.
Arg. senectus caret poculis, quare, & temulantia.
Forma est ratio rei, & nota, per quam res est id, quod est & ab alijs distinguitur.
Arg. Animus hominis est immortalis, igitur ad æternitatem Beatæ vitæ aspiret.
Materia est, ex qua, & in qua res sunt: vt statuæ æs.
Arg. Corpus est mortale, ergo ab eo animus est seuocandus.

De Effectis. Cap. XXVII.

Effecta.

Sunt, ea, quæ orta sunt de causis, vt dies à Sole.
Sunt numero totidem quot causarum genera, cum quæuis causa suum habeat effectum.
Cognoscuntur per suas causas; quoniam quælibet causa suum ostendit effectum; vt bellum est effectum pacis, quæ est finis belli; dies, Solis; homo, corporis, & animi.
Argumentum sumitur hoc modo Virtus parit laudem, ergo sequenda; voluptas infamiæ gignit, igitur fugienda.

De Comparatione. Cap. XXVIII.

A comparatione maiorum; si non conuenit ius, neque minus conuenit. Vt, clari ciues Saturnini, & aliorum sanguine non se contaminarunt.

Imò

Hic locus tractatur tripliciter.

Imò honestarunt, igitur nec is qui Catilinam, qui fuit ciuium interfector occiderit.

Minorum; si quod minus videtur conuenire, conuenit etiam, id quod magis; Vt surgunt de nocte latrones, vt homines iugulent, tu, vt teipsum serues, non expergisceris?

Partium, qui locus nec elationem, nec submissionem habet; vt, Non licuit Mamertinis fœderatis imperare nauim, ergo nec Tauromitanis fœderatis imperare licebit.

De argumentis remotis. *Cap.* XXIX.

Remota, siue assumpta dicuntur sine arte, non quod sine arte tractentur, sed quod ea non parit orationis ars.

Quæ Cicer. nomine testimonij complectitur; sed Quinct. diuisit in præiudicia, testes.

Quæ vt se ex arte carent, ita eloquentiæ viribus sæpè alleuanda, & ressellenda sunt.

Argumenta.

Olim oratores cum causa in iudicijs agebant, quæ ad hoc genus rerum pertinebant, meditata habeant; nunc iudicijs ad Iure consultos translatis, cognoscenda sunt ad oratorum scripta intelligenda.

De præiudicijs, & testibus. *Cap.* XXX.

Præiudiciorum vis omnis tribus generibus continetur,

Rebus, quæ aliquando ex paribus causis sunt iudicatæ, quæ exempla rectius dicuntur.

Iudicijs, ad ipsam causam pertinentibus, vnde etiam nomen ductum est; vt in Miloniana,

Aut,

[redacted]

De testibus.	Aut, cum de eadem causa est pronunciatum. Olim oratores multa pro testibus, & contra testes dicebant; vt patet in ora. pro Flacco. Nunc iudiciorum mutata ratio facit, vt ne in labor sit necessarius.

De vsu, & vtilitate locorum. *Cap.* XXXI.

Qui vult in dicendo excellere; habeat locos paratos, expeditos.

Vbi res ad dicendum proponitur inspiciendi sunt diligenter omnes loci, vnde argumenta sumuntur.

Quæ ei facilè occurrent, qui locos cogitatione sepserit, & studium, ac diligentiam adhibuerit.

Quid modus in argumentis adhibendus.
Cap. XXXII.

Hac argumentorum copia non est imprudenter vtendum non solum inuenienda, sed etiam iudicanda sunt.

Si quidem non semper, nec in omnibus causis, ex ijsdem argumentorum momenta sunt.

Vnde, leuia aliena, & inutilia resecanda sunt: habeatur igitur cum iudicio selectus.

Et quia idem loci valent ad faciendam fidem, & motum: & non facilè, quæ ad mouendum affectus conferunt, cognoscuntur, de affectibus mouendis dicendum est.

De affectibus. *Cap.* XXXIII.

Maxima vis existit oratoris in hominum mentibus permouendis, quod amplificatione fit.

Amplificatio est grauior quædam affirmatio, quæ motu animorum, conciliet in dicendo fidem.

Quæ

Quæ verborum, & rerum genere fit: de verbis dicetur cum de elocutione agetur.

Rerum amplificatio sumitur ex locis, qui valent ad fidem faciendam; à definitionibus conglobatis, à consequentium frequentatione, &c.

De locis vnde sumuntur amplificationes. à Cap. XXXIV. ad XL.

Amplificationes sumuntur.

A definitionibus conglobatis, cum aliquid varijs modis definitur; vt; historia est testis temporum, lux varietatis, vita memoriæ, & magistra vitæ.

A consequentium frequentatione, cum plura consequentia conglobantur.

A contrariarum rerum conflictione, vt inertes homines fortissimis insidiari, stultissimus prudentissimis, ebriosus sobrijs, dormientes, vigilantibus.

A dissimilium & inter se pugnantium rerum conflictione, vt in 2. Philip.
O tecta ipsa misera, &c. Eundem læderes, & laudares: & virum optimum, & hominem improbum esse diceres.

A causis conglobatis, & his, quæ sunt orta de causis cum multæ causæ, & multa effecta conglobantur.

A similitudine, & exemplo, cum multa similia frequentantur, & exempla conglobantur.

Quæ sint ad amplificanda adhibenda. Cap. XL.

Natura, vt
- Diuina, cœlestia.
- Quæ habent causas occultas.
- Quæ sunt admirabilia in terris.

N Si

Si causa patiatur adhibenda magna: quorum alia sunt magna.	Vsu hominum; vt sunt ea, quæ vel multum	Prosunt, Obsunt, Deum,	hominibus.

† Horum tria sunt tenera nam homines mouentur aut	charitate erga	Parentes Patriam.	Dicitur pro his	Retinendis, Amissis periculo ammittendi.
	Amore, erga	Fratres coniunge Liberos		
	Honestate virtutis, & maximè.			Iustitiæ. Liberal.

Quod in amplificationi seruandum.
Cap. XLI.

In amplificatione nihil nimis enuclaendum est; minuta est enim omnis diligentia; hic autem locus grandia requirit.

Vnde iudicio est opus, vt videamus quo genere quaque in causa vtamur augendi. †

Vnde	si exornatione tractantur loci, qui	Admirationem, Expectationem, & voluntatem,	moueant.
	In deliberatione.	Bonorum, & malorum, Vbi exempla plurimum valent	enumerationes.

De iudicijs ab	Accusatore, quæ ad iracundiam, Reo, quæ ad miserationem.
	Sed interdum ille ad misericordiam hic ad iracundiam mouet.

Cur

Cur quædam inuentionis præcepta ad causarum genera dentur accommodata, & de dignitate exornationis.

Cap. XLII.

Genus exornationis.

Et si ex supradictis locis omnis ad omnem orationem manat Inuentio.

Tamen facilitatis causa seorsum præcepta de singulis generibus dantur.

Est latum, & spatiosum, quod non solum ad homines laudandos, sed etiam animalia, & anima carentia adhibeatur.

Nullum est genus hac vberius ad dicendum, aut quod vtilius Ciuitatibus esse possit.

Conficitur hoc genus magis ad motus animi leuiter tractandos, quam ad fidem faciendam. Proprium enim laudis est res amplificare, & ornare.

Ante vitam à	Parentibus. Patria. Maioribus.	Respondit eorum virtuti. Nobilitauit genus suis factis.
cap. 43.	Huc pertinent, oracula, responsa, & signa, quæ futuram claritatem indicarunt.	

In vita à bonis.	Externis, vt sunt.	Educatio Opes, diuitiæ. Potentia & propinqui, Gratia, &c.	Habuit, bene vsus est, non superbè, &c. Non habuit, patienter tulit, vt amisit.

cap. 44.

Corporis, vt
- Forma, quæ præcipuè laudatur cum sit virtutis signum.
- Viribus
- Valetudine, &c.
- Sed horum leuior est laus, quæ virtute non proficiscitur: Prudentia, quæ est rerum expetendarum; & fugiendarum scientia.

Animi, seu à virtute quæ vel est, cap. 45.
- Virtute cognitioni: vt
  - Sapient. quæ est rerum diuinarum humanarumque scientia, cuius comites sunt.
    - Dialectica.
    - Eloquẽtia.
  - Huc pertinent studia omnium bonarum artium.
- Actionis cuius partes sunt
  - Iustitia quæ dat cuique suum cum ius partes sunt.
    - Religio in Deum
    - pietas in parentes.
    - Fides in rebus creditus.
    - Lenitas amicitia
  - Fortitudo, quæ labores, & pericula cum ratione suscepit.
  - Temperantia, quæ libidinis frenat.

Ve.

Laudationes loci.

cap. 46. Verecundia quæ est virtutum custos.

Sumitur laus à loco virtutis.
- Si cuique virtuti propria laus à propri off. & munere sumpta tribuatur.
- Si res gestæ laboriosæ, cum periculo: sine spe præmij, & aliorum causa sumptæ laudentur.
- Si aduersi casus patienter, & sapienter tolerati.

cap. 47.
Si sumatur laudanda, quæ sint
- Nouitate magna.
- Magnitudine præstantia.
- Genere ipso singularia.

cap. 48.
Si cum alijs prestantibus viris fiat comparatio.

A tempora post vitam considerantur.
- Genus ipsum mortis, &
- Quæ mortem; consecuta sunt, vt
  - Habiti honores.
  - Decreta virtutis præmia.
  - Res gestæ hominum iudicio comprobatæ.
  - Filiorum institutio, artium inuentio, & instituta.

De Laude vrbium. Cap. XLIX.

Laudantur vrbes, à
- Conditoribus.
- Vetustate.
- Viris illustribus, & eorum gestis.
- A situ, & munitione.

De deliberatione. Cap. L.

Præcepta de exornatione tradita conferunt etiam ad sententiam dicendum: quia quæ laudabuntur suaderi solent.

In deliberando finis est dignitas, ad quem omnia refe-

runtur in consilio dando.

In suadendo, & dissuadendo tria spectanda sunt.	Quid sit, de quo deliberetur. Quid sint, qui deliberent. Quis sit, suadeat.

De re, de quo deliberatur. Cap. LI.

De re.	Aut certum esse posse fieri, & tunc potest esse dubium de	Tempore, & modo.
	Aut incertum, & tunc solemus prius ostendere.	Etiam si fieri possit, non debere. Deinde non posse fieri.

In suadendo tres sunt partes.	1. Fieri posse, & facilè, qua difficilia sunt perinde, ac si fieri non possent. 2. Esse honestum. 3. Esse vtile, vbi etiam magnitudo demonstratur, in qua etiam necessitas apparet.

De his qui deliberant. Cap. LII.

Diuersi sunt deliberantium animi siue plures, siue singulis deliberent, quia ✠
Pluribus multum interest, an Senatus, Populus, Romani, an Galli deliberét.
In Singulis, an Cato, Cicero, Cæsar: ideò ✠

✠ Intuenda sunt	Sextus, Dignitas. Ætas, Et maximè mores.	Duo enim sunt hominum genera.	Alterum agreste, quod antefert vtilitatem honestati. Alterum expolitum, quod rebus omnibus dignitatem anteponit.

De

De prima parte suadendi. Cap. LIII.

Honestas

Mirabiler, sui amores excitaret, si oculis cerneretur; sed ob vitiatam naturam cohortatione est opus.

Honestatem apud

Homines honestos facile est persuadere at apud

Turpes non item, vndè non sunt apertè obiurgandi; sed moueri possunt

A laude, & vtilitate, Vulgi opin. futura,

Obijciendo metum, quo homines leuissimi facilè terrentur.

Interdum quæritur, quid sit honestius sed

Officium, quod scientia, & cognitione continentur, postponitur.

Officio quo hominum societas, & conseruatur, cuius partes sunt, officium erga

Deum, Patriam, Parentes, Et sic deinceps.

De vtilitate. Cap. LIV.

† Vtilitatis partes pro

Eo, qui suadet sunt

Facile, Magnum, Iucundum, Sine periculo,

Eo, qui dissuadet sunt.

Difficile, Paruum, Iniucundum, Periculosum.

Solet etiam quœri, vtrum vtilius, †

Cum vtilitatis species cum honestate certat;

Vtilitatem defendit enumerabit Honestaté.

Commoda pacis opem potentiæ, & res quarum fructum vtilitate metimur.

Item, quæ incommoda con-

[redacted]

Qui | tuetur, numerabit. | trariorum.
Maiorum exempla, cum periculo gloriosa.
Posteritatis memoriam augebit.
Vtilitatem ex laude nasci ostendet, & cum dignitate esse coniuncta.

Exercitatio defendendi vtilitatem contra honestatem est vtilis in scholis, quia iniquorum ratio cognoscenda est, vt melius æqua tueamur.

De eo quid suadet. Cap. LV.

Suadere, & dissuadere, est viri, | Sapientis Honesti, & Diserti. | qui possit. | Mente prouidere. Auctoritate probare; Oratione persuadere.

Expectationem afferunt; sed videndum est, ne quæ dicuntur, ab eo, qui dicit dissentiant. †

Cuius viri, | vita Illustris Clarũ genus Ætas, & dignitas |

† At his contraria. | Summissiorem quendam mossum postulant: Nam quæ in alijs libertas est, in alijs licentia vocatur.
Et quibusdam sufficit auctoritas; quosdam ratio ipsa ægrè tuetur.

Quædam in deliberatione seruanda. Cap. LVI.

Ad consilium dandum, caput est: nosse Rempublicam.

Ad

	Ad dicendum probabiliter oportet noscere mores Ciuitatis.
	Qui, quia mutantur etiam orationis genus mutandum erit.
	Sine maiori apparatu dicendum.
In Senatu.	Sapiens enim est consilium,& alijs dicendi dandus est locus.
	Vitanda est ingenij ostentationique suspicio.
Coactio.	Omnem orationis. Vim. Grauitatem Varietatemque. desiderare.
	Et eius maxima pars ad animorum motus admouenda est.

Ad persuadendum vim maximam habent exempla.	At recentium, quo notiora sunt. Aut veterum, quo plurius auctoritatis habent. Quia eorum mutata est oratio, & ita minus sunt necessaria.
De his quæ iudicijs accommodata sunt nihil est dicendum.	Et ex supradictis locis intelligi possunt. Et ex ijs, quæ de partibus orationis dicantur.

Finis Tabularum Libri Primi.

T A-

TABVLÆ
LIBRI SECVNDI.

De Dispositione. *Cap. I.*

EST oratori maximè necessaria; non secus, ac Duci exercitus instructione confusè, & perturbatè dicat.

Dispositio. — Est autem dispositio, rerum inuentarum distributio.

Cuius in infinita quæstione ordo, est ferè idem qui expositus est locorum.

In definita adhibenda sunt etiam, quæ ad

motum animorum pertinent quo fit vt vtamur.	Exordio, in quo fit motus.	
	Narratione, & confirmatione.	quæ docent; si motus.
	Perorat. qua	

De exordio, *Cap. II.*

Exordium. — Est oratio animum auditoribus idonee comparans ad reliquam dictionem.

Quod tribus maximè rebus fiet, scilicet: si auditorem,	Beneuolum, Attentum, Docilemque fecerimus.

Beneuolè audiret, si captabitur beneuolentia. †

† à persona,	Nostra Auditorum, Aduer-	Quod fiet narrando.	Merita. Officia. Virtus. Et contrario.

Auditor.

- Attentè si de
  - sariorum | ria in aduersarios conferendo.
  - Magnis,
  - Necessarijs,
- Intelligenter si
  - Vtilibus rebus, etiam ipsis auditoribus, nos esse dicturos promittemus.
  - De qua re sumus dicturi ostendemus.
  - Proposuerimus, & breuiter disposuerimus.
  - Definierimus.

De generibus causarum. Cap. III.

Causarum genera pro quorum ratione variè exordiendum est, sunt quinque.

- Honestum, quod per se conciliat animum auditoris.
- Dubium, vel anceps, in quo opus est beneuolentia.
- Obscurum, quod docilitatem requirit.
- Humile, quod attentionem postulat.
- Admirabile, quod est præter hominum opinionem, sed quo etiam turpe continetur, quod insinuationem postulat.
- Quæ latenter animum auditoris occup.
  - Qua vti. mur.
    - Si causa, vel persona sit turpis quorum alterum, alterum iuuabit.
    - Si animi auditorum aduersariorum oratione sint occupati, vel facti.
  - Si sint defessi, quos recreabimus.
    - Spe breuitatis.
    - Si promittemus aduersariorum argumenta confutaturos.
    - Si vrbanitatem opportunam adhibebimus.

Cu-

[redacted]

Cuiusmodi exordia esse debeant. Cap. IV.

Bona erunt exordia, si
- Accurata, & acuta.
- Instructa sententijs, & apta verbis.
- Sint causarum propria.
- Sumantur, ex ijs causæ locis; qui valeant ad leniter alliciendum, & incitandum auditorem, quo maximè exordia spectant.

De vitijs exordij. Cap. V.

Exordiorum vitia sunt septem.
- Vulgare, quod in plures causas potest accommodari.
- Commune, quod etiam in contrariam partem causæ potest conuenire.
- Commutabile, quod potest ab aduersario leuiter mutatum ex contraria parte dici.
- Longum, quod pluribus verbis, vltra quam satis est producitur.
- Separatim, quod non ex ipsa causa dictum est, nec tanquam membrum est ei annexum.
- Translatum, quod aliud conficit, quam causæ genus postulat.
- Contra præcepta, quod nihil eorum efficit, quorum causa de exordijs præcepta tradunt.

De exordio in genere iudiciali. Cap. VI.

- Curandum est, vt exordia ex visceribus causæ sumantur.
- Laudatio, & conciliatio iudicis ad vtilitatem causa coniungantur.
- Allegantur pro honestis, dignitas: pro humilibus, iustitia: pro læsis, seueritas, pro infelicibus misericordia, &c.

Inter-

Interdum remouetur metus, interdum verè adhibetur.
Non est ostendenda cura in principio.
In honestis, & paruis, atque frequentibus caussis non adhibetur exordium.

De exordio in exornatione, & deliberatione. Cap. VII.

In hoc genere.
Exordia sunt maximè libera, & ex re vicina, & longè remota duci possunt.
Sæpè nulla, aut breuia esse debent, cum non supplex, sed hortator veniat orator.
Cum principio vtetur, proponat.
Qua mente sit dicturus.
Quibus de rebus.
Quid velit.
Hortetur ad se breuiter dicentem audiendum.

De Narratione. Cap. VIII.

Narratio est rerum explicatio, & quædam quasi sedes, ac fundamentum constituenda fidei. †

† Quæ tribus rebus constat.
Breuitate; erit breuis, perspicua, si
Constet simplicibus verbis.
Semel vnaquaque res dicatur.
Recidentur, quæ nec cognitioni, nec vtilitati detrahant.
Breuitas tamèn non sit inornata: & indocta.
Verbis vsitatis vtemur.
Ordo temporum seruetur.
Non interruptè narrabitur.
†

Quæ

Perspicuitate; erit perspicua, si	Quæ narrantur, personis, locis, & rebus conuenient.
	Cuiuscunque euenti causa ponetur; & testata dici videbuntur.
Probabilitate; erit probabilis, si	Cum opinione, lege, religione, erit coniuncta.
	Probitas narrantis.
	Antiquitas, orationis, veritas, & vitæ fides significabitur.
Per hæc efficitur, vt auditor.	Intelligat.
	Meminerit.
	Credat,
Sic etiam iucunda, & suauis; talis erit si continebit.	Admirationes,
	Expectationes,
	Motus animorum,
	Colloquia personarum,
	Doloris lætitia, &c.

Quando narratione vtendum sit. Cap. IX.

In iudicijs non est opus narratione, si res sit nota, vel aduersarius narrauit.

Exornatione, nulla narratio necessariò sequitur exordium; sed aliqua in recensendis factis post incidere.

Deliberatione, nulla est narratio, cum narratio sit præteritorum; extrinsecus tamen in deliberatione multa narrari possunt; Priuata deliberatio certè nunquam narrationem exigit.

In concionibus sæpè illa, quæ ordinem rei decet est necessaria.

De

De Confirmatione. Cap. X.

Confirmatio,

Est in qua firmamenta causæ afferuntur dum quæ contra nos sunt, refellimus, & nostra confirmamus.

Confirmatio, & confutatio, natura, tractatione, & vtilitate sunt coniuncta.

Tota spes vincendi, & ratio persuadendi in hac parte est sita, cum in ea nostra confirmemus, & contraria solumus.

Vtrumque commodè fieri potest, cum causæ constitutio, siue status cognoscitur.

Quid sit status. Cap. XI.

Status.

Est quæstio quæ ex prima causarum conflictione nascitur.

Vt si intentio accusatoris sit, coniurasti cum Catilina: depulsio defensoris, non coniuraui; oritur quæstio, an coniurauerit.

Quæ quæstio vocatur constitutio, & status.

Dicitur status, quod ibi sit primus causæ congressus, vel quod in eo causa sistat.

Quod sint status. Cap. XII.

Contraria sint, quæ in omni disputatione quæruntur sit necne quid sit, quale sit, †

† Tres etiam sunt status.

An sit, an Clodius insidiatus sit Miloni; vbi opus est coniectura; & ideò coniecturalis dicitur.

Quid sit aliquid, & quo nomine affici nedum: vt fuerit Cæsar tyrannus, vel Rex qui dicitur status definitionis.

Qualis sit, & dicitur quantitatis vbi quæritur de: Vtilitate. Honestate, Æquitate,

Et

Et de contrarijs.

Qualitatis partes sunt suæ.

Absoluta, cum id, quod factum est, nulla ratione extrinsecus, petita, rectè factum esse demonstratur.

Assumptiua, cum aliquid necessario foris assumitur, vt probetur rectè factum.

De ratione firmamento, & iudicatione. Cap. XIII.

In statibus.

Ratio dicitur ea, quæ affertur à reo depellendi crimini causa, sine qua non haberet quid defenderet.

Firmamentum, quod affertur contra ad labefactandam rationem, sine quo accusatio stare non potest.

Ex vtriusque conflictione, & concursu oritur quæstio quædam.

Iudicatio est quæstio illa quæ oritur ex ista conflictione: sic dicta, quod in iudiciũ veniat.

Ad iudicationem omnis ratio totius orationis conferenda est: ac propterea reperienda est.

In coniunctura nulla est disceptatio; qua cùm negatur factum, non reditur ratio.

Vnde in causis coniecturalibus, eadem est prima quæstio, & disceptatio, extrema.

Quæ, & quot quæstiones oriantur ex scripto & quo statu contineatur. Cap. XIV.

Ex scripti interpretatione quatuor modis ori-

Cum defenditur scriptum non dicere, quod aduersarius vult; dicitur ambiguum.

Cum scripto opponitur voluntas scriptoris: discrepantia scripti, & voluntatis.

Cum

tur contentio, vel

- Cum ſcripto, contrarium ſcriptum offertur ſcriptura contraria.
- Cum ex eo, quod eſt ſcriptum aliud ſcriptum deducitur, quod ratiocinatione fit; dicitur, ratiocinatio.
- Hæc quatuor contrauerſiarum genera ſemper in qualitatis ſtatum cadunt.

Quomodo ſtatus tractentur. Cap. XV.

Iudicatione conſtituta; eam ſibi ob oculos proponat orator.

Quo omnes argumentationes ex locis repertæ conijciantur.

Quos locos, qui habebit in mente defixos, omnia videbit, quæ in propoſita vici poſſint.

Argumenta ita collocabit, vt firmiſſima in principio, quæ excellunt in extremo loco, mediocria in medio ponantur, vitioſa nullibi.

De argumentatione. Cap. XVI.

Argumentatio eſt argumenti explicatio, vel artificioſa explicatio, cuius partes ſunt.

- Ratiocinatio.
- Inductio.
- Enthymema.
- Exemplum.

Quæ conficitur ex locis: ſi certa, aut probabilia ſumpſeris, quibus efficias, vt quod dubium, aut minus probabile eſt, probabile videatur.

Pro certis hæc habemus.

- Primum quæ ſenſibus percipiuntur, vt qua videmus, audimus &c.
- Deindè, quæ communi opinione, & ſententia ſunt comprobata.
- Præterea quæ legibus cauta ſunt, quæ mores accepta.

Et denique id, quod est probatum, cui aduersarius non contradicit.

Probabilium genera sunt tria.
- Vnum firmissimum, quod ferè semper accidit: vt liberos à parentibus amari.
- Alterum velut propensius; eum qui valet in crastinum peruenturum.
- Tertium, tantum non repugnans: vt in domo fertur factum ab eo, qui domi fuit.

De ratiocinationibus. Cap. XVII.

Ratiocinatio, quam Græci syllogismum & Epicherema vocant constat.
- Propositione, vt per quam locus ponitur, ex quo tota vis ratiocinationis emanat.
- Propositionis confirmatione:
- Assumptione, qua, quod ex propositione ad ostendendum pertinet, assumitur.
- Assumptionis approbatione.
- Complectione, qua, quod conficitur ex omni argumentatione, breuiter exponitur.

Quòd sint partes ratiocinationis, Cap. XVIII.

Parum refert, siue tripartitam, siue quinque partitam dicas.

Commodior tamen est illa partitio, quæ in tres partes distributa est, ità vt propositio, & assumptio cum suis probationibus duas faciant partes.

Si probationes seorsum sumantur; erint quinque partita.

Cum propositio, & assumptio sunt notæ, conficitur ratiocinatio missis confirmationibus.

Non semper incipiendum est à propositione, sed etiam à com-

complexione, & assumptione, vt vitetur similitudo satietatis mater.

De Enthymemate. Cap. XIX.

Est impetus syllogismus, vel syllogismi pars.

Vnde si vna ratiocinationis pars auferatur, fit Enthymema, vt eloquentia est ars, igitur expetenda.

Enthy. mema. Optimum enthymema illud est: quod fit ex pugnantibus, & quod etiam solum enthymema, quidam per excellentiam vocant.

Vt quem alienum fidum inuenis, si tuis hostis fueris.

Enthymema, latinè commentum, & commentatio, quo nomine, bipartita significatur argumentatio: sic dicta, quod in animo maneat illa pars præterita.

De Inductione. Cap. XX.

Est oratio, quæ ex rebus non dubijs captat ascensionem auditorum: qua ascensione facit, vt dubia propter similitudinem rerum, quibus ascenserint, probentur.

Indu- ctio. Vel est argumentatio, quæ ex pluribus collationibus peruenit, quo vult.

Fit interrogatione, & responsione oratoris hoc modo.	Quod pomum generosissimus? puto, quid optimum; Et equus? qui velocissimus. Et pluræ in eundem modum? deindè id cuius gratia illa posita sunt.
Hic modus argumentandi est poetis	Ita hominum, nō qui claritate nascēdi, sed qui virtute maximè-

frequens, qua Socrat. plurimum vsus est.
Sed sunt, aut duo diligenter cauenda.

mè excellit; erit generosissimus.
Primum, vt quæ sumuntur eiusmodi sint, vt sit necesse concedi.
Deindè, id cuius confirmandi causa fit inductio, sit ijs, quæ sumuntur simile.

De exemplo. Cap. XXI.

Exemplum.

Est inductio imperfecta, vel indutio rhetorica.
In quo; ab vno simili argumentamur ad aliud.
Vt, Milo non est condemnandus, quod hominem necauerit, cum nec etiam Horatius condemnatus fuerit.
Differt ab enthymemate, & ratiocinatione, quia in his semper aliquid vniuersale sumitur, aut concluditur; ab inductione, quia ab vna tantum re simili procedit.
Vndè fit, vt sit quartum argumentationis genus.

De Epicheremate. Cap. XXII.

Græci interdum argumentationem vocant Epicherema.
Et nonnumquam eam, quam Cicero ratiocinationem appellat.
Aliquando vero Epicherema vocatur breuis ratiocinatio, cuius omnes partes in vnam conferuntur, vt si dicas.
Sine causa seruus Dominum accuset?
Quæ argu. addendo alias partes, ad ratiocinationem reducitur.

De Sorite. *Cap.* XXIII.

Multas argumentationes aceruatim conuoluit, & amplectitur: vnde nomen accepit latinè, acerualis.

Sorites. Vt, quod est bonum est petendum, quod expetendum, approbandum; quod approbandum, laudabile, ergo quod bonum erit laudabile.

In hoc argumento, quod Dialectici à primo ad vltimum vocant, quasi per quosdam gradus, & varias ratiocinationis ad complexionem venitur.

De Dilemma. *Cap.* XXIV.

Est, in qua vtrum concesserit reprehendi, vt si implacabiles sunt iracundiæ summa est acerbitas: si autem exorabiles, summa leuitas.

Dilemma. Dicitur dilemma, quod ita vtrinque premat, vt ex altera parte capiat aduersarium: vnde cornutus etiam syllogismus solet vocari, Cic. comprehensionem appellat.

Si verum sit, non potest reprehendi: si falsum diluitur, aut conuersione, aut alterius partis infirmatione.

Est itaque dilemma ratiocinatio imperfecta, quæ ducitur à duobus partibus contrarijs, cui si addatur assumptio fiet ratiocinatio perfecta.

De Confutatione. *Cap.* XXV.

Refutatio aliquando sumitur pro tota actione defensoris, aliquando pro ea parte orationis, qua dicta ab aduersario dissoluuntur, quæ propriè reprehensio dicitur.

Est autem reprehensio, qua aduersatiorum confirmatio, aut.	Diluitur, aut Infirmatur, aut Eleuatur.

Hæc eodem inuentionis fonte vtetur, quo vtitur confirmatio iisdem, scilicet locis.

Quæ contra aduersarios dicuntur, tolluntur, aut	Totum quod sumptum est, negando; aut dicendo sumpta esse dubia, vel falsa pro veris, & certis. Non effici ex sumptis, quod concluditur. Postea singula soluenda sunt.

Quomodo argumentationes oratoriæ sint tractandæ.
Cap. XXVI.

Argumentandi ratio.	In oratione interdum sunt ratiocinationes breuiter conclusæ, & aperta enthymemata & inductiones. Quod, vt reprehendendum non est ita cauendum est, ne syllogismorum & enthymematum turba, sit conferta, & eodem modo semper conclusa oratio. Adhibeatur ergo in argumentando varietas, & iucunda quædam distinctio, & verborum, ac sententiarum exornatio.

De Peroratione. *Cap.* XXVII.

Cuius locus proprius est in Peroratione, sed & alibi adhibetur, vt post rem confirmatam, vel reprehensam.

Omnes affectus hic concitandi sunt, etiam alibi, sed breuius.

Hic omnes eloquentiæ fontæ; aperiendi, vt non solum beneuoli auditores se dedant,

sed

Peroratio constat. | Amplificatione.

sed etiam repugnantes trahantur.

Iuuant ad hoc efficiendum, quæ de amplificatione libri primi dicta sunt.

Caput, vt orator prius in se motus excitet.

Valent etiam ad excitandum rerum absentium imagines, ita repræsentata, quasi oculis cernantur.

Quæ nonunquam laudatori; suasori non sæpe, accusatori sæpius; quam reo est necessaria.

Enumeratione.

Cuius duo sunt tempora, alterum si diffidas memoriæ auditorum; alterum si frequentatis firmamentis, causa vim habitura sit maiorem.

Repetitio fiat per capita, ne videatur altera oratio.

Repetantur cum pondere verborum, & sententiarum, ita vt non sit recta, sed variata repetitio.

In numeratione vitanda est ostentatio memoriæ.

Finis Tabularum Liber Secundus.

TABVLÆ LIBRI TERTII.

De elocutione. Cap. I.

HOC Libro agitur de Elocutione, in qua orator debet excellere.

Vnde ab eloquendo, Græcè Rhetor, Latinè Eloquens nominatur, & eloquendi vis ei soli conceditur.

Eloqui autem est omnia, quæ mente conceperis, promere atque ad audientes proferre.

Hoc maximè arte docetur: hoc studium, & exercitationem, & imitationem requirit hoc, maximè orator est oratore præstantior.

Eloquens autem dicitur, qui ita dicit, vt	probet, quod est necessitatis. Delectet, suauitatis. Flectat, victoriæ.

Quæ in Elocutione spectanda sit. Cap. II.

In elocutione spectatur; vt dicamus.	Latinè, Planè, Ornatè, & ad id quod agitur aptè, & congruenter.	Sed de ratione puri dilucidique sermonis non est hic præcipiendi locus: traditur enim doctrina puerili.		
		Harum partium.	Altera dici postulat ornatè.	
			Altera hanc habet vim, vt oratio.	Sit iucunda, In sensus influat, pluribus rebus sit instructa.

De Ornatu. Cap. III.

Oratio.

Ornatur genere primum & quasi colore quodam & succo.

vt sit.

Grauis,
Suauis,
Erudita,
Liberalis,
Admirabilis,
Polita.

Sensus, & dolores habeat quantum opus sit.
Quod non est singulorum, & articulorum, sed in toto hæc spectantur corpore.

Genus dicendi eligendum est, quod

Maximè teneat eos, qui audiunt.
Quod non solum delectet.
Sed etiam sine satietate delectet.

Sed volenti ornatè dicere.

Silua rerum primum ac sententiarum comparanda est.
Rerum enim copia, verborum copiam gignit.
Et si est in rebus honestas, in verbis etiam est splendor quidam.

De Ornatu orationis. Cap. IV.

Omnis oratio conficitur ex verbis, quorum ratio vel

Simpliciter, vel coniunctè consideratur.

Vnde ornatus etiam, vel in

Singulis verbis, vel in coniunctis & continuatis vel

Proprijs, & vna cum rebus, natis aut nouatis, & quasi factis.

De verbis simplicibus. Cap. V.

Consonantiora, vt moderatio

Vt enim syllabæ è litteris melius sonantibus clariores sunt; ita verba sit syllabis, ma-

Verba simplicia natura, alia sunt,

- quam modestia.
- Grandiora vt optimus quam bonus; vt bos, quam vacca.
- Alia his contraria.
- Ex simplicibus optima creduntur, quæ
  - magis vocalia.
  - Et quò plus quæque spiritus habet, eò pulchrior.
  - Et quod efficit syllabarum idem verborum copulatio; vt vnum alij iunctum melius sonet.
  - Maximè exclamant, aut sono sunt iucundissima.
  - Et honesta turpibus potiora sunt, sordidis in oratione erudita non est locus.
  - Clara verò, & sublimia, materiæ modo cernenda sunt.
  - Quod enim alibi magnificum, tumidum alibi; humilia circa res magna apta sunt circa res minores.
  - Sed hæc aurium iudicio ponderanda sunt, in quo etiam consuetudo bene loquendi valet.

Verba quæ orator ad orationem ornandam affert.

- Aut sunt inusitata.
- Aut nouata.
- Aut translata.

De verbis inusitatis. Cap. VI.

Inusitata sunt,

- Verba prisca, & vetusta, & ab vsu intermissa.
- Quæ sunt Poetarum licentia liberiora, quàm oratorum.
- Quo ornamento vnicè Virgilius vsus est.
- Habet etiam in oratione poeticum verbum digni-

dignitatem, si rarò, & suo loco adhibeatur; vt effari, soboles nuncupari, & alia quibus grandior, & antiquior oratio videri potest.

De verbis nouis. Cap. VII.

Noua verba sunt, qua ab eo, qui dicit gignuntur.	Quæ fiunt aut	Similitudine, vt Syllaturit. Fimbriaturit, ad similitudinem verbi præscripturit. Imitatione, vt tinnio, rugio, clangor, & similia. Inflexione; vt, à bibo bibosus: inflexit Laberius mimographus. Adiunctione; vt, versuti loquus, expectorare; Græcis magis concessum est verba fingere, sed tamen aliquando audendum est. Si quid durius finxeris; præmunies dicendo, vt ita dicam; si licet dicere; quodammodo, &c.

De Tropis. Cap. VIII.

Tropus.	Est verbi, vel sermonis à propria significatione in alienam: cum virtute mutatio.	Vt cum dicimus.	Lætas segetes; Verbum, Lætus, ab homine ad segetes transfertur.

Tropi sunt numero 11. In vno verbo septem metaphora, Synecdoche, &c.
In oratione quatuor, Allegoria, Petiphrasis, &c.

De Metaphora. Cap. IX.

Metaphora.

Quæ latinè, translatio, dicitur, fit cum verbum transfertur è loco, in quo proprium est in eum vbi non proprium, aut translatum medius proprio est. Fit ergo aut

Necessitatis causa, cum deest verbum, proprium; vt gemmare vites: homo durus, & asper.

Aut quia est significantius; vt incensus ira, lapsus errore.

Aut quia dicentius; & ornatius: vt, lumen orationis, flumen eloquentiæ.

Causa cur delectemur translatis verbis, cum adsunt propria, est, quod translatio sit similitudo ad vnum verbum contracta similitudine autem mirifica capiuntur animi.

Translatio & similitudo differunt, quod illa comparat aliquid rei, quam volumus exprimere: fecit vt leo; hæc pro re ipsa ponitur, homo est leo.

Quotuplex sit translatio. Cap. X.

Metaphora est quadruplex.

Cum ab animali ad animal fit translatio; vt si dicas hominem latrare.

Cum inanima pro inanimis sumuntur vt, concentu virtutum nihil est suauis.

Cum pro rebus animalibus inanima; vt, duo fuit mila belli Scipiadus.

Cum animata, pro inanimis: vt Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Sed mira sublimitas in translatione est, cum rebus

rebus sensu carentibus actum, & animos damus.

Quid gladius in acie Pharsalica agebat. Fugienda est dissimilitudo; qualis est in has, cæli ingentes fornices.

Ne longè simile ducatur: non syrtim patrimonij, sed potius scopulum dixerim; non carybdim, sed voraginem bonorum.

Nè sit humilis, vt saxea verruca, nec maior, quàm res postulat; vt tempestas comessationis, nec minor, vt, comessatio tempestatis.

Quæ sit in Metaphora animaduertenda.

Non sit frequens, & immodicus vsus, qui potius obscurat orationem, quàm illustret, continuus, in allegoriam & ænigma migrat.

Quod si vereare ne sit durior, mollitur dicendo: vt ita dicam: debet enim translatio esse verecunda; vt precatio, non vi venisse videatur.

Non omne, quæ poetis concernuntur, etiam oratoribus concessæ sunt: vnde orator non diceret; aues pennis remigrare, pastorem populi, &c.

De Synecdoche. Cap. XI.

Ex partem totum: ex puppi nauis, ensis ex mucrone.

Ex vno plures; Romanus prælio victor: hostis habet muros.

Synecdoche, seu

Ex forma, seu specie genus; Sabellicus suus pro quouis.

Ex

intellectio fit, cum significatur.

Ex materia res vniuersa; pinu, nauis, auro, aurea pecunia; ferro, gladius.

Ex toto pars: fontem ignemque ferebat.

Ex pluribus vnus: oratores visi sumus.

Ex genere pars illi subiecta; vt tales, pro aquila.

Ex antecedentibus, consequentia, vt, arara iugo referunt suspensa iuuenci.

Vt translatio permouendis animis, & variandis, ac sub oculis subijciendis rebus inseruit.

Ita Synecdoche ad variandum sermonem; sed omnia liberiora poetis, quam oratoribus.

De Metonymia. *Cap.* XII.

Metonymia, seu denominatio demonstrat.

Per causas effecta: vt, dona laborata Cæreris: Platonem legi, idest, eius scripta.

Ex effectis causas: cum scelus comprehensum dicimus, pro scelerato: mortem pallidam, timorem mæstum.

Ex eo quod continet id quod continetur, sic moratæ vrbes; sæculum felix: Roma pro Romanis.

Ex possessore res possessas, ardet Vcalegon, idest, eius domus.

Ex signo: tex toga, pro pace: fasces, pro magistratu. Hanc Thethores hypallagen vocant.

De Antonomasia. *Cap.* XIII.

Pronominatio ponit aliquid pro nomine vt euersor Carthaginis, pro Scipione; Romanæ loquentiæ princeps, pro Cicerone.

Epi.

Epitheton, latinè, appositum, non est tropus, quia nihil vertit.

Antonomasia, seu

Necesse est enim vt id quod est appositum si à proprio diuiseris; per se significet, & faciat antonomasiam, quod non, facit epytheton.

Appositio frequentius, & liberius vtuntur poetæ modo conueniat verbo, cui apponitur, quam oratores, vnde illi dicunt, dentes albi: humida vina, quæ apud oratores redundant.

Quod si epitheton aliquid efficiat, vt in his; O abominandum scelus, ò deformem libidinem, non redundat.

Exornatur autem translatis, vt cupiditas effrænata; insaniæ substructiones, & alijs adiunctis tropis: turpis egestas, tristis senectus.

Vnde sine appositis nuda, & incompta est oratio: sed ne oneretur multis, quia fit longa & impedita.

De Onomatopœia. Cap. XIV.

Onomatopœia est fictio nominis.

Apud Græcos inter maximas habetur virtutes; Latinis vix permittitur.

Onomatopœia, nominatur.

Verum qui primi sermonem fecerunt multa finxerunt nomina; vt mugitus, sibilus, murmur.

At nunc rarò, & cum magno iudicio hoc genere est vtendum, ne noui verbi assiduitas otium pariat.

Sed si quis commodè, & rarò vtatur exornat orationem.

De

De Catachresis. Cap. XV.

Catachresis, seu abusio.

Est, qua verbo simili, & propinquo pro certo, & proprio vtimur.
Vt, Vires hominis breues, longum consilium, grauis oratio, pro magna: minutus animus: pro paruo.
Sic, pixides, cuiuscumque materiæ sunt.
Abutimur verbis propinquis non solum cum res carent nomine, vt cum parricidam, matris interfectorem vocamus, sed etiam cum habent, vt, equum ædificant, oculis perlegunt.
Hoc differt abusio à translatione, quod sit licentior, & audacior, licet non sit impudens.

De Metalepsis. Cap. XVI.

Metalepsis, id est

Transumptio, ex alio in aliud veluti viam præstat: post aliquot aristas mirabor mea regna, per aristas spicas, & per has segetes, & annos intelligimus.
Tropus rarissimus, & maximè improprius.

De Allegoria. Cap. XVII.

Latinè, inuersio, aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac etiam contrarium; tempus est æquum spumantia soluere colla.
Habet vsum frequentem in oratione, sed plerumque apertis permiscetur verbis ita, vt non sit perpetua alleg.
Genus permistum est frequentissimum.
Illud vero speciosissimus genus orationis, in quo similitudinis, allegoria, & translatio.

Allegoria. tionis gratia permista est.

Cauendum est, vt quo genere cæperis translationis, eodem finias, vnde non incipias ab incendio, & finias tempestate.

Seruit allegoria etiam in quotidiano sermone frequentissimè.

Allegoria, si sit obscura, fit vitium, quod dicitur ænigma, quo tamen poetæ interdum, oratores nunquam vtuntur.

De Ironia. Cap. XVIII.

Ironia. Quam illusionem vocant, non solum aliud sensu, & aliud verbis ostendit, sed etiam contrarium, qua cognoscitur, aut Pronunciatione, Aut persona, Aut rei natura.

De Periphrasi. Cap. XIX.

Periphrasis. Est cum pluribus verbis: in quod vno vel paucioribus dici potest, explicatur, idest, circuitus loquendi, vt tempus erat pro prima quies mortalibus ægri incipit, &c.

Apud poetas frequentiss. & apud oratores non rarus; sed semper tamen astrictior. Cui contrarium est vitium, quod perissologia dicitur; obstat enim quidquid non adiuuat.

De Hyperbato. Cap. XX.

Hoc est transgressio quæ verborum perturbat ordinem; fit aut Peruersione: vt mecum, tecum, quibus de rebus; maria omnia circum.

Transactione: vt, orationem in duas diuinam esse partes.

Hyperbaton.

Transiectio, quæ rem non reddit obscuram, prodest ad continuationes, de quibus dicetur postea in quibus debet oratio numerum quendam poeticum habere.

Poetæ etiam verborum diuisionem faciunt vt, septem subiecti trioni, quod oratio non recipit.

De Hyperbole. Cap. XXI.

Hyperbole.

Est ementiens superiectio, vel augendo, vel minuendo, vt fulminis ocyor alis; vix ossibus hæret.

Sed tam in augendo, quàm in minuendo seruetur mensura, quædam, nam, licet sit vltra fidem non tamen vltra modum.

De ornatu, qui est in verbis coniunctis. Cap. XXII.

Continuatio verborum duas res habet, scilicet | Collocationem. Et modum quemdam, siue numerum.

Conformatur autem oratio. | Verbis, & sententijs, de quibus prius dicetur: deinde de collocatione: postremo de modo, & formâ, idest de numeris.

De Figuris. Cap. XXIII.

Figura.

Est conformatio quædam orationis remota à communi & primum se offerente ratione.

Differt à tropis, quia fieri potest in proprijs verbis, quod in tropos non cadit: vt si verba propria geminentur.

Coeunt tamen frequenter in eandem sententiam tropus, & figura, vt si duo verba similiter desinentia essent translata.

De

De generibus figurarum. Cap. XXIV.

Quotuplex sit figura.

Vt omnis oratio versatur in sensu & verbis, ita & figuræ; Vnde duplex est figura; altera verborum, altera sententiarum.

Verborum exornatio est, quæ ipsius sermonis insignita continentur perpolitione.

Inter has duas figuras hoc interest: quod verborum conformatio tollitur, si verba mutentur sententiarum verò permanet, quibuscumque verbis vtaris. Vt si esset repetitio cum interrogatione, sublata repetitione, potest manere interrogatio.

Inter auctores parum conuenit de figurarum numero & nominibus, & aliquas inter verborum, alij in sententiarum figuras reijciunt. Nos meliorum scriptorum sententiam explicabimus.

Quot modis fiant figuræ. Cap. XXV.

Figuræ verborum, tribus modis fiunt, scilicet

Adiectione: vt occidi, occidi non Spurium Mellium; vbi, verbum figuratè geminatur.

Detractione: vt abijt, excessit, erupit, euasit; vbi detrahantur, &c.

Similitudine vocum; vt, cum gratia causa nihil facias; omnia tamen sunt gratia, quæ facis.

De figuris, quæ fiunt per adiectionem.
Cap. XXVI.

Repetitio, cum ab eodem verbo ducitur sæpius oratio; nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas.
Conuersio superiori contraria, cum in idem verbum conijcitur sæpius oratio.
Complexio, quæ duas superiores complectitur, cum in principio, & fine eadem verba repetuntur.

Conduplicatio est verborum geminatio, quæ interdum habet vim, alias verò leporem, & pluribus modis fit.
- Aut enim adiungitur idem: viuis, vt viuis.
- Aut idem quod erat in principio, in extremo etiam ponitur.
- Aut continenter idem, non in eadem sententia: penè par: non par, &c.
- Aut post aliquam interiectionem.
- Possunt etiam, vel media respondere primis, vel vltimis.
- Interdum tota sententia repetitur.

Traductio est eiusdem verbi crebrius positi quædam distinctio, quæ non offendit, sed concinniorem reddit orationem: vt qui nihil habet in vita iucundus vita, is cum virtute vitam non potest colere.
Ex eodem genere exornationis est, cum idem verbum modò in hac, modò in altera reponitur, cur rem studiosè curas, quæ multas tibi dabit curas?
Polyptoton, latinè casuum commutatio, cum idem in multis casibus ponitur.
Fit autem, aut in vno verbo, aut in pluribus; & per casus intelliguntur etiam verborum tempora.
Vt pleni sunt omnes libri, plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas. Et in eadem oratione

ne hæc verba, prohibuit, eripuit, aspersit.
Vnde casuum commutatio, non est eadem, cum traductione.

Synonymia est cum verba idem significantia congregantur: Abijt, excessit, erupit, euasit.

Interdum etiam orationis eosdem sensus facientes aceruantur perturbatio mentis, offusa calligo, &c.

Polysyndeton, cum oratio coniunctionibus abundat: vt, tectumque, Laremque, armaque.

Gradatio repetit, quæ dicta sunt, & priusquam ad aliud descendat, in pluribus resistit: vel est cum sursum versus reditur, vt, Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparauit. Rarior est hæc figura, cum habeat artem affectatam.

De figuris verborum, quæ fiunt per detractionem. Cap. XXVII.

Hæ figuræ nouitatis, breuitatisque causa maximè petuntur.

Synecdoche, cum verbum substractum satis ex cæteris intelligitur; vt, sermo nullus, scilicet, nisi de te.

Differt, ab aposiopesi, in qua incertum est quod tacetur aut certè longiore sermone explicatur.

Dissolutio, cum demptis coniunctionibus, dissolutè plura dicuntur, vel in singulis verbis, vel sententijs: vt, Gallia, cuius virtuti, fidei, felicitati commendata est.

Dissolutionis, & polysyndeti fons vnus est: quia acriora faciunt, quæ dicuntur, & vim quandam addunt.

Differt ab articulo, qui idem est, quod incisum.

Adiunctio est, in qua ad vnum verbum, plures sententiæ referuntur, quarum, vnaquæque illud desideraret, si sola ponaretur, alias Zeugma dicitur, Quod verbum

vel in principio, vel in fine, vel medio ponitur. Vicit pudorem libido, timorem audacia, ratione amentia.

Disiunctio, est, cum eorum de quibus dicimus, vnumquodque certo clauditur verbo; vt.

Homerum Colophonij ciuem esse dicunt suum;
Chij suum vendicant, Solaminij repetunt.

Sinæciosis, quæ duas res aduersas colligat; vt, tam deest auaro, qui habet, quam quod non habet.

De figuris verborum tertij generis.
Cap. XXVIII.

Tertium figurarum genus, aut	Similibus, Paribus, Contrarijs vocibus in se aures, & animos excitat.

Annominatio, græcè parronomasia, cū paulum immutata verba, atque deflexi in oratione ponuntur, quæ fit	Adiectione: emit morte immortalitatem. Detractione, non exigo, vt immoriaris legationis, sed immorare. Commutatione, reprimi, non comprimi. Translatione, homini nouo an vano.

Hæc figura est leuis, in sententiarum pondere impleatur.

Similiter cadens est, cum in eadem constructione verborum; duo, aut plura sunt verba, quæ similiter ijsdem casibus efferuntur, etiam si dissimilia sint, quæ declinantur.

Nec tamen in fine deprehenditur, sed respondent, vel prima inter se, vel medijs, vel extremis, quomodocum·

cumque accommodentur.

Vt in eadem oratione hæc verba, audendum, audiendum, proiectus, paratus, prætor, imperator, audacia, impudentia.

Similiter desinens, est similis duarum sententiarum, vel plurium finis, idest cum orationis membra, vel articuli simili exitu terminantur, vt, non modo ad eius salutem extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam.

Hæc differt à superiore, quod ibi possunt esse dissimilia, quæ declinatur, hic non ita, illa solum in his, quæ declinantur, hæc etiam in alijs partibus, vt in aduerbijs.

Compar, græcè isocolon cum orationis membra constant ferè pari numero syllabarum, extrema hieme apparuit, ineunte vere suscepit, media æstate confecit. Contrapositum, vel contentio græcè antitheton, cum singula singulis, vel bina binis non opponuntur.

Vt, vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia, non nostri ingenij, vestri auxilij est. Nec semper contrapositum subiungitur.

Commutatio, cum duæ sententiæ inter se discrepantes, ita efferuntur, vt à priore posterior contraria priori proficiscatur, non vt edam viuo, sed vt viuam edo.

Correctio, quæ corrigit, quod positum est verbum; quæ fit duobus modis, vel enim tollitur verbum, non ponendo aliud, vt, ciuis, si ciuis appellari potest, vel magis idoneum ponendo, vt omni officio, vel potius pietate.

Correctio vero sententiæ non est huius loci.

Dubitatio est, cum orator quærere videtur, vtrum de duobus, aut quid de pluribus potissimum dicatur.

Quid verborum figuræ orationi conferant, & quid in eis cauendum sit. Cap. XXIX.

Qui parcè, & cum res postulat his figuris vtitur, iucundiorem facit orationem.

Qui immodicè, & sine iudicio eas adhibet, gratiam varietatis ammittit.

Danda ergo opera est vt	Nec multæ sunt supra modum	Aut iunctæ,
	Non eiusdem generis.	Aut frequentes.

Quod intellige de his, quæ nobiles sunt, atque insignes, non de illis, quæ sunt valdè vsitatæ, & vulgatæ, si sint crebriores, aures non offendunt. Ridiculum etiam est, neglecto rerum pondere, & viribus sententiarum, inania verba in hos modos deprauare. Figuræ enim sunt quasi gestus orationis, & eas sine sententia sectari est quærere habitum sine corpore.

Sciendum est, quid quisque locus in orando postulet, quid persona, & tempus.

Maior pars harum posita est in delectatione, vbi ergo atrocitate, miseratione pugnandum, est quis ferat contraposita, similiter cadentia, &c. vbi verborum cura derogat affectibus.

De figuris sententiarum. Cap. XXX.

Sententiarum figura est exornatio, quæ non in verbis, felix ipsis rebus quandam dignitatem, & quidem maiorem habet.

Quo genere, quoniam excelluit Demosthenes, idcircò oratorum princeps est iudicatus.

Sche.

Schemata vocant Græci, quæ non tam in verbis pingendis pondus habent, quam illuminandis sententijs.

Nec aliud est dicere, quam aliqua specie illuminare sententias.

Interrogatio figura est, quoties non sciscitandi gratia assumitur, sed

Instandi, quousque tandem abutere patientia nostra?

Interrogamus etiam, quod negari non potest.

Aut, vbi respondendi difficilis est ratio, Quomodo? Qui fieri potest?

Inuidiæ, & miserationis causa.

Conuenit etiam indignationi, & admirationi.

Interdum est acrius imperandi genus, Non arma expedient? &c.

Aliquando nosmetipsos interrogamus Quod agam?

Responsio est, cum aliquid interroganti, ad aliud, quia sic vtilius sit, occurritur, aut augendi criminis gratia, aut declinandi. An fustibus vapulasti? & innocens quidem.

An hominem cecidisti? respondetur, Latronem.

Subiectio est, cum orator, vel interrogat seipsum, & respondet sibi, vel cum aliam interrogauerit, non expectat responsum.

Et domus tibi deerat? at habebas.

Ante occupatio, vel præsumptio, & prolepsis est cum id, quod obijci posset, occupamus.

Præsumptione etiam verborum vis confirmatur.

Quamquam illa non poena, sed prohibitio sceleris fuit, ac etiam reprehensione quam alij correctionem vocant.

Correctio est, quæ tollit sententiam aliquam, & eam aliam, quæ magis idonea videtur emendat, & corrigit.

Du-

Dubitatio est, cum quærimus vndè incipiendum; vbi desinendum, quod potissimum dicendum, an omninò dicendum sit. Quo me vertam nescio?

Communicatio cum aut ipsos aduersarios consulimus: Tu denique Labiene quid faceres?

Aut cum iudicibus deliberamus. Nunc ego, iudices, iam vos consulo, &c.

Prosopopæia est personarum ficta inductio: quæ & aduersariorum, & nostros cum alijs sermones, & aliorum inter se credibiliter introducimus. Quin, & mortuos excitare in hoc genere dicendi concessum est.

Vrbes etiam populique vocem accipiunt.

In quibus hoc modo mollior fit figura. Et enim si mecum patria ita loqueretur, &c.

Formas quoque fingimus sæpè, vt famæ, virtutis, &c.

Apostrophe, est auersus a Iudice sermo, siue aduersarios inuadimus, siue ad inuocationem conuertimur, siue ad inuidiosam implorationem, O leges Porciæ, legesque Semproniæ.

Hypotyposis, seu descriptio, qua ita res aliquo discribitur, vt cerni potius, quàm audiri videatur.

Nec solum quæ facta sunt, aut fiunt, sed etiam quæ futura sunt, aut fuerint, exprimuntur.

Aposiopesis, vel præcisio, & interruptio ostendit affectum, vel iræ vel solicitudinis. Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

Ethopæia est imitatio vitæ, vel morum alienorum? ornamentum aptum ad animos conciliandos, & permouendos.

Emphasis cum ex aliquo dicto aliquid latens eruitur; vel cum plus significatur, quam dicitur: Itacunque per antrum immensum: vndè intelligitur corporis magnitudo.

Sustentatio est, qua diu suspendantur auditorum anima, atque aliquid in expectatum subiungitur aut ad aliquid leue, &

ue, & minimè criminoſum deſcenditur.

Prætermiſſio, vel præterito, cum dicimus nos præterire, vel non ſcire vel nolle dicere quod tunc maximè dicimus: Non queror diminutionem vectigalium, non, &c.

Licentia eſt, cum orator, aut veteri, aut metuere debet, tamen aliquid pro ſuo iure dicit: quod minimè offendit. Vide quam non reformidem, &c.

Conceſſio eſt, cum aliquid etiam iniquum, cauſæ fiducia, videmur pati, atque concedere: verum eſto eripe hæreditatem propinquis, &c.

Sunt qui conceſſionem dictorum eſſe velint.

Sit fur, ſit ſacrilegus, ac bonus imperator, & felis.

Conceſſio iuncta Ironiæ magnam vim habet.

I, ſequere Italiam ventis, pete regna per vndas.

Parentheſis, vel interclusio eſt declinatio breuis à propoſito, At longior digreſſio, quæ multis pars cauſæ videtur, inter figuras quorundam iudicio numeranda non eſt, ſed à Cicerone numeratur.

Ironia quæ à Quinct. & Cicerone inter ſententiarum exornationes numeratur, differt ab ea, quæ eſt tropus, quod hæc ſit totius voluntatis fictio. Nouum crimen C. Cæſar, &c. tropus verò breuior, & apertior.

Diſtributio, cum aliquid in partes plures diſtribuitur, quarum vnicuique ratio deinde ſua ſubiungitur.

Vel eſt cum in plures, res, aut perſonas certas negotia, quædam diſpertiuntur, neque fit vlla mentio ſubiectæ rationis,

Permiſſio eſt, cum alicui rei vehementer confidimus, & oſtendimus nos eam tradere, ac concedere alicuius voluntati, & cum relinquimus ipſis iudicibus, vel aduerſarijs aliquid exiſtimandum, aliqui permiſſionem facto-

rum,

rum, concessionem dictorum esse putant.

Deprecatio, vel obsecratio, cum operum alicuius, imploramus. Per dexteram te istam oro.

Optatio, quæ voti alicuius præbet significationem. Vtinam mihi facultatem causa concederet.

Execratio, quæ malum alicui precatur, Dij te perdant.

Epiphonema, rei narratæ vel probatæ summa acclamatio, Tantæ molis erat Romanam concedere gentem.

Exclamatio est, quæ conficit significationem doloris, aut indignationis alicuius, per hominis, aut rei cuiuspiam compellationem: O miserum, &c. O tempora: ò mores.

Sunt, & illa iucunda, quæ simplicem, & minus præparatam ostendunt orationem, & minus suspecto faciunt.

Vt est quasi pœnitentia dicti: sed quid ego, ita grauem personam introduxi?

Vel cum quærere, quid non dicamus, fingimus, quid reliquum est? nunc quid omisi?

Et cum aliqua veluti ignoramus? sed earum rerum artificem quem?

Et cum deponimus aliquid apud memoria auditorum, & postea reposcimus.

Hæc omnia dant orationi varios veluti vultus.

Gaudent ergo res varietate, vt oculi vario rerum aspectu.

Et hæc de tropis, & ornamentis, tum verborum, tum sententiarum.

De collocatione. *Cap.* XXXI.

Collocatio erit optimè, si	Iunctam orationem efficit: Cohærentem; Lenem, & æquabiliter fluentem.	In ea necessaria sunt.	Ordo, & Iunctura.

De Ordine. *Cap.* XXXII.

Ordinis obseruatio est in verbis,	Singulis Coniunctis.	In quibus hæc sunt cauenda.	Ne minora maioribus subijciantur, sed semper crescat oratio, vnde non dices, sacrilegus, & fur. Est, & ordo naturalis, vnde potius dices, diem ac noctem, Ortum, & occasum, quam contra. Quædam ordine permutatio fiunt superuacanea, vt fratres gemini, non gemini fratres. Verbo sensum eludere, si compositio patiatur, optimum est, sed si asperum, potius decorum orationis consulatur. In oratione enim cum verba non sint dimensa, trans.

transferri possunt in locum, vbi magis congruunt.

De Iunctura. Cap. XXXIII.

Si verba extrema ita cum consequentibus iungemus, ne asperè concurrant, neue vastius deducantur.

Asperum concursum efficiunt consonantes illæ; quæ sunt asperiores, vt s, & x, ara studiorum, Rex Xerxes.

Hiulcam reddunt orationem vocalium concursus, vt si longæ vniantur, viro optimo obtemperare, sed minus peccabit, qui longis breue subijciunt.

Vt iunctura concinna, & elegans sit assequemur.

Sed in hoc diligentia non sit nimia, nam & Plato, & Demosthenes, & Cicer. sæpè in oratione habent vocalium concursionem.

Nam hiulca nonnunquam decent, faciuntque ampliora quædam, & non ingratam negligentiam hominis, magis de re, quam de verbis laborantis indicant.

Vnde nimia vocalium concursio est quidem vitanda, at modica, & suo loco posita, non est reprehendenda. Videndum est ne syllabæ vltimæ verbi priori, sint primæ posterioris.

Ne monosyllaba multa continuentur, & itidem breuia verba, & nomina, & contra neque longa quæ tarditatem afferunt.

Nec multa similiter cadentia, & desinentia continuentur similiter, nec verba verbis, & nomina nominibus subijciantur.

Verborum iunctura maximam desiderat diligen.

ligentiam: ita tamen ne fiat operosè; quia esset infinitus, & puerilis labor.

Stylus exercitatus efficit facilem iuncturam, & aurium iudicium.

De modo, & forma verborum. Cap. XXXIV.

Dicendi imperitus, quæ dicit spiritu, non arte determinat,

At orator ita illigat sententias verbis vt nihil.

Inane,
Inconditum,
Curtum,
Claudicans,
& redundans, dicat.

Hoc oratorio fit numero, qui aptam, & concinnam, & suauem efficit orationem.

De origine orationis numerosæ. Cap. XXXV.

Princeps dicitur fuisse Thrasymachus, cuius tamen nimis numerosa fuerunt scripta.

Isocrates rem temperauit, vt multi eum huius concinnitatis faciant auctorem.

Aristoteles, & Theodoctes versum in oratione vetant esse, numerum requirunt; de quo Theophrastus accuratius præcepit.

Romani tempore Ciceronis agnouerunt numerũ; de quo diligentissimè Cicero præcepit.

Cur numerosa oratio inuenta. Cap XXXVI.

Aures, aut potius animus aurium iudicio naturalem quandam in se continent vocum omnium

nium dimensionem.

Vnde breuiora & longiora iudicant: modera expectant, mutila, & quasi decurtata, ac immoderatius excurrentia sentiunt quibus offenduntur.

Cur ego aliquid fortuito, conclusè aptèque diceretur, notari potuit; id, quod casu cecidisset: notatio autem artem parit.

Vt ergo poetica & versus inuentus est terminatione aurium, & obseruatione prudentium: sic etiam in oratione, licet multo serius, notatum est, certos esse concursus, conclusionesque verborum.

De incisis, membris, & periodis.
Cap. XXXVII.

Incisum est sensus non expleto numero, conclusus plerisque pars membri; Domus tibi deerat, at habebas, &c.

Fiunt incisa etiam singulis verbis: Diximus, test es dare volumus.

Membrum, est sensus numeris conclusus, sed à toto corpore abruptus, per se nihil efficiens: ò callidos homines: ò rem excogitatam, ò ingenia metuenda: quam quæso, &c.

Tunc ergo incipit corpus, esse, cum venit extrema conclusio; quem quæso nostrum fefellit, &c.

Periodus, Cic. ambitum, circuitum, comprehensionem, continuationem, & circumscriptionem dicit.

Contemperetur membris omnis paulo longior circuitus tamen aliud est, Cæsim, Membratim, &c. Circumscriptè dicere.

Cir.

Circumſcriptio eſt, cum ab initio ad finem vſque quaſi in orbem incluſa fertur oratio, donec conſiſtat in ſingulis perfectis,& abſolutis ſententijs.

Membratim dicimus, cum in ſingulis membris liberior inſiſtit oratio.

Inciſum dicimus, cum in ſingulis inciſis inſiſtit oratio.

Quomodo in his adhibendus ſit numerus dicetur, ſi prius de pedibus, quibus numeroſa temperatur oratio, dixerimus.

De Pedibus. Cap. XXXVIII.

Pedes duarum ſyllabarum.
- Spondeus, dicunt, enim mores.
- Pyrrhichius, vt nonus tulit.
- Choreus. v. ſemper ſcribit.
- Iambus. v. legunt reos.

Pedes trium Syllabarum.
- Moloſſus conſeruant.
- Trochæus, vel tribachus vvv facimus.
- Dactylus.. vv littora.
- Anapæſtus vv peragunt.
- Bachius v. amores.
- Anthibachius v. amores.
- Creticus,vel Amphomacrus v. poſſident.
- Amphibracus. v. v. petebat.

Cicero ex alijs pedibus tres tantum ponit pæonas duos, & dochimum.
- Pæon primus vvv aſpicite.
- Pæon vltimus vvv facilitas.
- Dochimus ex bacchio & iambo v. v. Perhorreſcerent.

De numero Oratorio. Cap. XXXIX.

Numerum oratorium Græci Rythmum, poeticum, Metrum vocant.

Quod & ſi vterque pedibus conſtet, tamen multis modis differunt.

Quid intersit inter numerum oratorium, & poeticum & inter poema & orationem.

Rhythmi spatio temporum constat, pedes etiam ordine.

In Rhythmo nihil refert sit ne dactylus, an anapæstus, cum eodem temporum spatio constent: in versu, vnus pes pro alio poni non potest.

In versu semper idem est cursus, vt in heroico carmine dactyla, & spondæ: in oratione nullus est certus numerus; ibi est aliquid certum, hic non ita.

Vnde omnis, nec claudicans, nec fluctuans, æqualiter constanterq; ingrediens numerosa habetur oratio, & numerosum putatur, non quod totum constat è numeris, sed quod ad numeros proximè accedit.

Vndè difficilior est in oratione, quam in versu numeris vsus.

In oratione maximum vitium est, si versus efficiatur, & diligenter cauendum, quamuis oratio numeros cadere debeat.

In qua parte ambitus esset numerus, & qui pedes maximè probentur. Cap. XL.

In toto verborum ambitu numeri tenendi sunt, non solum in fine, vt quidam putant; licet aures finem maximè expectent.

Vndè à principio verborum comprehensio ita fluere debet, vt ad extremum veniens ipsa consistat.

Aristoteles horum numerum grandiorem iudicat quem soluta desideret oratio; Iambus vulgari sermoni congruit.

Trochæus ob breuitatem dignitatem non habet.

Pæo-

Pæona probat ; vt orientis, mediæ, & cadenti orationi aptissimum.

Ita vt oratio non sit humilia, & abiecta, sed è clara, & plena.

Cicero censet omnes pedes in oratione esse permistos; vitium enim esset, si iisdem semper vteremur.

Sed Creticum, Dochimum, Dichoreum, & Pæonas cæteris anteponit; modo nec Dochimus iteretur.

In heroo verò Dactyli, & Anapæsti, & Spondei pede impunè progredi licere censet duos dumtaxat pedes.

Sit igitur temperata, & permista numeris oratio, nec tota dissoluta, nec tota numerosa Pæone maximè, & reliquis etiam quos ille non recenset.

In his quæ demisso, & humili sermone dicentur sit Iambus frequens, Pæon in amplioribus in vtroque Dactylus.

In oratione ergo perpetua, ita numeri sunt miscendi, vt non animaduertatur quadrandæ orationis industria.

Quæ fit, vt nullus sit pes, qui aliquando in orationem non veniat.

De initio periodi. Cap. XLI.

Clausulæ diligentius, quam cætera omnia considerandæ sunt: quod in his perfectio, & absolutio iudicetur.

Proximam diligentiam initio postulant, nam & ad hæc intentus est auditor.

Optimè hac nascuntur à proceris numeris, ac liberi, maximè Dactylo, & Pæone priore.

Cretico, Anapæsto, qui par est Dactylo, licet ordine contrarius.

Initia versuum Initijs orationum non conueniunt, li-

cet Liuius hexametri exordio cœperit.

Dochymus quouis loco aptus est modò semel ponatur, quia iteratus, numerum facit apertum.

De fine periodi. Cap. XLII.

In extremo circuitu, duo aut tres pedes sunt ferè notandi.

Quos aut Choreos, aut Spondeos, aut alternos esse oportebit: vel Dichoreos.

Spondeus est, in clausulis firmus, & stabilis, quo maximè vsus est Demosthenes.

Pœona alterum cadenti orationi aptissimum esse docuit Aristoteles, quod & Ciceroni placet, sed aptiorem iudicat Creticum.

Qui siue geminetur, siue Spondeum præcedat, multum decoris habet in clausulis, cui etiam optimè iungitur Anapæstus, est etiam Dochymus stabilis, & seuerus in caululis.

Iambus, Trocheus, aut etiam Dactylus proximus à postremo numerosè concludit, si sit extremus Choreus, aut Spondeus Sed malè concluderent, si quis eorum in extremo locatus esset, nisi cùm pro Cretico postremus est Dactylus; quia vltima breuis, an longa sit, non refert.

Sunt, & aliæ clausulæ, quæ numerosè concludunt, quas obseruauit Quinct.

Clausulæ versuum non conueniunt orationi, cauendum est etiam, ne verbis plurimarum syllabarum vtamur in fine, quod etiam in carminibus, est permolle.

Cum ergo clausulæ maximè appareant, variandæ sunt, ne aurium satietate repudientur.

De media periodo. Cap. XLIII.

Si primi, & vltimi pedes fuerint modo iam dicto dispositi, medij poterunt latere, modo circuitus non sit breuior,

uior, quam aures expectent, aut longior, quam vires patientur.

Cauendum ergo est, ne verba pigra, aut longa sint, aut breuium contextu, sonum penè puerilium crepitaculorum reddant.

In medijs ergo sunt quidam conatus, qui leuiter intersistunt, vt currentium pes, etiam si non moratur, tamen vestigium facit.

Pæonem, Dochimus, mediæ orationis aptum esse dicit Cicero: in qua parte aliqui Creticos, & Bachios laudant.

Si orationem fieri celerius volumus, crebros Trochæos, & Iambos inseramus; silentius Spondeos, si moderatius, pedibus vtemur, qui breuibus, & longis temperantur.

De his, quæ suapte natura sunt numerosa. *Cap.* XLIV.

Quæ dicuntur, interdum suaptè natura numerosa sunt, etiam si nihil factum est de industria.

Vt cum sunt casus in exitu similes, & cum paribus paria referentur. Est enim, Iudices, hæc non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus; verum, &c.

Quod fit item in referendis contrarijs, in quo

Cicero frequens est, semper enim anticheta necessitate ipsa numerum oratorium faciunt.

Quæ vitia sint vitanda in oratione numerosa. *Cap.* XLV.

In primis, ne apertè verba traijciantur, quo melius, aut cadat, aut voluatur oratio.

Deinde, ne inania quædam verba quasi complementa numerorum includantur.

Tertiò, ne minutis numeris concedatur infringaturque sententia: sed verba iam probata, & electa concinnè coagmententur, dura enim inter se commista, potiora sunt inutilibus.

His vitijs declinatis, multa numerosè componendi laborem minuunt. Sunt enim multæ figuræ, quibus numeri possint variari.

Sunt etiam multa, quæ idem valent; ex quibus exercitati illud eligunt, quod comprehensioni maximè quadrat.

De magnitudine ambitus. Cap. XLVI.

Habet Periodus membra, minimum, duo, sæpè etiam tria.

Is ambitus mediocritatem habet, vt ait Ciceronem qui quatuor ferè membris constat. Nam aures implet: nec breuior est, quam satis, nec longior.

Vult autem, vt è quatuor quasi hexametrorum versuum instar quod sit, constet ferè plena comprehensio.

Debet Periodus sensum concludere, sic etiam aperta, & intelligi possit, & non immodica, vt memoria contineri queat.

De numero, qui est in membris; & cuiusmodi esse debeant. Cap. XLVII.

In oratione circumscripta est verborum comprehensio, donec tandem in clausula consistat.

Cum verò membratim dicimus, in singulis membris oratio insistit: quod in pronunciando magnopere reficiat spiritum.

Vndè fit, vt oratio, quam membris carpimus, longior multo esse possit, quam quæ constat circuitu.

Ita aliquando ad 15. & 20. membra excurrat? Ciceronem pro Mil. Occidi, occidi, non Spurium Melium, &c.

Ni-

Nihil autem tam debet esse numerosum, quam hoc; quod minimè apparet, & valet, quam plurimum.

Spondeum hic Ciceronem vehementer commendat, nam licet videtur tardior habet tamen stabilem: & dignitatis non expertem gradum.

In incisionibus multo magis, & in membris; paucitatem enim pedum grauitatis suæ tarditate compensat.

In quo scribendi genere circumscriptè, & in quod sit membratim dicendum.
Cap. XLVIII.

Ir historia, laudationib. & toto genere epidictico, siue demonstratiuo, delectationis causa comparato, circumscriptione vtendum est, vt tanquam in orbe inclusa currat oratio.

Hoc orationis genus, nec totum assensum ad contentiones, & causas veras, nec omninò repudiandum.

Quia & satietatem afferret; & ab imperitis quale sit etiam cognosceretur.

Detrahit præterea actionis dolorem; aufert humanum sensum actoris; tollit funditus veritatem & fidem.

Sed quoniam adhibenda est interdum numerosa oratio: videndum est quo loco, & quandiu retinenda.

Adhibenda est, si quid sit laudandum ornatius, vt fecit Cicero lib. 2. accus. Aut exponenda narratio quæ plus dignitatis desiderat, quam doloris.

Est etiam apta proemijs maiorem causarum vbi sollicitudine, miseratione, commendatione res eget.

Sæpè etiam in amplificanda re, funditur numerosè & volubiliter oratio: quod tum valet, cum, ab oratore iam obsessus est is, qui audit: quia iam fauet.

Hæc forma perorationes quidem inclaudit; sed in re-

liquis partibus retinenda non est diu.

Nam cum supradictis locis ea vsi fuerimus tota dictio ad incisa, & membra transferenda est.

Incisim autem & membratim tracta oratio in veris causis plurimum valet, maximè cum arguas, & refellis.

Qua ratione paretur facultas aptè, copiosè dicendi. Cap. XLIX.

Numerosè dicendi facultas non est tanti laboris, quanti esse videtur.

Nec enim necesse est, vt oratio dimittendis pedibus, ac perpendendis syllabis consenescat.

Satis in hanc orationem formabit multa scribendi exercitatio, vt ex tempore etiam numerosè dicat.

Circumscribitur enim mente sententia, confestimque verba concurrunt, quæ mens statim dimittit, vt suo quodque respondeat.

Nam si nonnulli exercitatione exemplo versus conficiunt, quanto facilius oratio soluta numerosa fieri poterit: cum nihil sit oratione flexibilius, vt facile sequatur quocunque ducas, veluti mollissima cera.

Neminem ergo pedum varietas conturbet, qui sponte sese offerent, modo exercitatio adsit; vt patet in arte musica, &c.

Quanti momenti sit aptè dicere. Cap. L.

Quanti momenti sit aptè dicere experiri licet; si, aut compositi oratoris bene instructam collocationem dissoluta permutatione verborum. Vt si periodum aliquam Cic. peruertas.

Aut, si alicuius inconditi arripias dissipatam aliquam sen-

ſententiam, eamque ordine verborum paululum commutato, in quadrum redigas.

Verum, compoſitè & aptè ſine ſententijs dicere inſania eſt: ſententioſè autem, ſine verborum ordine infantia.

Eloquens verò, qui dicendo, plauſus admirationes, & clamores mouere debet, ita debet dicere, vt turpe ſit, quidquam aut ſpectari, aut audiri libentius.

Quare, cùm hanc eloquentiæ partem Ariſtoteles, Theophraſtus, Demoſthenes, & Tullius tanti fecerint, eam nobis debemus ſumma induſtria comparare.

De tribus dicendi generibus.
Cap. LI.

Aliud dicendi genus deſideratur.	In paruis cauſis. In modicis. In grauiſſimis.	Nec ſolum variæ cauſæ varium dicendi genus efflagitant. Sed etiam eiuſdem orationis diuerſas partes.

Vnde quot ſint dicendi genera, in quibus cauſis, & orationis partibus adhibenda ſint, dicendum eſt.

Tria ſunt dicendi genera, in quibus perfectus debet florere orator.	Vnum ſubtile, acutum, & tenue. Alterum vehemens, copioſum, & graue. Tertium interiectum, & quaſi temperatum.

Cum tria ſint oratoris officia.	Docere, Mouere, Delectare.	Subtile, in probando, Vehemens, in flectendo, Modicum in delectando verſatur.

De-

In genere subtili orationis forma.

Debet esse à vinculis numerorum libera, & absoluta.
Non tamen vaga, vt ingredi liberè, non licentior videatur errare.
Diligenter etiam coagmentandi verba, prætermittenda est, & omnis insignis ornatus remouendus.
Ponentur tamen acutæ, crebræque sententiæ.
Ornamenta verborum, & sententiarum, cum tropis verecundè parcèque adhibebuntur.
Translationes poterunt esse crebriores, non tamen ita crebræ, vt in genere amplissimo.

Genus temperatum.

Vberius est aliquanto, & robustius, quam humile, de quo dictum est.
Summissius tamen quàm illud de quo dicetur, amplissimum.
Huic omninò dicendi ornamenta conueniunt: plurimumque est in hac oratione suauitatis.
In hoc verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum.

Genus amplum, & copiosum,

In hoc genere neruorum, vel minimum suauitatis autem est, vel plurimum.
Vim habet vel maximam: modo enim pergit, modò irrepit in sensus, &c.
Hic orator defunctos excitabit, patriam loquentem faciet, aliquem allequitur, &c.
Hic amplificationibus extollet orationem, & vi superlationem quoque eriget & per omnes affectus tractabit.

His

His tribus generibus vtetur orator.
- Vt res exigit.
- Nec pro causa modo,
- Sed pro partibus causæ.

Huius tripartitæ varietatis moderator, magni debet esse Iudicij, vt possit quocunque modo causa postulat, dicere.
- Ad causas tenues, vt est causa pro Cæcinnâ; summissum genus accommodabit.
- Ad graues; qualis est Rabyrij vehemens.
- Ad mediocres, vt est causa pro lege Manilia, temperatum.

In eadem etiam oratione ad
- Conciliandum, mediocra:
- Docendum, & probandum, subtile, & enucleatum.
- Mouendum, graue adhiberi debet.

Est enim eloquentiæ proprium.
- Parua summissè.
- Modica temperatè.
- Magna grauiter dicere.

Variandum est etiam dicendi genus pro ratione personæ,
- Quæ dicit, quæ audit, cum non eadem sit cuiusque auctoritas, & fortuna, & nomen. Pro ratione locorum, ac temporum.
- In omnibus etiam rebus videndum est quatenus, & enim magis offendit nimium, quam parum.
- Vnde fit, vt eloquentiæ fundamentum sicuti, & aliarum rerum, sit sapientia.

De

De Memoria. Cap. LII.

Memoriæ inuentor dicitur Simonides, qui obtrita conuiuarum corpora, ex loco, quisque esset discreuit.

Quo facto notatum est memoriam signatis animo sedibus iuuari.

Quod etiam quisque suo experimento credere potest, quia cum in loca post tempus redimus reminiscimur eorum, quæ ibi facta sunt.

An memoria sit eloquentia pars. Cap. LIII.

Licet memoria sit eloquentiæ cum alijs artibus communis: tamen artificiosa memoria oratoriæ pars existimatur.

Nesciretur enim quanta vis eius esset, nisi in hoc lumen orandi vim extulisset.

Non enim solum rerum, sed etiam verborum ordinem præstat, & prope modum infinita complectitur, vt potius audiendi patientia, qua memoriæ fides deficiat.

Non immeritò igitur thesaurus eloquentiæ dicitur.

De artificio memoriæ. Cap. LIV.

Memoriæ artificium à veteribus traditum constat. | Locis, & Imaginibus.

Qui volunt hac ingenij | Loca multa animo capiant spaciosa.
Multa varietate signata, illustria, explicata modicis interuallis.
Vt ædium ferè magnarum, aut alterius ædificij.

Quæ

partem excolere de locis hæc obseruent.

Quæ sunt diligenter animo effigenda vt sine cunctatione occurrant.

Tum quæ fuerint scripta, vel cogitata, ordine his locis sunt commendanda, signis, quæ eorum memoriam excitent, notata.

Loca, quæ sumpseris egregiè, commoditerque notare oportebit, vt perpetuo hærere possint.

De Imaginibus.

Quæ fuerit scripta, vel cogitata, locis commendanda sunt, signis, quæ eorum memoriam excitent, notata.

Imagines dictis locis ordine sunt collocandæ.

Cùm memoria repetenda fuerit, ab initio loca recensenda, & quod cuique crediderit reposcendum.

Nam ordo locorum, ordinem rerum conseruat: & res ipsa imagines notant.

Vtendum est imaginibus aliquid agentibus, & acribus insignitis, quæ occurrere & celeriter percutere animum possint.

Quæ Imagines pro rerum varietate subindè mutandæ sunt, locis permanentibus.

Quid conferat memoriæ artificium.
Cap. LV.

Prodest memoria artificiosa ad multa rerum nomina audita per ordinem repetenda, & ad res ordine diuersas complectendas.

At ad singula perpetuæ orationis verba perdiscenda, nihil ferè prodest, quia singulorum verborum imagines memoriæ mandare inutile est, & infinitum.

Si

Si longior oratio memoriæ mandanda fuerit; proderit per partes discere.
Non erit inutile aliquas apponere notas, quarum recordatio excitet memoriam.
Iuuabit ijsdem, quibus sumpseris chartis, ediscere.
Maxima tamen memoriæ ars, est exercitatio, & labor.
Quarum studio naturaque valeat memoria, multorum exemplo, vt Themistoclis, Mitridatis, & Cyri constat.

De pronunciatione, & eius vtilitate. *Cap. LVI.*

Vt pronunciatio à voce, ita actio à gestu dicitur.
Quæ vna pars in dicendo dominatur.
Sine qua summus orator esse in numero nullo potest: mediocris, hac instructus summos sæpè superauit. Vt merito Demosthenes huic parti primas secundas, & tertias dederit.
Est etiam actio, quasi quædam corporis eloquentia.

Est autem in duas distributa partes scilicet in	Vocem, quæ aures mouet Gestum qui oculos.	Per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus.

De voce. *Cap. LVII.*

Vocis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maximè voce mouentur.
Vtcumque ergo orator se affectum videri, & animum audientis moueri volet, ita certum vocis admouebit sonum.
Iracundia postulat vocis genus acutum, incitatum, crebrò incipiens.

Mise-

Miseratio, & mœror, & flexibile, plenum, interruptum flebili voce.

Metus, demissum, hæsitans, abiectum.

Vis contentum, vehemens, imminens quadam incitatione grauitatis.

Voluptas, effusum, lene, tenerum, hilaratum, ac remissum.

Molestia, sine commiseratione, graue quiddam, & vno pressu, ac sono obductum.

Ac quidem vocis bonitas optanda, sed tractatio in nobis est.

Prius ergo orator variabit, & mutabit, omnesque sonorum tum intendens, tum remittens, persequetur gradus.

Nec modo in diuersis rebus, sed etiam in ijsdem partibus ijsdemque affectibus quasdam non ita magnas vocis mutationes adhibebit. Nam varietas, cùm gratiam præbet, ac renouat aures, tum dicentem ipsa laboris mutatione, reficit.

De gestu. Cap. LVIII.

Vocem subsequi debet gestus animo, simul cum ea, parere.

Gestu sic vtendum est, vt nihil in eo supersit.

Status erit erectus & celsus.

Rarus incessus, nec satis longus, excursio moderata & rara.

Nulla molitia ceruicum; nullæ argutiæ digitorum.

Trunco magis toto se orator moderabitur, & virili laterum flexione.

Brachij porrectione, in contentionibus, contractione, in remissis,

Pedis supplosione in contentionibus, aut incipiendis, aut finiendis.

Sed in ore sunt omnia; in quo dominatus est oculorum; quo-

quoniam omnis actio est animi, & imago animi vultus est iudices oculi.

Hæc vnica pars corporis, quot animi sunt motus, tot significationes, & commutationes potest efficere.

Non est oris species nimis immutanda, ne, aut ad ineptias; aut ad prauitatem aliquam deferatur.

Oculorum igitur remissione, coniectu, hilaritate motus animorum significabimus aptè cum genere ipso orationis.

Est enim actio quasi sermo corporis, quo magis menti congruens esse debet.

Finis Tabularum.

